

'Promisimus'

ed. Karin Margareta Fredborg

The large fragment of the anonymous commentary on Priscianus, *Institutiones Grammaticae* I.1-VIII.67, the 'Promisimus', was first discussed by Richard Hunt in his article on the grammatical texts from the school of Ralph of Beauvais¹. It is found in only one manuscript, Ms Oxford, Bodleian Library, Laud Lat.67, ff. 20ra-88vb, where it constitutes an independent part of this composite manuscript². It bears the ex libris of the Abbey of St. Albans in a thirteenth-century hand (f.20r: "Sancti Spiritus assit nobis gratia. Que corda nostra sibi. Hic est liber Sancti Albani quem qui ei abstulerit uel titulum deleuerit anathema sit"). The same hand added brief indications of content in the upper margin and occasionally in the right and left margin. The earlier section of the manuscript holds a number of grammatical and logical texts, described by De Rijk³, including a fragment of a commentary on the *Sophistici elenchi*, edited by Ebbesen in 1979⁴, and an acephalous fragment of William of Conches' commentary on Priscian (II.12-21) discussed and partially edited by Fredborg in 1981⁵.

The manuscript of the 'Promisimus' is written in two columns of ca. 48 lines. Richard Hunt dated the manuscript to the second half of the twelfth century⁶. Hunt furthermore considered the text to be truncated both at the beginning and at the end⁷, even if there is no physical damage done to the extant quires, except some mutilation of ff. 53, 72, 80 and 81. The quires, of eight folios each, were numbered i-x before the folio numbers were put in. Two folios are lost in the third quire, after f. 38 and, again, after f. 39, and all of the ninth quire between ff. 80 and 81. Catchwords for the following quire are still extant on ff. 27vb, 35vb, 41vb, 49vb, 57vb, 73vb.

The text starts abruptly with "promisimus..." in small lettering, but has otherwise capital letters indicating the start of major divisions, e.g. at Priscian's

¹ "Studies on Priscian in the Twelfth century II: The School of Ralph of Beauvais", *Mediaeval and Renaissance Studies* II.1 (1950) 1-56

² H. O. Coxe, *Bodleian library Quarto Catalogues II. Laudian Manuscripts* (Repr. Oxford, 1973) 31

³ *Logica Modernorum* II.1 (Assen: Van Gorcum, 1967) 77-81

⁴ See S. Ebbesen, "Anonymi Aurelianensis I Commentarium in Sophisticos Elenchos *CIMAGL* 34 (1979) xlv, 176-185

⁵ K.M.Fredborg, "Some Notes on the Grammar of William of Conches", *CIMAGL* 37 (1981) 29-35

⁶ Hunt 1950, 1.

⁷ Hunt 1950, 5, cf. Hunt's revised edition of H. O Coxe, *Bodleian Library Quarto Catalogues II. Laudian Manuscripts*, reprint ed. 1973, 31

prologue (“Philosophi diffiniunt”) and the start of bk.I (“Littera est”), and has at least paragraph signs at other important divisions of the text f.42rb (“Syllaba est”), 45va (“Dictio est pars”), 46ra (“Oratio est”). So, I believe with Hunt that the text is acephalous and a (perhaps considerable) portion of the *Accessus* is missing⁸, leaving us only with the discussion of *materia artis* and *utilitas*.

Elsewhere the copyist had difficulties with his exemplar and left lacunas to be filled in later ff.21ra, 87rb. As is normal in twelfth-century, literal commentaries, the text of the lemmata are very heavily abbreviated or even reduced to one or two letters occasionally separated from the next word in the lemma by a dot. This sometimes led the scribe to misread his exemplar, e.g. f.81va, where the Priscian lemma, *VIII.vii.32, GL II p.399.18*, PLURIMA SIMPLICIA is rendered POPULI SUNT.

The text itself is a student *reportatio*, quoting an unnamed master who sometimes agrees, sometimes disagrees with Ralph of Beauvais, who is quoted many times. The author is not known, but may well have been a young student since he tells us⁹ that he is an acolyte too young to celebrate the mass. He might have been called Robert, since he f.47rb uses that name in an example “Robertus uocor” and again f. 48ra uses the same name for an addressee of a letter “Roberto unanimi socio suo”, “Karissimo socio suo Roberto”.

The text belongs to the last quarter of the century, because of the numerous references to named masters, notably Petrus Manducator or Petrus Comestor, who died 1179, and bishop Maurice of Paris (bishop 1168-1196). Most of the masters mentioned in the ‘Promisimus’ (all carefully described by Richard Hunt) are connected with the schools in Paris, e.g. the Porretani, the Heliste (as well as Petrus Helias, and Gilbert themselves), Peter Abelard and so forth. There exists, however, also a strong affiliation with the North of France and the school of Ralph of Beauvais, and the references to Rheims and a master Stephen of Rheims point to a not exclusively Parisian origin¹⁰. My own investigations into the extant documents related to the schools of Rheims have not yielded anything conclusive

⁸ Hunt 1950, 5: “There is an allusion to the sixth kind of barbarism, ‘as we said in the beginning of this work’, fol.133va. In the introductory section of the gloss ‘Tria sunt’ which, as we shall see, is in part based on the gloss ‘Promisimus’, the kinds of barbarism and soloecism are dealt with at length under *Quid sit ars*, and the sixth kind is the same”.

⁹ *infra* fol.50va ad Prisc. II.v.28, p.60.19

¹⁰ Stephen of Rheims is mentioned ff.36vb, 41rb, 65va, 71vb, 73ra, cf. Hunt 1950, 49-50. There is mentioned an instrument of torture formed in the shape of a stag “which is still there to be seen in the courtyard of the bishop of Rheims” f.60rb, cf. K. M. Fredborg, “The ‘Promisimus’”. In *Medieval Analyses in Language and Cognition. Acts of the Symposium The Copenhagen School of Medieval Philosophy. Jan.10-13, 1996*, ed. S. Ebbesen & R. Friedmann. Historisk-filosofiske Meddelelser 77, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, The Royal Danish Academy of Sciences and Letters (Copenhagen: C. A. Reitzels Forlag, 1999) 192sq.

about the possible identity of the author¹¹, even if it is an attractive speculation to relate our author's strong interest in promoting the study of classical authors with the cathedral town of Rheims where bishop William with the White Hands had several poetical and theological works dedicated to him, and where Joseph of Exeter taught and wrote his *Dares Phrygii Ilias* around 1189¹². Also, compared with the contemporary Parisian syntactical Summas, the 'Promisimus' seems rather conservative particularly in its handling of technical terminology¹³ as if its author was out of reach of the newest Parisian trends in grammar that we find e.g. in the syntactical Summa by Robert of Paris. This conservatism, however, could also be a matter of format, since writing a commentary to Priscian Major, elucidating the parts of speech and all their grammatical features, as set forth by Priscian, is a more longwinded project than planning and constructing a Summa of your own.

For the present edition I have had access to Richard Hunt's fine and detailed transcription (typed or handwritten) of ff.20ra-83rb and have transcribed the rest myself.

I have chosen, however, not to publish a complete edition of what is available of the 'Promisimus', which would have amounted to something four times as long as this, had I included all the lengthy, and even repetitious, discussions of details. Instead, this edition only includes those three sections that deal with the principal discussions of *vox*, *littera*, of *dictio*, *oratio*, *partes orationis*, *nomen*, and what is left of the discussion on the *verbum*, that is the three sections ff. 20ra-

¹¹ The learned Ralph of Sarre was as dean in charge of the cathedral school at Rheims shortly after 1170 to his death in 1196, and his successor, Peter the Chanter, was educated at Rheims, cf. B. Smalley, *The Becket conflict and the Schools* (Oxford: Blackwells, 1973) 211-213; William M. Newman, *Les seigneurs de Nesle en Picardie (XIIe-XIII siècle). Leur chartes et leur histoire*. Memoirs of the American Philosophical Society 91, part 1 (Philadelphia, 1971) 116-117 n.18; John W. Baldwin, *Masters, Princes and Merchants. The Social Views of Peter the Chanter and his circle* (Princeton: Princeton Univ Press, 1970) I, 5, 153-54; II, 106-107; E. Jeuneau, "Jean de Salisbury et la lecture des philosophes", *The World of John of Salisbury*, ed. M. Wilks, Studies in Church History, Subsidia 3 (Oxford: Blackwell, 1984) 102. Stephen of Tournai, *Ep.* 116 (PL 211: 426) writing to this dean Ralph of Sarre, compares the (more important) schools of Paris with those of Rheims and praises the *disciplina* in Rheims, cf. E. Lesne, *Histoire de la propriété ecclésiastique en France V: Les écoles* (Lille: Facultés Catholiques, 1940) 295. A number of outstanding twelfth century poets and scholars, such as Walter of Châtillon, Peter of Blois, Herbert of Boskam, Peter Comestor and Peter of Poitiers dedicated their major works to the powerful bishop of Rheims, William of the White Hands, cf. John R. Williams, "William of the White Hands and men of letters". In *Anniversary Essays in Mediaeval History by Students of Charles Homer Haskins*. 1929, 365-387

¹² Joseph Ischanius, *Werke und Briefe*, ed. L. Gompf (Leiden: Brill, 1970) I. 221.

¹³ K. M. Fredborg, "The Promisimus".

25va (Prisc.Prol. and I.1-4), ff.45va-52ra (Prisc.II.14-35), ff.81ra-88vb (Prisc.VIII.29-69). Accordingly, this is only a selective and partial edition, with an emphasis on definitions and key terminology at this stage of development in twelfth-century grammar. This particular choice is, I admit, inspired by the view of William of Conches (whose Priscian commentaries are used and quoted explicitly and implicitly in the 'Promisimus') that in this area the medieval commentators could improve on Priscian, who himself occasionally structured his argumentation too loosely and did not pay sufficient interest in linguistic definitions:

“...obscuras dat inde diffinitiones nec exponit; causas uero inuentionis diuersarum partium et diuersorum accidentium in unaquaque pretermittit.”¹⁴

Only the section on the verb is here edited in full, first of all to show that it was (contrary to Hunt's¹⁵ opinion) written by the same student / grammarian who wrote the rest insofar as he continued to quote Ralph of Beauvais as in the rest of the text, cf. f.82vb and proceeded his commentary in much the same manner as before; secondly to allow the reader a full access to the little that is left on the verb due to the torn out quire between ff.79 and 80, covering the commentary to Prisc.VII.87-VIII.29 and the mutilation of the lower part of f.81.

In the end of this partial edition, several, interesting French glosses and comments upon local pronunciation and idiom dispersed throughout the text, have been edited as an appendix.

Orthography.

The orthography follows, largely, that of the manuscript, deviations being indicated by brackets or in the notes¹⁶. Heavily abbreviated words are rendered in the form they are given when written out more fully elsewhere. Certain words have two varieties of spelling, e.g. 'litera' and 'littera'; the term (modus) 'infinitiuus' as well as 'infinitus' coexist, the last being slightly more frequent and also used throughout by Hertz, the editor of Priscian, who quotes the variant 'infinitiuus' very sparingly in his critical apparatus. Hence I write 'infinitus' when the word is so written or abbreviated to 'infi'- both in lemmata and running commentary. I also offer the reading 'infinitium', when it is clearly so written by the scribe, but I prefer "uerbum infinitum" and correct the variant form when it occurs. The letters c and t are used indifferently by the scribe in certain nouns and so rendered in my edition (only correcting 'methanicus' into the more intelligible

¹⁴ E. Jeuneau, "Deux rédactions des Gloses de Guillaume de Conches sur Priscien" *Recherches de Théologie ancienne et médiévale* t. XXVII (1960) 218 from *Philosophia mundi*; the text in Migne PL 172: 100D-102A is corrupt.

¹⁵ Hunt 1950, 2: "The last quire is written in a different hand, and it is not certain that this part of the gloss is by the same autor as the rest".

¹⁶ For sigla I follow *CIMAGL* 68 (1998) 107.

'mechanicus'). Finally, the scribe appears to use the same abbreviation for the Latin adverb 'autem' and the preposition 'a'.

The spelling of Greek words is odd. As Priscian himself in many passages discusses Greek words used by Latin authors, medieval scribes faced the problem of rendering such words in some sort of Greek letters. This was hard work. The end of book XVIII of Priscian's *Institutiones Grammaticae* (XVIII.156-307), with its dense Greek passages, was nicknamed the 'Atticismus' and was simply not subject to commentary in the medieval commentary tradition¹⁷.

The author of the 'Promisimus' was not very strong in the Greek¹⁸. In Greek words, when upsilon represents [i], our author usually writes it with a dot above it, when it represents a [v] as in ay or occurs as the second element in the digraph oy, no dot is used¹⁹. The scribe is not always consistent in his spelling of Greek words, does not use real majuscule Greek letters, but partakes of a medieval tradition that rendered alpha as lambda in small quasi-Greek lettering, so that the Greek word for the verbal aspect 'aoristos' or simple preteritum becomes LORISTOS, and the Greek for "he himself" becomes OLITOS representing 'oautos' with the final sigma written as a letter resembling a Latin C (=OLITOC). In this edition such quasi-Greek letters are transcribed as Latin, with the scribe's upsilon when it occurs.

Parts of the 'Promisimus' have been the object of detailed discussions of twelfth century grammar, particularly in the works of Richard Hunt and C.H. Kneepkens²⁰, as indicated in the notes.

'Promisimus'

Ms Oxford, Bodl. Lib. Laud Lat. 67

<Accessus>

/20ra/ <***> promisimus nos succincta breuitate festinare ad litteram, sed consultus uestre utilitatis aliquandiu uos detinui. Verumtamen quandoque quod magis est lucrosum solet esse magis tediosum. Nunc ad materiam accedamus.

¹⁷ Cf. below f.81va ad Prisc. VIII.vi.32, p.399.10 mentioning Prisc. XVIII.153 as "in fine Constructionum; Petrus Helias, *Summa super Priscianum*, ed. L. Reilly, Studies and Texts 113, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto: PIMS, 1993) p.1049.78

¹⁸ Cf. Hunt 1950, 25 n.6

¹⁹ Cf. Appendix at ff.36rb, 77vb below.

²⁰ Hunt 1950 is indispensable. His grammatical articles have been republished in *The History of Grammar in the Middle Ages: Collected Papers*, ed. G. L. Bursill-Hall. *Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, series III: Studies in the History of Linguistics* 5 (Amsterdam: John Benjamins, 1980), his notes for corrections to that are published by M. T. Gibson & S.P. Hall in *Bodleian Library Record* 11.1 (1982) 9-19. C.H. Kneepkens, *Het iudicium Constructionis: Het Leerstuk van de Constructio in de 2de Helft van de 12de Eeuw* I-IV (Nijmegen, 1987), and Kneepkens, "On Medieval Syntactic Thought with Special Reference to the Notion of Construction". *Histoire Épistomologie Langage* 12:2 (1990) 139-176.

<Materia>

Est igitur materia actoris in hoc opere partim littera, partim sillaba, partim dictio, non ut quidam mentiuntur oratio. Sunt enim qui dicant orationem Prisciani esse materiam, et hoc²¹ duplici uolunt probare coniectura, hoc modo: Ubi Priscianus docuit sillabam sillabe coniungi, docuit de dictione, ergo ille tractatus in quo docuit dictionem dictioni coniungi ad constitutionem orationis, dicetur tractatus orationis, aut non dicetur dictionis. Item. Tractauit de constructione, et constructio est orationis, et tunc tractauit de oratione.

Prime obiectioni respondemus²² dicentes quod tractatus non iudicatur secundum constituta, sed secundum constituentia, et potius argumentum nobiscum est. Sicut enim tractatus ille, ubi docet litteram littere coniungi ad constitutionem sillabe dicitur tractatus littere; et ille, in quo docet sillabam sillabe coniungi ad constitutionem dictionis, dicitur tractatus sillabe; a simili et propter eandem causam tractatus, in quo docet dictionem dictioni coniungi ad constitutionem orationis dicetur dictionis²³ et non orationis²⁴.

Secunde obiectioni sic: Constructio proprie dicitur dictionum et improprie orationis. Constructio enim dictionis dicitur proprietas que inest dictionibus inde quod congrue ordinantur. Constructio uero dicitur orationis eo quod est in constitutione orationis. Non ergo ubi tractat de constructione debet dici ille tractatus orationis.

Nos autem has habemus probationes²⁵. Si Priscianus tractauit de oratione, ut aiunt, potest argui insufficientie. Cum enim deberet eam diffinire et per species diuidere, proprietates eius assignare et accidentia, qualis est modus tractandi, solummodo orationem diffinit, non diuidit nec eius proprietates assignat. Quod autem eam diffinit non gratia orationis sed potius dictionis <patet>. In diffinitione enim dictionis posuerat hoc nomen oratio, ad cuius explanationem diffiniuit Priscianus quid oratio.

Item²⁶, gramaticus habet docere litterare, sillabicare, dictionem dictioni coniungere ad constituendam orationem. De oratione uero nichil ad eum, sed ad [ad] dialecticum pertinet discutere de ueritate et falsitate, ad rethorem uero eam deflorare. Hac de causa gramaticus iste perducit discipulum suum usque ad

²¹ hoc] hic Ms

²² Cf. WC 2 = William of Conches, *Glose s. Prisc.* 2nd ed. in E. Jeuneau, "Deux redactions des Glose de Guillaume de Conches sur Priscien", *Recherches de théologie ancienne et médiévale* 27 (1960) p.246, [reprinted in E. Jeuneau, *Lectio Philosophorum* (Amsterdam: Hakkert, 1973) 369] lin.10-17

²³ dictionis] orationis a.c.

²⁴ orationis] dictionis a.c.

²⁵ Cf. WC 2, Jeuneau p.246 [369] lin 17-21

²⁶ Cf. WC 2, Jeuneau p.246 [369] lin 22-24

orationem, et deinde mittit ad dialecticam et rethoricam, et ita conuincimus Priscianum non tractasse de oratione.

<Utilitas>

Utilitas ex ipsa pendet intentione. Est enim utilitas scire scribere sine barbarismo et soloecismo.

<In Prologum Prisciani>

Prol.1.1, p.1.1 CUM OMNIS ELOQUENTIE. Premittit auctor iste prologum in quo generalem premittit prologorum legem. Tria enim facit: captat beneuolentiam, efficit docilitatem, preparat attentionem, ostendens de quo et quare et qualiter sit tractaturus. Captat beneuolentiam ubi ostendit quare hoc opus sit incepturus, scilicet ad communem litteratorie professionis utilitatem et se suscepisse rem arduam. Preparat attentionem ubi ostendit se imitaturum Apollonium et Herodianum. Quanto enim opus magis autenticum, tanto attentiores prebemus aures. Docilitatem efficit ubi docet de quibus sit tractaturus et quomodo, scilicet correctorie. Distinguit enim prohemium per quatuor particiones, quarum prima continet quos sit imitaturus, secunda de quo et qualiter sit tractaturus, tertia continet quod se proposuit aliis exemplum, ut, sicut non propter inuidiam sed /20rb/ propter communem Latinorum utilitatem correxit uitia aliorum, sic et alii se habeant ad hec sua scripta. Quarta continet quomodo commendat se et opus suum Iuliano imperatori, cuius rogatu scripserat.

Notandum uero quod iste prior uersus difficilis est ad construendum, quare uidendum est que sit eius summa, ut facilius sit constructio. Cum ego inueniam quosdam Latinorum imitatos esse magistros suos non solum in bene dictis sed etiam in male dictis, id est erroribus, et tamen propter hoc maximam laudem sunt assecuti, uolo²⁷ magistros meos imitari in bene dictis. Item, cum uideam Apollonium et Herodianum correxisse scripta Grecorum et neminem Latinorum, uolo corrigere scripta Latinorum gramaticorum²⁸. Quidam incipiunt ibi constructionem suam: CONATUS SUM REM ARDUAM. Nos uero hic incipimus: EGO INVENIO LATINOS etc.

Notate quod quodcumque aliqua dictio ponitur in oratione que suspensam tenet orationem perturbat totam constructionem, quare debet dimitti donec ad suum locum, sicut hec coniunctio 'cum'. Est ergo talis constructio: EGO INVENIO CELEBRASSE id est cum honore frequentasse. Locus dicitur celebris cum honore frequentatus. LATINOS PROPRIO SERMONE latinitate OMNIS ELOQUENTIE DOCTRINAM id est omnimodam eloquentie doctrinam. Et nota quod doctrina, disciplina, scientia idem est. Doctrina dicitur quando docetur, disciplina propter discentem, scientia quia scitur.

²⁷ uolo] nolo Ms

²⁸ gramaticorum] Grecorum Ms

Item, eloquentie tres sunt species uel partes, gramatica, dialectica, rethorica, et sic exponunt quidam: DOCTRINAM OMNIS ELOQUENTIE id est doctrinam id est scientiam cuiuslibet partis eloquentie. Sed hoc non est uerum, quod si quis frequentauerit aliquam partium eloquentie, quod ideo eloquentiam comparauerit. Hee enim partes sunt partes constitutue, quare ad unius positionem non sequitur totius positio, sicut ad esse parietem non sequitur quod domus sit. Ideo sic expone: DOCTRINAM OMNIS ELOQUENTIE id est totius eloquentie. Similiter ‘omnis’ inuenitur pro ‘totus’ apud Horatium:

Atque omnis in hoc sum²⁹

id est totus, et per hoc scilicet doctrinam omnis eloquentie intelligit triuium, quod tendit ad eloquentiam. ET OMNE GENUS id est manierem STUDIORUM. Studium est proprie uehemens animi applicatio ad aliquid faciendum cum summa uoluntate³⁰. Hic uero accipitur pro scientia que comparatur ex studio, uel pro tractatu, sed quia sunt quedam genera scientie que etiam exercitio comparantur, ut mechanice, que abutuntur mente hominis, ideo addit PREFULGENS id est pre aliis fulgens, hoc ad exclusionem mechanicarum, quarum celebratio laus non est.

LUCE SAPIENTIE. Bene dicit luce sapientie, nam ipsius sapientie³¹ lux uera est que illuminat omnem³² hominem uenientem³³ etc.³⁴. LUCE SAPIENTIE id est lucida sapientia, et erit endiadis, et per hoc accipe quadruium, per hoc quod dicit OMNE GENUS STUDIORUM. In quadruiio enim plus operatur studium quam doctrina, e contrario in triuiio plus doctrina quam studium. Nam in quadruiio plurima commoda sine doctrina solo studio sunt, in triuiio uero nichil. Unde ait Augustinus: Omnes artes per me noui et didici absque dialectica³⁵.

DERIVATUM A FONTIBUS GRECORUM. Quidam codices habent ‘diriuatum’, alii ‘deriuatum’ quod melius est, quasi “de riuo natum,” et methaphorice dictum est. Sicut enim ex fonte riuus deriuatur, sic ex Grecismo deriuata est Latinitas. Deriuare est riuum ex fonte deducere, diriuare riuum in diuersas partes trahere. Hic notandum quare /20va/ inuenta sit omnis scientia. Inuenta est autem propter utilitatem anime uel corporis. Nichil enim est quo magis proficiat anima quam per exhortationem que est eloquentia. Nichil est quo corpus magis proficiat quam per³⁶ phisicam que est ex sapientia. Artes que constituunt triuium inuente sunt per ethicam que est ad anime utilitatem, artes que constituunt

²⁹ Hor.*Ep.*I.i.11

³⁰ Cf. Cic. *De inv.*I.25.36

³¹ sapientie] sapientia Ms

³² omnem] hominem *a. c.*

³³ Joh. I.9

³⁴ post etc.] bene dicit luce sapientie *del*

³⁵ locus non inventus

³⁶ post per] si *del*

quadriuium inuente sunt propter phisicam. Notauit autem preeminentiam³⁷ sapientie ad eloquentiam³⁸ cum dixit “genus studiorum prefulgens luce sapientie” quasi luce intima. Nam sapientia et rationem excolit et mentem illuminat; eloquentia quosdam ornatus pretendit exterius, sed non illuminat interius.

ET VIDEO ILLOS Latinos FUISSE CONSECUTOS VESTIGIA ILLORUM id est Grecorum expresse imitatos³⁹ fuisse IN OMNIBUS LIBERALIBUS ARTIBUS etc. Expresse notat expressionem imitandi, quoniam quandoque aliquis imitatur easdem sententias et eundem ordinem, et tunc dicitur insistere eisdem uestigiis, quandoque easdem sententias, sed non eundem ordinem, et tunc dicitur insistere eidem itineri. Unde Boecius: Alieno itineri, non uestigiis insisto⁴⁰.

Liberales dicuntur he septem artes, gramatica, dialectica, rethorica, arismethica, geometria, musica, astronomia. Liberales autem eo dicuntur quia liberant hominem ab inscientia et ignorantia uel a curis secularibus, ab omni seculari negotio; uel eo quod liberis tantum, id est filiis nobilium harum doctrina solebat apponi. Illis autem qui seruilis erant conditionis non licebat accedere nisi ad artes mechanicas, quarum quedam sunt honeste ut ars mercandi uel pugnandi armis, quedam sordide ut ars fabrilis et pelliparia, quedam ludice ut ars citharizandi. Aliter tamen Possidonius artium facit distinctionem dicens quod artium quedam sunt liberales, alie pueriles, alie mechanice, alie ludice⁴¹. Liberales que spectant ad morum institutionem, quecumque sint ille, et omnis artificiosus tractatus ethice liber quia liberauit hominem a uitiiis; pueriles uero que a Grecis dicte sunt liberales; mechanice sunt cetera preter ludicras. Et nota quod ars dicitur ab artando, artat enim nos regulis suis ne euagemur, ueluti si dicerem “Secana magna”, gramatica artat me hac regula: Nomina fluuiorum quibus presunt dii masculina sunt, quare debeo dicere “Magnus Secana”. Ars dicitur collectio preceptorum.

Prol.I.1, p.1.4 NEC SOLUM quasi dicat uideo Latinos secutos fuisse Grecos in pertractandis artibus, et hoc NON SOLUM IN ILLIS QUE EMENDATE AB IPSIS SCRIPTA id est exquisite et bene dictis, sed etiam in male dictis, et hoc est: SED ETIAM DECEPTUS AMORE DOCTORUM IMITARI QUOSDAM EORUM ERRORES, id est sed etiam imitatos esse in erroribus, sicut Donatus magistrum suum Didimum in multis secutus est uitiiis propter eius amorem; sed turpis est amici dilectio que amicum trahit in errorem. IN QUIBUS et sequendum GRAMATICA ARS ARGUITUR PECCASSE id est doctores artis gramatice. Vel aliter. Duplex est enim littera. IN QUIBUS ARTE GRAMATICA ETAS VETUSTISSIMA ARGUITUR PECCASSE id est uetustissimi actores, et erit

³⁷ *post preeminentiam] si del*

³⁸ Cf. Cic. *De inv.*I.i.1

³⁹ *imitatos] imitatas Ms*

⁴⁰ Boeth. *De arithm.*Pr., ed Friedlein p.4.30

⁴¹ Sen. *Ep.*88.21

methonomia quando quod est existentis in tempore attribuitur tempori, uel quando quod est existentis in loco, attribuitur loco, ut

Lidia tota fremit⁴²

Et 'maxime' determinatiuum erit huius orationis uetustissima etas, et erit sensus: Maxime etas uetustissima, id est plus uetustissimi actores quam moderni, uel maxime in arte gramatica plus quam in alia, uel MAXIME IN ARTE GRAMATICA, uel si uelis, subaudiatur accusatiuus antecedens infinitiuum, scilicet 'aliquos', uel aliusmodi. Vel IN QUIBUS liberalibus artibus de quibus erat locutus MAXIME VETUSTISSIMA ETAS⁴³ PECASSE IN ARTE GRAMATICE id est maxime in arte gramatica.

Sed dicat aliquis: Quare dixisti 'uetustissimi' et non 'iuniores'? CUIUS id est quia eius, ut faciat relationem et notet causam relatiua dictio. ACTORES QUANTO SUNT IUNIORES TANTO PERSPICACIORES, et hic condescendit ad commendandum eos quos est imitaturus. /20vb/ Vel ideo hoc apposuit ne quis Latinos accusaret qui uetustiores imitati sunt in erroribus, eo quod nescirent immutare in melius; uel etiam si mutarent, non eis crederetur, subdit quia sciueret et debueret, quia semper perspicaciores fuere predecessoribus⁴⁴ suis. Habent enim scripta ueterum et etiam/ ex se possunt aliquid inuenire. Non ergo aliorum male dicta mutare sine zelo inuidie/ est uerendum. Et hoc est: CUIUS artis gramatice ACTORES QUANTO IUNIORES TANTO PERSPICACIORES. Iuniores intellige non secundum etatem sed secundum temporis propinquitatem, id est qui tempori nostro sunt propinquiore id est moderniores, si sic posset dici, perspicaciores sunt. Et nota quod istud magis conuenit arti gramatice quam alii quod eius actores quanto iuniores tanto perspicaciores. Nam gramatica sequitur usum loquendi qui cotidie emendatur. Actores dico quanto iuniores tanto perspicaciores ET CONFIRMANTUR IUDICIO OMNIUM ERUDITISSORUM ET FLORUISSE INGENIIS ET DILIGENTIA VALUISSE. Bene reddidit actor singula singulis. Ingenium est naturalis uis animi ad aliquid cito faciendum cum summa uoluntate, et dicitur ingenium quasi intus genitum. Diligentia idem est quod studium. In ingenio quasi in flore spes scientie attenditur, in flore spes fructus, in ingenio spes scientie. Et sicut non sequitur: "Floret, ergo faciet fructum", sic nec sequitur: "Bonum habet ingenium, ergo habebit scientiam", sed apponi oportet diligentiam. Item in fructu attenditur utilitas, similiter in diligentia, in labore et studio ualor id est utilitas. Sicut ex flore et fructu utilitas, sic ex ingenio et diligentia adhibita ualor et scientia. Eruditus dicitur quasi extra ruditatem positus.

Prol. I.1, p. 1.8 QUOD. Ostendit quod dixerat quod actores quanto iuniores tanto perspicaciores, ostendit, inquam, in duobus quos proponit se imitaturum, scilicet

⁴² Ov. *Met.* VI. 146

⁴³ etas] *ars a.c.*

⁴⁴ predecessoribus] predecessoribus Ms

Apollonio et Herodiano, qui in hac arte perspicacissimi fuerunt, et in duobus eos commendat, alterum in inuentione scilicet Herodianum, alterum in solutione scilicet Apollonium. Ex inuentione et solutione perfecta habetur scientia, sed sine his numquam. Continuatio. Vere quanto iuniores tanto perspicaciores, ENIM id est quia Herodianum et Apollonium qui iuniores fuerunt etiam perspicatores fuerunt; quod probat. Et cum illatio deberet concludere, illationem sub interrogatione ponit, sed tale quod sub interrogatione positum quandoque equiualeat assertioni, ut in Psalterio:

Quis sicut dominus Deus noster qui in altis habitat?⁴⁵

quasi dicat: Nemo! Quandoque equiualeat illationi, ut ibi QUID ENIM POSSIT INVENIRI CERCUS ARTIBUS HERODIANI. Ars dicitur preceptorum collectio, et hic eum commendat in certa regularum assignatione. Si enim tradidisset regulas non generales, non esset certa assignatio, sicut etiam in Prisciano⁴⁶ inuenimus: Omnia nomina in duas consonantes desinentia si <non> sint adiectiua, quia sunt monosyllaba, omnia feminina sunt, exceptis istis ‘mons’, ‘fons’, et ‘pons’ et ‘Mars’ et ‘dens’. Oportet ergo ad hoc ut certa sit regule assignatio quod nullum monosyllabum tale exceptis his sit masculinum. Quid ergo dicemus quod apud Persium inuenitur:

In portam rigidos calces extendit⁴⁷

Cals et pro talo et pro ‘la chaux’ accipitur. Si autem in altera suarum significationum sit masculinum potest argui regula Prisciani. Nos sequimur Priscianum et dicimus quod Persius rettulit ad rem id est ad talum. Dicitur enim ‘hic talus, -li’, etiam ‘hi tali’ pro thessaris. Unde apud Ouidium:

seu iactas talos nec uictum pena sequatur
damposi facito stent tibi sepe canes⁴⁸

Similiter Virgilius:

Preneste sub ipsa⁴⁹

ad rem rettulit cum Preneste sit neutrum.

Prol. I.2, p.1.9 QUID ENUCLEATIUS SCRUPULOSIS QUESTIONIBUS APOLLONII id est manifestius. Tractum est a nuce, in qua sunt tria: testa exterior, putamen medium et est amarum, quod etiam ‘nauci’ dicitur, et nucleus. Enucleare est nucleum extra nucem trahere. Ille dicitur questiones enucleare qui eas soluendo medullam extrahit. Scrupulosas questiones uocat tales questiones: “Isti conueniunt in eo quod sunt albi”. /21ra/ Queret aliquis si ‘eo’ accipitur relatiue et ad quid refertur. At soluens respondebit quod tota hec oratio “quod

⁴⁵ Ps. 112.5

⁴⁶ Prisc. *Inst.* V. vii.41, p.168.5-12

⁴⁷ Pers. III.105

⁴⁸ Ov. *A.A.* 205-6, vide *app.crit. ibidem*

⁴⁹ Verg. *A.* VIII.56

sunt albi” ponitur ibi ad relationem determinandam, sicut et in aliis: “Iupiter, eius genitiuus Iouis”, et

Dies annorum nostrorum in ipsis, LXX anni⁵⁰

‘Scrupulus’, uel ut alii dicunt ‘scrupus’, dicitur lapis minimus ledens pedem, et inde ‘scrupulus’ qui est minimus, quasi questionibus nodosis in quibus mens respondentis sepe offenditur et plerumque frangitur. Hec duo, certa regularum assignatio et subtilis circa iudicium constructionum inquisitio et solutio, perfectum faciunt gramaticum. Sed nota quod in uerbo uidetur contrarietas. Nam questio scrupulosa enucleata⁵¹ est caligo⁵² alba nigra. Ideo ‘scrupulose’ referatur ad questionem, ‘enucleatus’ ad solutionem. Et in duobus eum commendat, in subtili inquisitione et conuenienti solutione. Et nota quod subiuncti <u>o est usus, dubitatio modo scilicet ‘possit’ et non indicatiuo qui rem affirmat.

Prol.I.2, p.1.10 CUM IGITUR. Coniunctionem repetit propter longam interpositionem, et hic incipit secunda particio, scilicet continens de quo sit tractaturus. Quia enim nemo Latinorum imitatus est hos duos, uult eos imitari in bene dictis. Sed uidendum quod ibi ponuntur due dictiones quarum altera alteram in sententia sua includit, scilicet ‘quecumque’ includit ‘omnia’. Quare sciendum quod ‘quicquid’ et ‘quodcumque’ notat multitudinem cum disiunctione, quandoque cum distributione et sine disiunctione. Cum disiunctione, ut⁵³ “Cuicumque istorum nupserit uirgo, eius uxor erit”, id est siue isti siue illi; cum distributione, ut “Quicquid currit, mouetur”, secundum quod equipollet ei “omne quod” propter quam affinitatem ponitur ‘omne’ quod ‘quicquid’, non in illa significatione in qua ei equipollet, sed in alia, ut “Omne quod dat michi pater, non perdam ex eo quicquam”, id est siue illud siue illud dederit michi pater etc. De dictione includente hec datur regula: Si aliqua dictio includit aliam dictionem, et inclusa includenti adiungatur, ad alteram partem restringitur, ut “cede locum”, et “cecus lumine”:

Appius actor erat qui Pirro pace negata
multa animo uidit lumine cecus⁵⁴ erat⁵⁵

et “casu fortune”. Fortuna per se idem est quod prosper inopinate rei euentus, cum hoc nomine ‘casus’ nichil significat nisi quantum hec dictio ‘prosper’. Etiam inde est disputatio in theologia, hoc modo: “Lex iubet ne fureris, et lex prohibet ne fureris, ergo lex idem iubet et/ prohibet”. Non est uerum, quia in ‘prohibet’ intelligitur ‘iubet ne’, quando uero adiungitur ei ‘ne’ idem significat quod ‘iubet’.

⁵⁰ *Ps.* 89.10

⁵¹ enucleata] enucleata *a.c.*

⁵² caligo] caliga *Ms*

⁵³ *post ut]* quidque *del*

⁵⁴ cecus] captus *Ov.*

⁵⁵ *Ov. Fast.* VI.203-4

Similiter apud Priscianum⁵⁶: Apud Grecos uerba quibusdam rationibus impediuntur uel usu ut habeant declinationem per omnia tempora ***⁵⁷. Et in dialectica sic: "Iste cauet ne sit malus, ergo cauet ut non sit malus"⁵⁸, ergo uult esse malus". Hec dictio 'cauet' idem significat quod 'uult ne', sed 'ne' ei adiuncto tantum significat quantum hec dictio 'uult'. Similiter ibi: "Omnia quecumque" id est omnia que, sicut⁵⁹ inuenitur in Psalterio:

Omnia quecumque uoluit dominus fecit etc.⁶⁰

id est omnia que uoluit.

IGITUR. Quia perspicacissimi erant in arte gramatica, IGITUR ipsi expurgauerunt VITIA id est expurgauerunt uitia, ut faciamus uim in prepositione. OMNIA QUE SUNT RELICTA que non sunt emendata IN COMMENTARIIS ANTIQUORUM GRECORUM ARTIS GRAMATICE. Commentarius \uel commentum/ dicitur liber continens sententiam et non littere expositionem, glosa uero continens sententiam et littere expositionem, et dicitur glosa quasi glossa, quia litteram plenarie exponit sicut lingua magistr⁶¹. Dicitur autem glossa lingua, unde 'cinoglossa' herba que canina lingua dicitur a phisicis, a cinis quod \est/ canis, unde 'cinici', et glossa quod est lingua. Dicitur autem 'commentarius' a 'comminiscor'⁶² quod est multa simul ad memoriam reducere et inde commentum collectio plurium ingenio et studio in unum reductorum. 'Comminiscor' secundum quosdam est falso inuenire, sed nichil est; sed nota quod commenta, scilicet participium predicti uerbi in passiuam et actiuam significatione inuenitur; apud Statium Achil<leidos> in actiuam:

alios commenta paratus

tristis ad Emonias detorquet brachia terras⁶³

Et apud Ouidium de Pasiphe que faciebat uaccas sacrificari quas taurus quem diligebat sequebatur:

commentaque sacra coegit⁶⁴

hic est in passiuam significatione./21rb/

IN COMMENTARIIS ANTIQUORUM GRECORUM ARTIS GRAMATICE. Iste ablatiuus 'commentariis' regit ibi duplicem genitium, ideo quod alter notat actorem, alius artem. Similiter dicitur: "Diuisio locorum M. Tullii", iste nominatiuus 'diuisio' regit istum genitium 'locorum', quia materiam significat,

⁵⁶ Prisc. *Inst.* VIII.xi.61, GL II p.420.5-6

⁵⁷ *lac 5 fere litt.*

⁵⁸ *Post malus] rasura incertae dictionis*

⁵⁹ *sicut] similiter Ms*

⁶⁰ Ps.113.11

⁶¹ WC, ed. Jeaneau p.224 [347]

⁶² PH = Petrus Helias, *Summa s. Prisc.*, ed. Reilly p.115.21

⁶³ Stat. *Achil.* I.97-8

⁶⁴ Ov. *A.A.* I.319

aliud uero scilicet ‘M. Tullii’ quia actorem. FERE. Ideo quia non omnia perfecte purgare potuerunt, quia non omnia memoriter tenere potuerunt. Vel FERE, quia in quibusdam errauerunt, in hoc quod eadem regula seruanda esset in simplicibus et compositis. Vel FERE est philosophicum temperamentum.

Construe ergo sic litteram: Dico quod expurgauerunt et ego COMPERIO eos purgasse ET EMENDASSE CERTIS LEGIBUS RATIONIS. Certa lex emendandi triplex est, scilicet superflua recidere, minus dicta supplere, male dicta immutare. Hoc enim est triplex scribentis delictum. Et hoc est: CERTA LEGE RATIONIS id est certa et rationabili lege. NOSTRORUM AUTEM id est Latinorum NEMINEM eos imitatum fuisse.

Prol.I.2, p.1.13 QUIPPE. Rationem reddit quare nemo sit eos imitatus, eo scilicet quod in negligentiam cadit studium litteratorie professionis. Vel STUDIIS LITTERARUM id est artium liberalium cuius fundamentum sunt littere. Vel “studiis litterarum” dicit ipsam gramaticam que in litteris consistit, et hoc est: STUDIIS LITTERARUM CADENTIBUS IN NEGLIGENTIAM id est negligenter studebant. Negligentia ibi passiue accipitur, sic STUDIIS LITTERARUM CADENTIBUS IN NEGLIGENTIAM id est que negligantur. Alibi actiue, ut “Homo ex negligentia periit” id est quia negligens sit periit. PROPTER INOPIAM SCRIPTORUM quia non remunerabantur et inopes erant, sicut adhuc sunt, et melius est in paupertate negociari quam philosophari. Vel PROPTER INOPIAM SCRIPTORUM id est propter paucitatem scriptorum. Tam pauci enim fuerunt scriptores usque ad tempus Prisciani quod pene tota gramatica obsoleuit⁶⁵ torpore tacentium et uitio negligentie.

Prol.I.2, p.2.2 CONATUS SUM. Ecce distinctio repetitur,⁶⁶ ergo coniunctio rationalis, ‘cum’ scilicet, sed nota quoniam bis interposuit coniunctionem propter longum yperbaton, et utrique duorum capitulorum suam preposuit coniunctionem. Repete ergo sic: Cum ego inueniam Latinos celebrasse doctrinam omnis eloquentie et omne genus studiorum deriuatum etc. et cum uideam Apollonium et Herodianum correxisse scripta antiquorum Grecorum et neminem Latinorum nolle celebrare genus studiorum et corrigere scripta uitiosa Latinorum, et hoc est, cum uideam hoc et hoc quod predixi, CONATUS SUM. Difficultatem notat. REM ARDUAM difficilem. Arduum dicitur ab ardendo, quoniam extremitas ignis acuitur in summum, uel arduum quasi altum, ab ‘ardeo’. Altiora enim facilius comburuntur, tum quia soli sunt uiciniora, tum quia alta facilius comburuntur. Vel ARDUAM PRO VIRIBUS MEIS, et non dicit simpliciter arduam, sed arduam pro uiribus, quasi dicat forsitan non est res ardua huius tractatus negotium, sed quantum ad uires meas, UT PUTO arduum est et difficile. Sepius enim aliqua res alicui uidetur difficilis que alii uidetur facilis, ideo dixit ‘ut puto’ arduam, quasi dicat sicut michi uidetur. Vel CONATUS SUM perficere

⁶⁵ obsoleuit] obsolet Ms

⁶⁶ repetitur] repetatur Ms

REM ARDUAM et tamen PRO VIRIBUS MEIS pro posse meo de ea discutiam, quia forsitan non perfecte poteramus de ea tractare, quia nichil est perfectum in humanis inuentionibus. Vel REM ARDUAM PRO VIRIBUS id est quantum difficilem possunt uires mee sufferre. Unde Horatius:

Sumite materiam uestris qui scribitis equam
uiribus et uersate diu, quid ferre recusent,
quid ualeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo⁶⁷.

Et QUAMVIS AUDACTER quia uidetur esse audacia corrigere scripta tantorum uirorum, subdit SED NON IMPUDENTER, id est tamen honeste, non inuerecunde. Similiter Horatius:

Dabitur licentia sumpta pudenter⁶⁸

id est honeste. Audacia \uirtus [est]/, est audere audenda et non audere non audenda. Temeritas uero est /21va/ audere audenda et audere non audenda, sed quia quedam audacia est temeritas, ideo addit SED NON IMPUDENTER id est inuerecunde. Inuerecundum fit illud quod fit contra officium sue professionis, UT PUTO et hec oratio 'ut puto' sit determinatiuum huius aduerbii 'impudenter'. SED NON INDEBITAM dico conatus sum rem arduam. SED NON INDEBITAM liptotes est, quia minus dicit et plus significat, id est debitam. OFFICIO MEE PROFESSIONIS, id est officio grammatice quam precipue profiteor. Officium est congruus actus uniuscuiusque persone secundum mores et instituta ciuitatis⁶⁹. Officium Prisciani erat preuidere litteratorie professioni. Erat enim magister scholarum Rome. Professio dicitur facultas in qua aliquis a se et ab aliis creditur excellere; tamen in nostro usu dicitur professio alicuius secta uel disciplina quam precipue profitemur siue in illa exerceat siue non. Unde angelus: "Cuius, inquam, professionis es? Christiane an Tulliane?"⁷⁰

Officium etiam dicitur uniuscuiusque artis exercitium. Et quam rem conatus sum tractare, scilicet TRANSFERRE IN LATINUM SERMONEM PRECEPTA id est regulas, PRECEPTA VIROTORUM id est Apollonii et Herodiani, et non omnia sed que uidebuntur CONGRUA id est congrue tractata Latinitati consonantia. Quedam enim dissonant et illa omittam ut genitiuum iungi cum prepositione, ut 'methamorphoseos', uel de decem coniugationibus quas habent Greci cum tantum quatuor habeamus⁷¹. Dico quod transferam in Latinum sermonem precepta Herodiani et Apollonii et non tantum eorum precepta, immo etiam colligam ea que uidebuntur bene⁷² dicta a Latinis, et hoc est: COLLECTIS

⁶⁷ Hor. A.P.38-41

⁶⁸ Hor. A.P.51

⁶⁹ Victorinus, *In De inv.* ed. Halm, *Rhetores Latini Minores* p.173.2-3

⁷⁰ Hieronimus, *Ep.*xxii.30, CSEL vol.LIV, p.190.

⁷¹ Prisc. VIII.xvii.95, GL II p.442.23

⁷² *ante bene] d del*

ETIAM FERE OMNIBUS QUE inueniuntur necesssaria, id est ad hanc artem utilia IN COMMENTARIIS ARTIUM NOSTRORUM GRAMATICORUM id est in scriptis uel IN COMMENTARIIS in libris scriptis a commentatoribus, COMMENTARIIS dico ARTIUM quos fecere secundum artes. Iste ablatiuus 'commentariis' regit 'artium et scriptorum' et per predictam rationem.

Sed nota differentias. Commentator⁷³ dicitur qui commentum composuit, commentarius locus in quo reponuntur commenta. Textus est ipsius liber⁷⁴ actoris continens tractatum sine littere uel sententie expositione. Translatio est expositio littere per aliam linguam. Quid⁷⁵ glosa uel commentum <sit> supra dictum est. Vel ideo dixit QUECUMQUE NECESSARIA. Multa enim ibi inueniuntur mendose scripta uel superflua, que erunt⁷⁶ omittenda uel etiam quedam bene dicta quibus non erat opus. QUOD scilicet compilare in unum uolumen bene dicta Grecorum et Latinorum CREDIDI FORE id est futurum esse GRATUM TEMPERAMENTUM id est mixturam. Nota quod quidam solent 'fore' ponere cum infinitiuo uerbi substantiuu sic: "esse uel fore", sed errant⁷⁷, quia 'fore' futurum consignificat quod patet per Ouidium qui ait:

esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus
quo mare quo tellus correptaue regia celi
ardeat⁷⁸

Gratum temperamentum est quando summe utilia doctoribus artium Grece et Latine sumpta tamquam grana ex paleis decerpuntur. Quod gratum credidi fore temperamentum SI EX MODERATORIBUS id est magistris qui moderantur et disponunt linguas, ELEGANTIORA id est meliora COEANT IN UNUM CORPUS in unum uolumen; et Greco et Gallico more posuit comparatiuum scilicet 'elegantiora' sine ablatiuo uel sine nominatiuo interposito 'quam'. MEO LABORE hoc FACIENTE scilicet ut colligantur in unum et precepta Grecorum et Latinorum, QUIA NEC VITUPERANDUM. Dicat aliquis: Minus gratum erit quod dices, eo quod alios imitaris, quam si ex te diceres, cum in hac arte autenticus habearis, quia Latinitas gaudet nouitate. Respondet Priscianus et utitur argumento a minori sic: Cum antiqui non tantum imitati sint magistros, sed etiam equiparati sint eis in erroribus, et tamen multam laudem meruerunt, ergo si imitor magistros meos tantum in bene dictis non sum uituperandus; et partem aduersam deprimit et suam extollit. Dico quod uolo transferre in Latinum sermonem QUOD NON CREDO VITUPERANDUM ME, /21vb/ immo laudandum SI IMITOR EOS etc. id est qui precipui sunt inter Grecos. Imitor, dico, tantum in bene dictis,

⁷³ commentator] commentarius Ms

⁷⁴ liber] libri Ms

⁷⁵ quid] quod Ms, cf. *supra* 21ra ad Prisc. Prol.1.2, p.1.10

⁷⁶ erunt] est Ms

⁷⁷ cf. *infra* 88ra ad Prisc VIII.xi.61, p.420.7

⁷⁸ Ov. *Met.*1.256-58

CUM VETERES NOSTRI, 'ueteres' licet sit adiectiuum tamen substantiue ponitur sicut 'propinqui', et hoc est: CUM VETERES NOSTRI EQUIPERANTES GRECOS IN ERRORIBUS nedum imitantes in bene dictis, TAMEN MAXIMAM LAUDEM SUNT CONSECTI. Equipere pro imitari ponitur, ut ibi:

Nec calamis solum equiperas sed uoce magistrum⁷⁹

Est enim equare, ut "Ego equipero me illi" id est comparo. Item. "Absit ut equipere eum Iohanni Baptiste". Sed nota quod, cum debeat datiuo construi, ibi accusatiuo construitur; sed hoc propter dictionem que est in compositione, ut equipere Greco, id est parare Greco equales sibi, et erit ecliptica.

Prol.1.3, p.2.12 EXEMPLUM ETIAM. Incipit tertia particio in qua ostendit quod se proposuit exemplum aliis ut, sicut aliorum scripta correxit non ex inuidia, sed ad communem utilitatem, similiter et alii scripta sua uel eius/ corrigant. Hoc autem facit ut uitet arrogantiam. Videtur enim arrogantia si quis scripta magistrorum suorum corrigere proponat. Nota quod exemplum dicitur id quod fit ad imitationem alicuius, exemplar ad cuius similitudinem fit aliquid, quod proprie Horatius posuit⁸⁰

utile proposui< > nobis⁸¹ exemplar Ulixem⁸²

Et item:

vos exemplaria Greca

nocturna uersate manu, uersate diurna⁸³

Exemplum pro exemplari ut

exemplum uobis prebet formica laboris⁸⁴

Exemplum etiam dicitur oratio hortans ad simile et dehortans a simili; et in rhetorica dicitur paradigma⁸⁵; uel exemplum est alicuius generalis propositi generale documentum ut "Omnia nomina prime declinationis genitiuum et datiuum terminant in -ae diptongum ut 'musa'", et hoc⁸⁶ est: EXEMPLUM ETIAM PROPONERE PLACUIT NE PIGEAT sicut nec me piguit ALIOS TRACTANTES que A ME male dicta sunt uel⁸⁷ PRETERMISSA IGNORANTIA id est propter ignorantiam, quia forsitan aliqua sunt pretermissa uel forsitan nulla. VEL VITIOSE DICTA ne pigeat, dico, uel ADDERE minus dicta uel MUTARE male dicta. Et coniunctio disiunctiua superfluit, sed propter

⁷⁹ Verg. *Ecl.* V.48

⁸⁰ post posuit] uos del

⁸¹ nobis] uobis Ms

⁸² Hor. *Ep.* I.ii.18

⁸³ Hor. *A.P.* 268-9

⁸⁴ Hor. *Sat.* I.i.33

⁸⁵ Victorinus, *In De inv.* ed. Halm, *Rhetores Latini Minores*, p.228.11

⁸⁶ hoc] hic Ms

⁸⁷ post uel] indi Ms

interpositionem repetiit eam. CONGRUA RATIONIS PROPORTIONE id est congrua et rationabili proportione. Proportio est collatio habitudinum, uel secundum quosdam proportio est comparatio unius ad unum, proportionalitas comparatio habitudinum, et unum ponitur pro altero. Proportio inter quatuor debet esse, ut ibi “Sicut rethor se habet ad ciuitatem, ita nauita ad nauem”, uel ad minus inter tres, ut ibi “Sicut ego me habeo ad scripta antiquorum, ita et posteri se habeant ad scripta mea”, uel TRACTANTES CONGRUA PROPORTIONE triplici lege emendationis quam uocat proportionem, quia in pluribus cond[e]atur, in a<d>ditione, diminutione et detractatione et mutatione SUA QUOQUE INDUSTRIA id est suo similiter labore. Industria dicitur ab ‘industriis’ quod dicitur ab ‘in’ et ‘doctus’ quasi ualde, ut ‘in’ notet intensionem et non priuationem. Industria est scientia cum causa, sicut inuenitis⁸⁸ quod dato responso qui primus oscularetur matrem rex esset, unusquisque cucurrit ad matrem, Brutus uero quasi offendisset pedem procidit ad terram et osculatus est terram et sic est rex factus. Factum Bruti fuit ex industria.

AD⁸⁹ COMMUNEM LITTERATORIE PROFESSIONIS id est gramatice uel profitentium gramaticam. NICHIL ENIM quare dixisti uitiose dicta, NICHIL ENIM CREDO etc. Nichil omni parte beatum. Ecce non ueritus est philosophus iste suspicionem peccati operi suo uertere quod a fragilitate humanitatis excusatur, imputans hoc communis hominum nature. Nota quo ‘nichil’ resoluendum est in ‘non’ et ‘aliquid’, ut expeditior sit constructio, sicut apud Ouidium:

Quod nisi firmata properaris mente reuerti
inferat arma tibi seu a rebellis amor⁹⁰

resoluendum ‘nisi’ in ‘non’ et ‘si’. Item credere est uehementer opinari et est credere citra scientiam et supra /22ra/ opinari. NAMQUE. Dicat aliquis: Tu qui aliorum scripta corripbas, quare et non correxisti tua uitia? Respondet NAMQUE FESTINANTIUS QUAM VOLUI coegerunt me EDERE id est publicare HOS LIBROS id est hunc tractatum, qui distinctus est per XVIII libros. ILLI QUI INSIDIANTES ALIENIS LABORIBUS id est qui a \scriptis aliorum/ titulos abradunt et sua inscribunt nomina. Et hoc est: FURTIMQUE ET QUASI PER LATROCINIA SCRIPTA ab ALIIS SURRIPIENTES per tituli mutationem CONANTUR IN SE TRANSFERRE etc. Furtum est minus peccatum quam latrocinium, quia in furto tantum amittuntur sua, in latrocinio etiam homo [etiam] occiditur et uiolentia infertur, in furto uero non. Unde Horatius contra Epicureos qui nil differre putant⁹¹

furta latrociniiis⁹²

⁸⁸ Val.Max.VII.3.2

⁸⁹ ad] det Ms

⁹⁰ Ov. Rem.A.245-6

⁹¹ putant] putatis Ms

⁹² Hor. Sat.I.iii.122

Fur dicitur a furva, id est a dea noctis, uel a furua nocte id est nigra; latro a latendo⁹³, latrones etiam quasi laterones dicuntur regum constipatores. Gloria est frequens fama habita cum laude⁹⁴. TOTIUS OPERIS INFANDA MUTATIONE UNIUS NOMINIS scripti in titulo. Et hoc est: PERTINENTIS AD TITULUM. Antiquitus erat mos Rome quod alius alii insidiabatur, et si alicuius opus uiderat aliquis, antequam ueniret in publicum, nomen actoris abradebat a titulo et suum nomen ibi ponebat. Dicit ergo Priscianus quod timor iste coegit festina<n>tius eum librum suum in lucem proferre. Hoc etiam contingit temporibus nostris in scholis M<agistri> P<etri> Abailardi quod liber quidam est ibi compositus, cuius titulus erat: Incipiunt Nomina Nominum, sed alii sua nomina apposuerant: Liber M<agistri> Albrici, uel Mananerii, uel M<agistri> Valeti, uel M<agistri> Garneri Gramatici et nullum nominum ibi remansit. In latrocionio notatur subtractio per uim, in furto subtractio sine ui. Item titulus dicitur a Titane uel a Tito Liuius uel a Theta Greca littera que frontibus dampnatorum solebat imponi.

Prol. I.4, p.2.20 SED QUONIAM. Quia uidit opus suum prolixum, petit ueniam de prolixitate excusans eam dupliciter, tum ex materia que non poterat breuiter tractari, tum ex collatione sui operis ad uolumina aliorum, que multo plus sunt prolixa. Continuatio: Hoc opus expleui et ante tempus edidi. SED QUONIAM IN TANTA etc. VENIAM PETO. Vel sic: Exemplum proposui me aliis, ut sicut ego scripta aliorum corripo, ita et ipsi mea corrigant, sed IMPOSSIBILE ALIQUID PERFECTUM BREUITER EXPONI id est plene manifestari uel tractari. Nota 'breuiter' et 'perfectum', quia posset breuiter exponi et tunc non esset perfectum. Opus enim aliquo modo +actum+ quoquomodo posset exponi breuiter.

IN TANTA OPERIS MATERIA et non in tanto opere materie.⁹⁵ Quantitas enim operis est ex quantitate materie et non quantitas materie ex quantitate operis. ET QUONIAM IMPOSSIBILE EST ALIQUID PERFECTUM BREUITER EXPONI etc. QUOQUE id est sicut aliis me exemplum preposui, sic PETO VENIAM SPATII id est spatiosi uoluminis, et licet non peterem ueniam [ueniam] cum dignus eram, cum liber meus minimus sit respectu librorum Apollonii et Herodiani, et hoc est: QUAMVIS SCRIPTA MEORUM LIBRORUM SINT EXISTIMANDA id est esse COMPENDIOSA id est breuia et utilia AD PELAGUS SCRIPTORUM HERODIANI. Pelagus immensitatem notat et profunditatem et AD SPATIOSA VOLUMINA APOLLONII id est respectu magnorum librorum Apollonii PARIS EIUS in scientia et doctrina, uel consocii uel contemporanei uel etiam socii in moribus; uel PATRIS EIUS natura uel affectione, id est similitudine in cura uel etiam doctrina, uel quia eius magister fuit et ita fuit pater spiritualis.

⁹³ latendo] latendendo *a.c.*

⁹⁴ Cic. *De inv.* II.55.166

⁹⁵ materie] materia *Ms*

Prol.I.4, p.2.23 HUIUS TAMEN OPERIS. Hec est ultima particio huius prohemii in quo opus suum commendat Iuliano consuli ac patricio. Ut autem opus suum commendabilius et se consulto hunc iudicem elegisse <ostendat>, ostendit /22rb/ illum esse commendabilem, tum a fortuna, tum ab habitu, <tum> a natura. A fortuna ubi uocat eum consulem ac patricium, uel consulem a dignitate, patricium a genere; ab habitu ubi dicit illum scientem et quasi compositum ex anima Homeri et Virgilii; a natura ubi eum dicit ingenio pollere, quod est quedam uis naturalis. Continuatio. Quamuis hoc opus per se sufficiat TAMEN. Vel sic: Quamuis predictae cause sufficiant, tamen hoc opus causa tui incepti; uel sic: quamuis ueniam petam ab aliis, TAMEN te iudicem constituo, et hoc est: TAMEN EGO SORTITUS te HORTATOREM, quia sum sortitus te hortatorem QUOQUE id est similiter CONSTITUO⁹⁶ TE IUDICEM, te, dico, O IULIANE CONSUL ET PATRICIE. Patricii erant patres conscripti quorum nomina aureis litteris scribebantur. CUI SUMMA CLARITUDO INGENII⁹⁷. Emphasis id est ingenium summe clarescens IN OMNI STUDIO in toto quadriuo AD SUMMOS GRADUS DIGNITATIS. Propter sapientiam enim suam factus est consul.

Nota ‘sicut’ aduerbium determinat nomen ut “Omnis homo fere currit” et non nulla [est] interea est inarate gratia terre⁹⁸ ‘interea’ determinat ‘inarate’ quod est nomen, quia ‘in-’ est priuatiuum; si uero⁹⁹ esset¹⁰⁰ augmentatiuum, esset participium. Sicut aduerbium, dico, determinat nomen, sic et prepositio ‘cum’ suo casuali ut hec oratio “in omni studio” determinat hoc nomen ‘claritudo’. Ingenium, dicas tu NON TANTUM PRETII ACCIPIENS AB EXCELSIS GRADIBUS HONORUM QUANTUM ADDENS ILLIS DECORIS TUI id est plus honoris confers¹⁰¹ honoribus quam honores tibi. Boni uiri honores suos et dignitates suas magis faciunt autenticas, infames uero persone dedecorant et inhonerant. Unde quidam: “Plus confert honoribus quam honores sibi”.

CUIUS MENTEM. Laudat eum a magistris suis. Non enim prauos habuit magistros, sed doctiores totius Latinitatis et Grece, scilicet Virgilium et Homerum. CUIUS MENTEM id est scientiam CREDO CONSTARE EX ANIMA HOMERI ET VIRGILII id est ex sapientia Homeri et Virgilii. Spiritus est quando spirat, anima quando corpus uegetat, animus quando discernit, mens quando reminiscitur. QUORUM UTERQUE Virgilius et Homerus POSSEDERAT ARTEM MUSICE id est sapientie philosophie, quia maior pars philosophie in musica continetur, uel musicam ponit pro illa parte musice que

⁹⁶ constitutio] facio Prisc.

⁹⁷ ante ingenii] on del

⁹⁸ Verg. Georg.I.83

⁹⁹ uero] non Ms

¹⁰⁰ post esset] e del

¹⁰¹ confers] ofers Ms

dicitur metrica, quia alia est mundana musica, alia humana, alia instrumentalis, et instrumentalis alia metrica, melica, rithmica. Musica dicitur a 'mois' quod est aqua, unde Moyses quia in aqua inuentus fuit. Similiter et musica per aquam est inuenta. Factis enim ydrauliis et aqua impletis fecerunt malleos¹⁰² primum paruum, alium maiorem, tertium etiam maiorem, ut quando caderent in aquam mallei secundum suam quantitatem sonum facerent, quidam minorem, alius maiorem. 'Uterque' dico CONFIRMANS uel ego CONFIRMANS TE COMPOSITUM EX UTROQUE. Latinius dixisset "ex illis," sicut Aristotiles "Commune est substantie non esse in subiecto"¹⁰³, Latinius est "commune est substantiis".

QUIPPE. Non minus uales in scientia Grecorum quam Latinorum et [quandoque] tantus es. EGO DEVOVEO id est dedico tibi hoc opus. Deuouere est male dicere. Unde Ouidius:

Thesea deuoui quia te dimittere nollet¹⁰⁴

Item:

Viuite deuoto femina uirque thoro¹⁰⁵

Hic uero DEVOVEO id est cum magna deuotione /22va/ offero. PRESUL OMNIS ELOQUENTIE id est totius eloquentie sicut superius est expositum ut QUA<NTA>MCUMQUE etc. TE COMITE id est ex quo te comitem habeo QUASI SOLE DILUCIDIUS CRESCAT ut sicut mundus illuminatur, ita et opus meum a te autorizabilius est opus quod a magno uiro optimum iudicatur, sed quia 'sole' improprie dicitur, addidit QUODAM¹⁰⁶; et non tantum proposui facere quod dixi, sed ETIAM TITULOS SUPPOSUI subscripsi uel apposui QUO FACILIUS IN LOCIS DISCRETIS id est per titulos distinctis POSSIT INVENIRI etc.

<De uoce>

I.i.1, p.5.1 PHILOSOPHI¹⁰⁷ DIFFINIUNT. Priscianus tractaturus de littera, sillaba, dictione inchoat a primis secundum naturam, scilicet a uoce. Omnis enim littera uel sillaba uel dictio est uox, sed non conuertitur. Agit autem de uoce hoc ordine. Primo diffinit uocem duabus diffinitionibus, deinde differentiam inter illas diffinitiones ostendit, tercio diuidit per species uel per differentias, quarto eas combinat ad faciendas uocis species, ad ultimum ethimologizat hoc nomen 'vox' duabus ethimologiis, una Greca et alia Latina.

¹⁰² Cf. Boeth. *De mus.*x, ed. Frielein p.197

¹⁰³ Ar. *Cat.*5, 3a7, AL I.1-5 p.9

¹⁰⁴ Ov. *Ep.* II.13

¹⁰⁵ Ov. *Ep.* VI.164, femina] nuptaque Ov.

¹⁰⁶ lemma non indicavit Ms

¹⁰⁷ rubrica in margine

Ait ergo PHILOSOPHI id est dialetici¹⁰⁸ qui anthonomasice philosophi dicuntur. Ipsorum enim est diffinire cum sint ueritatis perscrutatores. Non autem gramatici est diffinire in eo quod est gramaticus; sed¹⁰⁹ alii dicunt quod et gramatice et cuiuslibet alterius artis opifices uel artifices habent diffinitiones assignare, que circa propriam disciplinam dande sunt; uel secundum alios, sub hoc nomine ‘philosophi’ comprehendit phisicos et mathematicos et alios qui rerum naturas et proprietates considerant; illi, inquam, diffiniunt uocem. Nam scire quid sit uox et unde habeat fieri ad inuestigationem nature rerum spectat. Et hoc est: PHILOSOPHI DIFFINIUNT id est diffiniendo VOCEM dicunt eam ESSE AEREM TENUISSIMUM etc. Sed oportet exponi. Si enim actus huius uerbi ‘DIFFINIUNT’ transiret in rem orationis sequentis, ergo ipsi diffinirent orationem notantem euentum uel euentuale, cum illa oratio hoc notet.

Nota quod aer in sui natura est subtilis, unde duobus elementis superemine[a]t, attractus uero subtilior efficitur; quando uero emittitur¹¹⁰, quia colatus est per arterias, subtilissimus efficitur, quod patet in aqua cineri admixta, scilicet in liccinio \uel licciuio/ a ‘lixos’ quod est aqua et cinere, quasi cineris uis in aqua. Liccinium primo est turbulentum, colatum uero clarius efficitur; quanto uero plus colatur, magis clarescit, sic et de aere. Recipitur quidem aer infra concauum. Parauit enim natura testudinem in palato, et aer attractus per folles pulmonis et colatus et interim emissus et in palato rediens per novem naturalia instrumenta, scilicet quatuor dentes principales, due labia et linguam cum palato et guture¹¹¹ formatus et ictus in concauo inclusus reddit sonum. Omne enim concauum resonum est, et ita formatur uox per illa nouem naturalia instrumenta. [Dixerunt philosophi nouem esse Musas].

Solet queri quid sit uox¹¹². Dicunt quidam quod est corpus, sed uel hoc est falsum uel falsa est auctoritas Boecii dicentis corpus secundum se totum non potest esse in diuersis locis, sed potest esse uox in auribus diuersorum¹¹³. Quare non est corpus.

Ad hoc respondetur quod una uox est diuersi aeres quia est aer qui est in auribus huius uel alius aer qui est in auribus illius. Contra sic: “Mea uox est diuersi aeres et non est nomen collectiuum” propter hoc quod potest dici: “Iste due turbe sunt

¹⁰⁸ dialetici] dialetice a.c.

¹⁰⁹ sed] uel Ms

¹¹⁰ Cf. PH, ed. Reilly p.68.50-53

¹¹¹ Cf. Guillaume de Conches, *Glosae super Platonem*, ed. Jeauneau p.256 (Tim.47D), Boeth. *In Perih.* II, ed. Meiser p.4.18, 53.17

¹¹² Cf. I. Rosier, “Le commentaire des Glosulae et des Glosae de Guillaume de Conches sur le chapitre De Voce des Institutiones Grammaticae de Priscien”, *CIMAGL* 63 (1993) 115-144.

¹¹³ Boeth. *De musica* xiv, ed. Friedlein p.200; P. Abailard, *Dialectica*, ed. De Rijk p.70.19

una turba, et ista turba est ille due turbe”, et ideo additur: “et non est nomen collectium, ergo non est aer”.

Alii dicunt quod uox est qualitas aeris, et quando aer emittitur facit quasi circulum qui alium aerem impellens maiorem facit circulum, et sic donec perueniat[ur] ad aures circumstantium, et inducunt exemplum de proximo elemento, scilicet de aqua. Proiectus lapis in aqua<m> facit circulum et ille circulus maiorem circulum alium et sic usque ad ripam¹¹⁴. Sed obicitur de illo qui ultra ligneum parietem existens audit uocem. Ad hoc respondetur: “Et omne lignum uel lapis /22vb/ corpus est porosum”, quare aer subtiliatus bene potest transire et sic uolunt probare quod dicunt. Si enim aliquis a longe uideat aliquem malleo uel securi ferientem, multo ante percipiet uisu quam auditu, et hoc ideo quia aer aerem impellit donec ad aures peruenitur audientium¹¹⁵. Quare autem prius percipiatur uisu quam auditu hec est ratio, quia natura locauit quinque sensus humanos \in/ excelsiori arce hominis, id est in capite, et quanto quisque est altior tanto est uelotior. Longius enim uidemus quam possumus audire et citius. Item a loco longinquo audimus a quo non possumus odorare. Item nichil gustu percipimus sine tactu, sed multa odoramur sine tactu etc. M<agister> dicit quod solus Deus scit unde contingat quod ita uox diffunditur ad aures audientium.

Ita dicunt quidam quod uox sit corpus, alii quod qualitas aeris, et hii differunt ab illis qui dicunt uocem corpus, quoniam non ipsum aerem informatum dicunt esse uocem sed informationem illam aeris¹¹⁶. Alii quod percussio illa que fit in aere naturalibus instrumentis, quae scilicet percussio est aeris, est uox. Unde Plato: Vox est plaga aeris¹¹⁷. Alii quod sonus audibilis plectro lingue formatus est uox; sed eorum alii dicunt omnem sonum esse uocem, alii non omnem. Sed econuerso M<agister> Petrus de Louercennes in nulla significatione quam habeat hoc nomen ‘uox’ dicit esse corpus, sed in quadam acceptione uerum est uocem esse aptitudinem naturalium instrumentorum, scilicet proprietatem ex qua sunt habilia ad uocem formandam. Unde dicitur uox clara, uox rauca. Et uox dicitur sonus, secundum quam significationem omnis sonus uox et econuerso, licet plerique dicant quod omnis uox est prolatio animalis¹¹⁸. Tamen inuenitur vox
aquarum multarum¹¹⁹

et

Vox tonitruui tui in rota¹²⁰

¹¹⁴ Cf. Boethius, *De musica* xiv, ed. Friedlein p.200.

¹¹⁵ Cf. P. Abailard, *Dialectica*, ed. De Rijk p.70.10

¹¹⁶ Cf. P. Abailard, *Dialectica* ed. De Rijk p.69.16-19

¹¹⁷ Cf. PH ed.Reilly p.66.18

¹¹⁸ Boeth. *In Periherm.* II ed. Meiser p.4.18

¹¹⁹ Psal.92.4

¹²⁰ Psal.76.19

Actor uoluit uocem esse corpus et in hoc cum aliis facit, nec est uerendum in hoc ei contradicere, cum hoc non sit de arte gramatica, sed magis spectat ad phisicam. Hoc non credit M<agister>, sed dicit quod diffinitio data est per causam, sic: Vox est aer tenuissimus ictus, id est aer tenuissimus ictus est causa uocis, nec dicimus quod uox sit aer, sicut alibi: “Dies est sol lucens super terram”, hec diffinitio data est per causam. Non enim concedimus quod dies sit sol, sed lux solis est causa diei¹²¹.

Nota quod uox de nullo est predicamento, tamen est predicabile¹²². Sunt enim multa predicabilia que tamen non sunt de predicamento ut ‘uerum’ etc., tamen quidam dicunt eam esse de predicamento qualitatis.

Vel SUUM SENSIBILE AURIUM. Aliam ponit uocis diffinitionem, quasi dicat: Ita diffiniunt philosophi uocem; uel sic [SENSIBILE] sensibile dicitur et quod potest sentire et quod potest sentiri, hic uero dicitur sensibile quod est idoneum sentiri, id est sensu percipi. Ad differentiam aliorum sensuum addidit AURIUM id est idoneum sensibile auribus. SUUM apposit. Est quedam proprietas que communis est ad instrumenta per que exercentur sensus, ut color¹²³ potest sentiri ab oculis, <tenor> ab auribus etc. Ille autem sensus qui per aurem exercetur, non exercetur per oculum, uel per aliud instrumentum. Non enim sensus communes sunt ad instrumenta, sed instrumenta communia sunt ad quasdam proprietates, ut ad calorem, ad frigus; aliqua ergo remouerentur, i[s]ta addidit SUUM id est proprium, quasi dicat uox est quiddam idoneum sentiri aure et non alio instrumento, quia uero ‘suum’ proprie positum relationem habet, ut notaret ibi improprie poni subdit id est QUOD PROPRIE ACCIDIT AURIBUS. Auris enim proprie est instrumentum audiendi et non tangendi.¹²⁴

ET EST PRIOR DIFFINITIO. Assignat differentiam inter diffinitiones, hanc scilicet quod PRIOR EST SUMPTA A SUBSTANTIA secundum illos qui dicunt quod uox est aer, glosabis: id est a substantiali, id est data de uoce quod prout uox est substantia scilicet ab¹²⁵ aere, et nullus erit labor; secundum nos sic: A SUBSTANTIA id est a substantiali, a causa efficiente que substantialis est suo effectui. A SUBSTANTIA id est ex substantialibus est facta, quia ex genere et differentiis. ALIA A NOTIONE. Notio dicitur actus cognoscentis uel passio rei cognite /23ra/ uel aliquid per quod aliud cognoscitur. Unde Boecius: Genus est notio suarum specierum¹²⁶, id est illud per quod cognoscuntur species; similiter et ibi “a notione”, id est ab illo per quod ipsum cognoscitur, sed quia notio alia substantialis ut rationalitas, alia accidentalis ut albedo, ad differentiam

¹²¹ Cf. WC 2 in Rosier *CIMAGL* 63 (1993) p.139; PH, ed. Reilly p.68.43-47

¹²² Cf. P. Abailard, *Logica Nostrorum Petitioni*, ed. Geyer p.522

¹²³ color] calor Ms

¹²⁴ Cf. PH, ed. Reilly p.68.56-57

¹²⁵ post ab] e del

¹²⁶ Cf. Boeth. *In Porph.* PL 64:85C

substantialis addit: “a notione” non dico substantiali, sed ab illa quam GRECI VOCANT ENNOIAN id est ab accidentali et hoc est AB ACCIDENTIBUS. Accidentalia enim ponuntur in illa diffinitione que in mente consistunt, accidentalia dicuntur uel AB ACCIDENTIBUS id est data de uoce prout uox non est substantia sed accidens, id est prout se habet ut accidens, uel A NOTIONE prout glosatum est.

Sed quia quedam notio est in corpore ut qualitates, scilicet albedo et similia, et est notio que est in mente ut scientia, notio corporis ‘ensoma’ dicitur ab ‘en’ quod est ‘in’ et ‘soma’ quod est corpus. Ad eius differentiam addit QUAM GRECI VOCANT ENNOIAN id est notione<m> mentis, et hoc est: A NOTIONE HOC¹²⁷ EST AB ACCIDENTIBUS, id est ab accidentali notione quam accidentalem notionem Greci uocant ennoian, quasi in mente ad differentiam ensomatis, uel quam diffinitionem sumptam a tali notione Greci dicunt ENNOIAN. Bene notiones dixit accidentia, quia ipsa primo secundum sensus nostre occurrunt noticie et a sensu ad mentem transfertur cognitio¹²⁸.

‘En’ apud Grecos ‘in’ est apud nos, ‘nois’ mens, unde etiam ‘neuma’ dicitur spiritus. Unde “Sanctum neu[p]ma descendet etc.”; neuma modulatio¹²⁹ melica que fit ab una uocali ad aliam uocalem, unde inuenitur: neumata prestringendo organica. Neu<ma> quandoque pro flatu ponitur, nec mirum cum etiam spiritus ponatur pro flatu ut apud Boecium:

ut quas Boree spiritus aufert
lenis reuehat Zephrus frondes¹³⁰.

A neumate ‘ermeneuticus,-ca,-cum’, unde ermeneuticum genus loquendi, ubi unus loquitur et aliis tacentibus eis suam indicat mentem; dragmaticum genus loquendi quod fit cum interrogatione. Hoc ‘dragma,-tis’ est interrogatio, unde inuenitur: “Decantate nobis dulcia cantica dragmatis”, pro dragmatibus. Antiquitus enim declinabatur ‘hoc dragmaticum,-ti’, sicut ‘hoc emblematum,-ti’, nunc uero ‘hoc dragma,-tis’ et ‘emblema,-tis’. ‘Hec dragma,-me’ genus est ponderis. Didascalicum genus loquendi est quod est inter magistrum et discipulum.

<Accidentia uocis>

I.i.1, p.5.4 ACCIDIT ENIM VOCI id est uoci est accidentale ut audiatur, non dicit<ur> auditus actio audiendi, uel talis uis anime que dicitur sensus corporeus, sed talis passio, scilicet audiri. Sed quia non omnis uox auditur, quia uel¹³¹ propter immensitatem aures nostre surdescunt uel propter nimiam grauitatem aures non sufficiunt ad capiendum, addit quantum in ipsa est id est in sui natura,

¹²⁷ hoc] id Prisc.

¹²⁸ Cf. PH, ed. Reilly p.69.62-64

¹²⁹ modulatio] mudolatio a.c.

¹³⁰ Boeth. *Consol.* I.metr.v.19-20

¹³¹ quia uel] uel quia a.c.

quia non in ipsa est quin audiatur, sed in nobis. Secundum secundam diffinitionem omnis uox est sonus et econuerso. Nota quod pretermisimus de tali constructione “hoc est ab accidentibus”¹³² quomodo ‘hoc’ uel ‘est’ ibi ponatur; similiter “quantum in ipsa est”, utrum ‘quantum’ relatiue ponatur et ad quid referatur. Dicimus quod articulare dictionum quedam habent significationem articuli, id est modum significandi scilicet facere secundam cognitionem ut ‘qui’; alie uero officium, id est discernere genus et casum et numerum, ut ‘hic’, ‘hec’, ‘hoc’. Est autem articulus apud Grecos una pars orationis minima faciens secundam noticiam, uel discretionem numeri et casus et generis. ‘Qui’ habet significationem ut prediximus, ‘hic’ uero officium. Voluerunt autem gramatici attribueret et condere modum significandi et concesserunt ut relatiue ponerentur. Unde etiam apud Priscianum inuenitur relatiue, ut hoc quod est consequens etiam in uulgari nostro dicimus: “Hoc dabo tibi quod promisi”. Unde etiam hic relatiue ponitur: HOC EST AB ACCIDENTIBUS. Similiter ibidem solet poni ‘id’ et ‘est’. Improprie ponitur pro /23rb/ ‘significat’ et est sensus “in similibus”: “Marcus id est Tullius, id est id significat Tullius”. Sed quare non construitur cum tali obliquo cum quali habet significare, scilicet cum accusatiuo, ut dicatur: “Marcus id est Tullium” sicut et diceretur “id significat Tullium”? Ideo quia licet mutet uerbum significationem, non tamen mutat constructionem, sicut alibi:

Ilia cum Lauso de Numitore¹³³ sati¹³⁴

id est Ilia et Lausus, et ‘cum’ ponitur ibi pro ‘et’, et tamen licet mutet significationem, tamen constructionem retinet. Construitur enim cum ablatiue. Sed nota quod relatio facta per ‘id’ non est personalis. Cum enim per nomen agatur de re per relatiuum agitur de ipso nomine, quod patet in hoc exemplo: “Alba id est candida”. Si ‘id’ referret res illius dictionis ad quam refertur, potius deberet poni in plurali quam in singulari, sed refert nomen et non res. Est enim sensus: ‘Alba’ id nomen significat candida. Et simile inuenitur:

Ex uero positum permansit Equiria nomen:
que deus in¹³⁵ campo prospicit ipse suo¹³⁶

per quam agitur de re sui antecedentis, per antecedens uero de ipso nomine.

I.i.1, p.5.5 VOCIS AUTEM. Eo ordine quo proposuit procedit. Positis enim duabus uocis diffinitionibus et assignatis inter eas differentiis, diuidit uocem per differentias istas, articulata, inarticulata, litterata, illiterata. Sed cum sufficienter potuisset diuidere uocem per alteram illarum diuisionum, quare illas duas apposuit? Ideo ut secundum quod proposuerat ex eis combinatis quatuor species uocis constitueret, quod non posset facere ex una illarum diuisionum.

¹³² lemma non indicavit Ms

¹³³ Numitore] munitore Ms

¹³⁴ Ov. *Fast.* IV.54

¹³⁵ in] est Ms

¹³⁶ Ov. *Fast.* II.859-60

Quidam diffiniunt sic uocem articulata[m]: Vox articulata est illa que constituit aliquem intellectum in animo auditoris. Secundum hoc uox coruina erit articulata, quia constituit intellectum in animo auguris, ideo sic cum actore diffinimus: Vox articulata est illa que profertur ab ore animalis cum aliquo intellectu loquentis. Cogitatio precedit loquelam et deinde sequuntur uerba. Inarticulata est que non profertur¹³⁷ cum aliquo intellectu etc. Litteratam etiam dicunt que scribi potest litteris inuentis et usitatis. Secundum hoc, hoc nomen 'homo' non fuit uox quando littere <non> inuente fuerunt, quia non potest scribi litteris usitatis cum nondum usitate essent.

Nos uero sic diffinimus. Litterata uox est illa que potest representari litteris inuentis et in suo proprio officio retentis, hoc ideo quia posset ita aliquis constituere quod 'a' representaret ei quantum hec oratio "Socrates est homo", sed non retineretur in proprio officio. Illiterata uox est que contrarium notat.

Continuatio. Ita uox diffinitur. VOCIS AUTEM SUNT QUATUOR DIFFERENTIE id est quatuor sunt proprietates quibus uoces ostenduntur inter se differre. ARTICULATA EST QUE PROFERTUR id est idonea est proferri ex institutione COARTATA, sed quia coartare dicitur constringere et copulare, determinat: id est COPULATA CUM ALIQUO SENSU id est coniuncta alicui sensui, id est intellectui¹³⁸. Sed quia auis posset uocem proferre ad aliquem intellectum - animam enim dicuntur habere sed non mentem - ideo addit MENTIS, quasi dicat, illa est articulata, que idonea est proferri ad intellectum aliquem mentis eius qui loquitur manifestandum. Vox dicitur coartari quando instituitur ad aliquid significandum. Primo enim est uaga et¹³⁹ parata quamlibet significationem recipere, sicut patet in cera que mollis parata est quamlibet formam suscipere, et est uaga donec aliqua ei imprimatur forma.

Solet hic opponi de dormiente qui dictionem profert non cum aliquo mentis affectu, et de pica. Solutio. Profert dictionem, sed non in ui dictionis, et uocem articulata[m], non tamen in ui uocis articulate, uel quia uocem profert sine forma uel sine forme respectu, id est sine precedente cogitatione uel intellectu. Vox enim debet copulari intellectui et ex illo coniugio generatur intellectus. Unde Boecius: Tanta est /23va/ unio rei et uocabuli quod ex quo uox peruenit ad aurem statim intellectus descendit ad mentem¹⁴⁰. Ita dormiens non dicitur proferre uocem articulata[m], sicut nec ille: "Non omnis homo est animal" non profert hanc propositionem "Omnis homo est animal", licet omnes eius proferat partes, et hoc

¹³⁷ *post profertur] ab ore del*

¹³⁸ Cf. Prisc. XVII.i.3, GL III p.108.19-21: Quod enim ex singulis dictionibus paratur sensibile, id est intellegibile, quodammodo elementum est orationis perfectae, et quomodo elementa iuncturis syllabas efficiunt suis, sic etiam ordinatio intellegibilium imaginem quandam syllabae perficit adiunctione dictionum.

¹³⁹ et] a Ms

¹⁴⁰ *locus non inventus.* Cf. Boeth. *In Periherm.* II, ed. Meiser p.5.27-6.7

ideo quia non profert eam ad significandum omnem hominem esse animal. Secundum formam dicitur nomen proferri, quando profertur ad agendum de eo ad quod significandum fuit institutum, ut “Homo currit”; respectu forme, quando ad agendum de eo ponitur materialiter ut “Hoc nomen ‘homo’ est nomen”.

Alii uero qui uolunt hanc prolationem assignare etiam brutis animalibus non faciunt uim in hoc uerbo ‘loquitur’ sed glosant per ‘profertur’.

INARTICULATA. Totum contrarium est in uoce inarticulata, sed proficisci dicitur uox ab intellectu quando precedit cogitatio et sequitur uox manifestans intellectum. LITTERATA EST que potest scriptura representari, tamen quidam dicunt quod uox non potest scribi. Dicimus quod uox scribitur, sed improprie; littera dicitur scribi et proprie quia scribendo fit. ILLITERATA contrarium notat, scilicet que scribi non potest.

I.i.1, p.5.11 INVENIUNTUR IGITUR. Quia iste sunt diuisione differentie uocum, IGITUR has species uocum constituunt. Et attende. Quotiens enim quatuor differentiis aliquod totum diuersis diuisionibus sufficienter diuiditur, si ille differentie possunt coniungi, tot quot ipse sunt bine et bine efficiunt species, ergo prima specie <s> uocis est uox articulata et litterata, secunda articulata et illitterata, tertia inarticulata et litterata, quarta inarticulata et illitterata. Et hoc est: INVENIUNTUR etc. UT “ARMA VIRUMQUE CANO”¹⁴¹. Hoc totum materialiter ponitur, et si esset aliquod nomen proprium illius orationis eque conuenienter posset ibi poni, sicut et est in euangelio: “In illo tempore dixit Iesus discipulis suis” totum illud quod sequitur materialiter ponitur, et tamen illud idem significat quod significaret non materialiter posita, sed ad quod significandum fuit instituta. Idem dicimus de ista: “ARMA VIRUMQUE CANO”. QUEDAM alie sunt QUE SCRIBI NON POSSUNT, INTELLIGUNTUR TAMEN, ut SIBILI HOMINUM ET GEMITUS infantium. Hoc est falsum. Nonne enim posset scribi hoc nomen ‘gemitus’? Posset quidem, sed hoc non esset scribere gemitum. Item ‘sibilus’ posset scribi. Inueniretur enim aliqua figura ad cuius pronuntiationem sibilandum esset. Ideo intellige que scribi posset litteris iam repertis. Latrones ad sui animi affectum designandum solent sibilare et gemere. Nota quidam codices habent ‘sibili’¹⁴², quidam ‘sibilus’; nec audent apponere ‘sibili’, quia ‘sibila’ inuenitur:

horrendaque sibila misit¹⁴³

M<agister> dicit congrue dici[t] ‘sibili’ et ‘sibila’. Sunt enim quedam nomina que in singulari tantum sunt unius generis, in plurali uero duorum, ut ‘hoc frenum’, ‘huius freni’ et pluraliter ‘frena,-orum’ et ‘-ni’; item ‘rastrum’ et pluraliter ‘rastra’ et ‘-stri’, similiter ‘locus’ et pluraliter ‘loca’ et ‘-ci’, et ‘infernus’ et pluraliter ‘inferna’ et ‘-ni’. Hoc nomen ‘infernus’ antiquitus fuit adiectiuum, sed quia

¹⁴¹ Verg. *A.I.1*.

¹⁴² *non in app. crit. apud Prisc.*

¹⁴³ Ov. *Met.* III.38

certum erat quod substantium deberet apponi, scilicet locus, ponitur per subintellectum substantiui, sicut factum est in 'laurea' et 'regia'.

I.i.2, p.5.14 ALIE etc. UT 'CROAX', 'CRA'. Aliam notat uocis speciem, que est litterata et inarticulata. He enim uoces scribuntur, sed tamen nichil significant. Coaxare est ranarum, cracitare coruorum. Unde quidam magister,¹⁴⁴ cum profisc<er>etur ut esset monachus, misit sociis suis Parisius hos uersus:

linquo coax ranis, cra coruis, uana uanis

ad logicam pergo, que mortis non timet ergo

INARTICULATE DICUNTUR QUE NICHIL SIGNIFICANT id est cum nichil per eas significetur, et est methonimina, sicut dicitur "Beneuolencia \tua/ michi profuit" id est tu per beneuolentiam tuam. EAS ENIM. /23vb/ Quidam libri habet istam litteram, quidam non habent, et est quasi glosa soluens quandam questionem. Videtur enim quod 'cra' aliquid significet quia tali uoce audita intelligo coruum, sed tamen non est hoc ex aliqua illius significatione uocis sed ex nostra discretione. ALIE. Hec est quarta uocis species, scilicet inarticulata et illiterata.

I.i.2, p.6.2 SCIRE AUTEM. Ostendit modum faciendi has quatuor species. Nam bine et bine uoci coniuncte, ut prediximus, faciunt has species. SCIRE AUTEM DEBEMUS quod has quatuor species faciunt QUATUOR DIFFERENTIAS ACCIDENTES UOCI GENERALITER id est coniuncte huic generi uox, uel accidentes uoci generaliter, id est diuidentes uoces uniuersaliter. Nam omnis uox est talis uel talis. Ille, dico, differentie COEUNTES BINE id est coniuncte bine et bine PER SINGULAS SPECIES faciendas.

VOX AUTEM DICITUR. Iuxta ordinem prius assignatum ponit ad ultimum ethimologiam huius nominis 'uox', et duplicem, priorem a Latinis sumptam, que cum uoce concordat, aliam a Grecis sumptam que concordat significationi.

Sunt qui assignent differentiam inter ethimologiam et expositionem et deriuationem¹⁴⁵ hanc: Ethimologia est expositio unius uocabuli per aliud uel per alia magis notum uel magis nota secundum rerum proprietatem et similitudinem litterarum¹⁴⁶, ut 'oratio' quasi oris ratio, 'lapis' ledens pedem, 'fenestra' ferens nos extra, 'cadauer' caro data uermibus, 'amicus' animi custos' et hi dicunt quod 'amicus' deriuatur ab hoc uerbo 'amo' et ethimologiam ducit ab animo et custode. Expositio est interpretatio unius lingue per aliam ut "'antropos' id est homo". Deriuatio est detorsio alicuius uocabuli ad similitudinem alicuius alterius prius inuenti. Compositio est plurium dictionum ad unam dictionem faciendam

¹⁴⁴ Serlo of Wilton, ed. J. Öberg, *Studia Latina Stockholmensia* 14 (1965) p.11, 34-35,

121, 124. Cf. 68ra: "Magister Serlus ait: "Mittor ad impar opus"

¹⁴⁵ deriuationem] diuisionem Ms

¹⁴⁶ Cf. PH, ed. Reilly p.70.86-88

adiunctio. Dicunt autem ista quatuor esse excedentia et ex <***>, et ethimologia quandoque fit per uocem non significatiuam, ut 'imago' quasi imitago, quandoque per significatiuam.

M<agister> dicit quod idem est ethimologia quod deriuatio. Ubicumque est ethimologia est deriuatio, et proba[n]t per Strabum qui in commento super Genesim ait: Sicut 'issa' ab 'is' Ebraice, sic 'uirago' a uiro Latine <e>thimologiam ducit¹⁴⁷, id est deriuationem. Ethimologia dicitur ab 'ethi<mo>s', quod est origo et logos quod est sermo. Et hoc est: VOX AUTEM DICITUR A VOCANDO, sed quia in uerbo prima corripitur et in nomine producit, ne mirum uideretur inducit simile per contrarium, sicut 'DUX' A 'DUCO' dicitur cuius prima corripitur et prima uerbi producit. Nota quod debuit dixisse ab hoc uerbo 'uoco', sed posuit gerundium ideo quia prepositionem ei potuit addere et non uerbo.

Quando dictio materialiter ponitur debet poni in illo casu in quo fuit instituta, nomen in nominatiuo, uerbum in indicatiuo, ut apud Ouidium:

Est uia sublimis candore notabilis ipso

Lactea nomen habet¹⁴⁸

non dixit 'lacteam'. Similiter

At uetus illa etas cui fecimus aurea nomen¹⁴⁹

non dixit aureum uel auream. Boecius¹⁵⁰ tamen declinauit: "qui circo 'circum' nomen imposuit, uidetur sic dixisse: Vocetur 'circus'", debuisse dixisse 'circus' et non 'circum'. Similiter et ibi declinauit uerbum, dicens A VOCANDO, sed hoc propter predictam rationem. Vel uox dicitur APUD TOU BOO. 'Apo' est prepositio, 'toi' est articulus, et significat quantum hoc pronomen 'hoc', 'boo' est uerbum. Est ergo sensus "apu toi boo", id est ab hoc uerbo 'boo' quod est 'sono'. Unde

reboat in omni gloria mundo¹⁵¹

Formatur autem sic: b mutatur in u (est enim magna affinitas inter b et u, ut postea dicetur¹⁵²) et o in x, et erit hoc nomen 'uox'. De ethimologia multa alibi dicentur.

¹⁴⁷ Cf. Hieron. *In gen.* PL 23:990A-B: "Non videtur in Gaeco et in Latino sonare, cur mulier appelletur quia ex viro sumpta sit; sed etymologia in Hebreo sermone servatur. Vir quippe vocatur 'is' et muliers 'issa'...Quod nos Latine possumus dicere: Haec vocabitur 'virago' quia ex viro sumpta est"

¹⁴⁸ Cf. *Ov. Met.* I. 168-69

¹⁴⁹ *Ov. Met.* XV.96

¹⁵⁰ Boeth. *In syll. Cat.* PL 64: 796A

¹⁵¹ *Analecta Hymn. Med. Aev.* 51, pp. 26, 31, cf. PH, ed. Reilly p. 71.1-3

¹⁵² Cf. *infra Appendix*, fol. 33ra ad *Prisc. l. 23*, p. 18. 10

<De littera>

I.ii.3, p.6.6 LITTERA EST. Priscianus tractaturus de littera et sillaba et dictione quia littera omnibus aliis dignior est, utpote constituens suo constituto, orditur a littera de qua sic agit. Duas ponit eius /24ra/ descriptiones et differentiam inter litteras et elementa assignat, deinde certum tam litterarum quam elementorum numerum, ethimologiam littere ponit, ad ultimum accidentia littere enumerat et ea exequitur.

Ut autem appareat causa inuencionis tam litterarum quam omnium uocum significatiuarum, sciendum quod in omni collocutione, id est unius ad alterum locutione, tria sunt necessaria, res supposita, intellectus, uox. Res ut de ea sermo fiat, intellectus ut per ipsum rem cognoscamus, uox ut per ipsam representemus intellectum. Et quia multimodi sunt intellectus oportuit multimodas esse uoces, et ideo inuente sunt minutissime particule uocis que soni elementares dicuntur, ut ex illis diuersis modis uariatis diuerse uoces constituerentur.

Fuit itaque communis causa inuentionis omnium uocum significatiuarum doctrina presentium <et> manifestatio intellectus, et hoc secundum quod littera dicitur sonus scilicet elementum. Que causa fuit inuentionis secundum quod figura dicitur? Ysidorus¹⁵³ his uerbis explicat: Littere, inquit, sunt indices rerum signaque uerborum quibus tanta uis est ut <dicta> absentium nobis sine uoce loquantur quia sepe intellectum nostrum non solum presentibus sed etiam absentibus manifestare uolumus. Id autem non uiua uoce facere possumus. Hac de causa inuente sunt littere¹⁵⁴ ut amicis absentibus manifestemus uoluntatem nostram uel ut per eas memorie tradamus ea que scimus. Est itaque triplex causa inuentionis litterarum, scilicet ut absentibus loqueremur, et ut non scita per scripta sciremus, et ut scita memorie reducerentur.

Litteram inuenire est elementarem sonum ab aliis distinguere et ei nomen proprium et figuram adaptare. Littere inuentores apud alias gentes plurimi fuere, ut apud Grecos Cadmus. Unde:

Grecorum primus uestigat gramata Cadmus,
tamen eas transtulit a Phenicibus, qui primi eas inuenerant, unde Lucanus:

Phenices primi si fame creditur ausi
mensuram rudibus formam signare figuris¹⁵⁵

In Ebrea lingua Moyses et alii. In nostra lingua sola Nicostrata, mater Euandri, que et Carmentis dicitur. Et hoc est: LITTERA EST PARS. Ad mundi remotionem qui non est pars. VOCIS ad differentiam partium lapidis uel ligni, sed quia oratio uel dictio est pars uocis sed non minima addit MINIMA. Ad differentiam uocis confuse, scilicet sibili uel gemitus que non est uox composita addit COMPOSITE. Heliste uero dicunt quod nullum corpus est ita simplex quin

¹⁵³ Isid. *Etym.* I.3.1

¹⁵⁴ *post sunt] uoces del*

¹⁵⁵ Luc. *Phars.* III.22o *apud* Isid. *Etym.* I.3.5.

possit diuidi in partes infinitas, et littera diuidi potest in partes quas musici uocant sistemata, quia licet illa uox constet ex particulis, tamen dicitur uox simplex, quia non habet aliquam uocem partem sui. Sistemata enim uoces non sunt, sed littera est pars uocis composite, id est que habet uocem partem sui, et dicunt quod VOCIS COMPOSITE <ponitur> ad differentiam sistematum, MINIMA ad differentiam sillabe, dictionis et orationis¹⁵⁶, sed melius “uocem compositam,” id est elementis distinctis ordinatam. Componere enim sepe accipitur pro ordinare, et inde homo incompositus homo inordinatus dicitur. Et quod talis sit sensus ostendit illud quod sequitur HOC EST QUE CONSTAT EX COMPOSITIONE¹⁵⁷ LITTERARUM. Ideo autem potest prior reprobari sententia quia uox confusa potest habere uocem partem sui que littera non est, et secundum illam sententiam diffinitio littere conuenit alicui quod non est littera, et ita non erit conueniens hec expositio HOC EST QUE CONSTAT etc. Dicimus ergo quod appositum est COMPOSITE ad remotionem uocis inordinate, sed quia /24rb/ componere duas habet significationes, ideo determinat sic QUE CONSTAT etc.

MINIMA. Exposita ultima parte diffinitionis exponit precedentem, scilicet quare dicatur minima. MINIMA dupliciter dici potest, uel in respectu et¹⁵⁸ sine comparatione uel cum comparatione. Quandoque aliquid dicitur in respectu et sine comparatione, ut “mons paruus” respectu aliorum. Similiter littera dicitur minima pars uocis composite, id est minor quam sit uox composita. MINIMA autem pars uocis composite dicitur in respectu et sine comparatione QUANTUM AD TOTAM COMPREHENSIONEM VOCIS LITTERATE id est respectu comprehensiui, id est constantis ex litteris, id est quantum ad omnia quibus conuenit per appellationem hoc uniuersale ‘uox litterata’. De hac dictione ‘quantum’ semel expediamus nos. Dicimus quod ponitur in ui nominis et facit intrinsecam relationem et intelligitur in eo antecedens et suum relatiuum. Est enim sensus: quantum ad totam comprehensionem uocis litterate, id est secundum hoc quod pertinet ad uocem comprehendentem litteras. Et nota quod cum ‘tantum’ sit proprie antecedens huius relatiui ‘quantum’, non tamen potest ei premiti. Licet enim hoc¹⁵⁹ uox ‘quantum’ pateretur, non tamen significatio posset pati. Item, nec hoc antecedens secundum hoc potest ei premiti. Licet enim pateretur significatio, scilicet quod in ipso intelligitur, tamen uox repugnaret, sicut¹⁶⁰ non concedimus relatiuum sequi post orationem constantem ex nomine collectiuo et uerbo plurali. Non enim dicitur: “Si turba ruunt, ipsa mouetur uel ipse mouetur”. Nomen enim singularis numeri non patitur pluralem relationem, nec uerbum plurale singularem.

¹⁵⁶ *aliter* PH, ed. Reilly pp.72-74.44

¹⁵⁷ compositione] di. Ms

¹⁵⁸ et] uel Ms

¹⁵⁹ hoc] hec Ms

¹⁶⁰ sicut] siciui a.c.

I.ii.3, p.6.8 AD HANC. Probat argumento a minori quod littera est minima pars uocis composite, quia illa de qua minus uidetur, scilicet producta uocalis, de hac minus uideretur quam de correpta. Quare omnis littera est minima pars uocis composite. AD HANC id est in respectu uocis composite ETIAM PRODUCTE VOCALIS INVENIUNTUR BREVISSIME PARTES id est respectu uocis composite producta uocalis minima est, id est ualde parua. Itaque dicitur littera minima in respectu sine comparatione. Nunc docet quod etiam <cum> comparatione. Vel ideo dicitur littera minima pars uocis composite quia ID QUOD DIVIDI NON POTEST id est quod est indiuisibile EST BREVISSIMUM OMNIUM EORUM QUE POSSUNT DIVIDI. Et nota quid attribuitur superlatiuo. Cum enim res per superlatiuum comparata semper debeat de numero eorum esse quibus comparatur, hic est contrarium. Illud enim quod diuidi non potest comparatur rei que diuidi potest. Ad quod dicimus quod superlatiuum non ponitur ibi comparatiue, et est sensus: VEL QUOD ID QUOD DIVIDI NON POTEST EST BREVISSIMUM id est ualde paruum respectu EORUM QUE POSSUNT DIVIDI. De tali comparatione faciunt quidam multum tumultum, querentes utrum conuenienter dicatur “Socrates est albißimus istorum quibus ipse est albiß”, et sic probant: Aliquis potest comparari aliquibus per superlatiuum ita quod ostendatur eos excedere in maximo augmento, et idem potest comparari eisdem per comparatiuum ita quod ostendatur eos excedere in indeterminato augmento. Ergo conuenienter dicitur “Iste est al<bissimus> istorum quibus ipse est albiß.” Dicimus quod gramatice dicitur, tamen locutio falsa est; quod sic probamus: Superlatiuum exigit rem quam aliis comparat esse de eorum numero quibus eam comparat, comparatiuus uero rem comparatam uult esse diuersam a rebus comparatis. Quod una autem dictio semel prolata rem suam ostendat esse unam de numero aliquorum, et diuersam ab eisdem, hoc est impossibile.

Queritur utrum diffinitio data de littera sit sufficiens; quodsi est, ergo conuenit omni littere, ergo isti, ergo ista littera est minima uocum litteratarum, ergo nulla minor uel eque parua in superlatiuo intelligitur relatio. Est enim sensus: Littera est minima uocum litteratarum, id est minor omnibus uocibus litteratis aliis a se. Dicimus quod ‘se’ non facit personalem sed simplicem relationem, et refertur ad maneriem, sic: Est minor /24va/ omnibus uocibus litteratis aliis a se, id est a littera. Idem potestis uidere ibi: “Socrates diligit filium suum”. Quod ibi attribuitur Socrati conuenit etiam Platoni, quia diligit filium Socratis, nec tamen potest sic dici: “Plato diligit filium suum” propter relatiuum quod referret Platonem et non Socratem. Similiter hoc possessiuum ‘mei’¹⁶¹ est prime persone. Idem conuenit huic pronomini ‘meus’, non tamen potest dici: Hoc pronomen ‘meus’ est prime persone, sed sic: Hoc pronomen ‘meus’ est deriuatiuum a pronomine prime.

¹⁶¹ mei] meus Ms

POSSUMUS. Aliam ponit diffinitionem, ut quidam dicunt, ideo quia posset esse quod nulla uox composita esset et tunc littera non esset minima pars uocis compositae, uel quia cum quolibet littera sit apta constituere uocem, tamen cum una uocalis per se profertur nullam constituit uocem. Voluit ergo talem diffinitionem que omni littere conueniet et semper. Nos dicimus quod non est uerum, sed consuetudo huius actoris est duplicem cuilibet diffinito assignare diffinitionem, sicut faciet sillabe et dictioni.

LITTERA EST VOX INDIVIDUA, sed quia particula mugitus id est uocis confuse est indiuidua, addit QUE SCRIBI POTEST id est litteris iam inuentis et usitatis representari. Non autem uidetur omni littere conuenire quod sit indiuidua, quia quedam uocalis est producta, quedam correpta, sed de his alibi.

DICITUR AUTEM. Post diffinitionem ponit ethimologiam, prout littera elementum dicitur. Est autem hec: Littera dicitur quasi 'legitera' eo quod legenti iter prebeat. 'Legitera' est uox non significat<iu>a accomodata officio uocis significatiue, et hoc ideo: cum pauca sint littere incomposite, de componentibus plures inueniuntur in hac uoce 'legitera' quam in hoc nomine 'littera'. Legere dicitur inspiciendo lectionem scripta¹⁶² proferre, et legere lectionem texere. Et nota quod prebere iter legendi conuenit elementis. Ipsa enim constituunt¹⁶³ sillabas inuicem sibi coniuncta, nec mireris si ethimologia datur per uocem non significantem, ut "imago quasi imitago". Sciendum quod Ysidorus¹⁶⁴ sic ethimologizat litteram: Littera sic dicitur eo quod legendo iteretur.

VEL A LITURIS. Hec ethimologia conuenit littere prout figura littera dicitur. Litura dicitur a 'leo, les', unde 'deleo,-les', uel litura est dampnatio scripture¹⁶⁵ dicta a 'lino,-nis'.

I.ii.4, p.6.14 LITTERAS. Ostendit unde dicuntur littere et quare; nunc dat eis aliam appellationem secundum quod dicuntur elementa, dicens quod Greci NUNCUPAVERUNT LITTERAS VOCABULO ELEMENTORUM id est uocabulo hoc, id est hoc nomine 'elementum'. Et facta est hec translatio proportionem quam ipse assignat. Elementum dicitur quasi 'eleuamentum', quia unum super aliud eleuatur, uel 'alimentum' quia de eis omnia nutriuntur, uel quasi 'elimentum' quia ex eis omnia eliciuntur, uel 'ylementum' ab 'yle' primordiali materia. Et hoc est: LITTERAS NUNCUPAVERUNT VOCABULO ELEMENTORUM, quia sicut illa mundi elementa COEUNTIA PERFICIUNT OMNE CORPUS complexionale SIC ETIAM HEC CONIUNCTA scilicet littere COMPONUNT VOCEM LITTERALEM id est elementaribus sonis distinctam QUASI QUODDAM CORPUS.

¹⁶² lectionem scripta] scripta lectionem *a.c.*

¹⁶³ constituent]constituo *a.c.*

¹⁶⁴ Isid. *Etym.* I.ii.3

¹⁶⁵ scripture] scriptura *Ms*

Nota quod he dictiones ‘quoddam’ et ‘aliquod’ adiuncte nomini adiectiuo improprie accepto redigunt ad proprietatem, ut “propositio simplex” improprie, “aliquod simplex” proprie. Quando uero substantiuus adiunguntur inclinant ea ad improprietatem, ut “temptatiua est quedam dialectica”¹⁶⁶. Ecce hoc nomen ‘dialectica’ improprie.

VEL MAGIS VERE CORPUS. Quia per ‘quod<dam>’ similitudinem notauerat et non ueritatem, ideo addit VEL MAGIS etc. quia timide dixerat, secundo ‘corpus’ corrigit se dicens VEL MAGIS VERE CORPUS. Et quidam littere adherentes dicunt Priscianum fuisse in illa sententia quod aer esset corpus. Dicunt eum multis argumentis intendere probare. Nos dicimus quoniam emphatice dictum est quasi expressiue, sicut dicimus: “Iste non est malus, immo malum”.^{24vb/} Similiter: “Dauus est ipsum scelus”. Similiter dixit: Vox est ipsum corpus, non quia hoc crederet, sed quia poterant ei quoquomodo assignari proprietates corporis, scilicet tres dimensiones.

Alii uero aliter sic: VEL MAGIS etc. Illud quod primo dictum est dicitur de littera secundum quod proprie accipitur littera, ultimum uero de littera secundum quod abusiue dicitur littera aeris particula littere subiecte, quia sicut littera littere coniuncta facit sillabam quasi corpus, sic et particule aeris litteris subiecte faciunt aerem subiectum sillabe. NAM. Probat quod uox sit corpus. Nam omnis aer corpus, et uox constat ex aere, est ergo uox corpus.

Alii negant uocem esse corpus, alii affirmant. Negantes concedunt Priscianum dixisse bene uocem esse corpus quasi corpori adherens, sicut formas corporum corporeas dicimus, cum sint res incorporee. Cum enim sint tria genera incorporeorum, scilicet deus, anima, accidentia, nullum eorum magis inuenitur adherens corpori quam uox. Similis locutio sepe inuenitur. Et hoc est: NAM SI AER CORPUS EST, ET VOX que formatur in aere naturalibus¹⁶⁷ instrumentis corpus erit. Aer causa est uocis. QUIPPE. Alia probatio quia nichil tangitur \uel tangit/ quod non sit corpus, sed uox tangit \uel tangitur/ ergo est corpus. Vox non tangit aurem <per> corporeum instrumentum, sed uim anime, que per tale instrumentum exercetur.

Nota quod alterum horum duorum quippe ‘et’ <et> ‘cum’ superfluit, cum sine altero eque congrua esset constructio. Vel dicimus quod alterum in altero intelligitur et illud quod intelligitur apponitur¹⁶⁸ cum illo in quo ipsum intelligitur ad alteram partem restringitur, ut:

lumine cecus¹⁶⁹

Hec dictio ‘cum’ non est ibi temporale aduerbium sed causalis coniunctio.

¹⁶⁶ Ar. S.E.c.11, 171b4-5, AL VI.1-3, p.24

¹⁶⁷ naturalibus] naturaliter Ms

¹⁶⁸ apponitur] apposita Ms

¹⁶⁹ Ov. Fast. VI.204

ET TRIPERTITO DIVIDITUR. Alia probatio, quia tres habet dimensiones, que proprie pertinent ad corpus. Et hoc est: QUOD EST SUUM id est proprium corporis. Habet autem uox longitudinem, quia auditur ante et retro, spissitudinem quia auditur sursum et deorsum, latitudinem quia dextrorsum et sinistrorsum. Tripertito aduerbium quantitatis est, sicut apud Ouidium:

Secta bipertito¹⁷⁰ cum mens discurrit utroque
alterius uires subtrahit alter amor¹⁷¹

‘bipertito’ et ‘utroque’ aduerbia sunt. UNDE quia istas habent dimensiones EX OMNI PARTE POTEST AUDIRI. Auditur enim uox sursum ac deorsum. Has rationes quidam sic destruunt, et primam: “Glacies ex aqua constat, et aqua est liquor, nec tamen glacies est liquor”. Similiter, uox licet formetur in aere et aer sit corpus, non tamen uox corpus. Percipi corporeo sensu dupliciter dicitur uel quia corporeum sensum ostendit ut corpus quod uisui prestat obstaculum ne ultra procedat, uel/ quod sensu corporeo percipitur inesse ut color. Similiter uox sensu corporeo percipitur, non quod sensum offendant immo aer auditum non offendit, sed sonus cum aere uenit ad aurem.¹⁷² Item secundum modos audiendi habet tres dimensiones et improprie ei assignantur.

PRETEREA. Induxit Priscianus probationes ad probandum uocem esse corpus sumptas non ex ipsa uoce sed ex re intrinseca. Non enim ille tres dimensiones secundum uocem in ipsa uoce intelliguntur, sed secundum modum audiendi, modo eisdem modos ei assignat secundum se ipsam quia secundum sillabam. Et hoc est: PRETEREA. In sillaba attenditur altitudo, in accentu scilicet, spissitudo, crassitudo, uel ut conuenientius dicatur latitudo, in spiritu scilicet, quod quedam sillaba magis aspiratur, alia quedam minus, ut ‘hamo’, ‘Chremes’, ‘hamus’. Et est ibi ‘uel’ subdisiunctiuum. Longitudo in tempore in aptitudine proferendi cito uel lente, et ibi longitudo improprie accipitur uel consideratur in tempore, id est secundum correptionem et productionem. Accentus est regularis modulatio uocis in significatiua prolatione. Spiritum ibi aspirationem uocat. Tempus uero aptitudinem proferendi sillabam lente uel cito, secundum quam aptitudinem dicitur sillaba producta uel correpta. Cum /25ra/ ergo aptitudo talis qualitas sit non debetis querere: quanta est illa sillaba, sed qualis. Querenti autem quanta respondetur trium litterarum uel quatuor.

I.ii.4, p.6.23 LITTERA...

<De dictione>

¹⁷⁰ bipertito] tripertito Ms

¹⁷¹ Ov.*Rem.A.*443-44

¹⁷² aurem] uocem Ms

/45va/ (Prisc. II.4, GL II p. 53.8). DICTIO EST PARS. Pretractatis litera et sillaba tractat de dictione postremo. Est enim dictio posterior naturaliter eis, ut constitutum suis constituentibus¹⁷³. Que fuerit autem causa communis inuentionis tam dictionum quam omnium uocum significatiuarum dictum est superius¹⁷⁴. Hec enim fuit causa ut haberet homo quo alii intellectum¹⁷⁵ suum significaret et manifestaret. Propriam autem causam inuentionis uniuscuiusque partis orationis, Deo annuente, in suo loco dicemus. Tractat autem hoc modo de dictione: prius eam describit, deinde per partes orationis /45vb/ [quando partes orationis] enumerat ostendens quis earum numerus. Sunt autem paria dictio et pars orationis. Postea unamquamque partem orationis describit et eius proprietates id est accidentia enumerans ea exequitur. Ad ultimum ostendit que dictio cui dictioni habeat apponi ad constituendum orationem.

Sed nota quod premissus tractatus de litera et sillaba orthographia dicitur, quia in eo docetur recte scribere sine barbarismo. Scientia enim recte scribendi consistit in literis recte ordinandis in sillaba et in sillabis ordinandis in dictione. Et hoc est: DICTIO EST PARS ad remotionem 'mundi' qui non est pars, ALICUIUS ORATIONIS ad remotionem partium lapidis uel ligni. Et glosa sic: ORATIONIS id est aliquod constituens orationem et significans in ea; sed quia oratio constituit orationem et in ea significat, nec tamen oratio dicitur dictio, subdit MINIMA. Oratio autem, etsi sit significans in oratione, non est minimum constituens orationem.

Item oratio quia secundum proprietatem dicitur et non secundum essentiam, ut cum una dictio dicitur oratio ut "Quid est summum bonum in uita?" "Honestas!" bona oratione respondet, ne putetur esse pars talis oratio, subdit CONSTRUCTE; sed quia constructa posset dici oratio uitiose constructa, ipse uero non ostendit nisi de regulari, glosat ID EST IN ORDINE COMPOSITE, id est orationis simul posite, id est constantis ex dictionibus simul positis et ordinatis et regulariter coniunctis.

PARS AUTEM. Quia omne constituens dicitur pars constituti et tam sillaba quam litera orationem constituit, ne quis ideo putaret eum male dixisse dictionem esse partem minimam orationis, cum minor sit tam litera quam sillaba, determinat qualiter intelligat dictionem esse partem orationis minimam, non minimum constituens, sed ad totum intelligendum, id est minimum designatiuum 'intellectum' qui fit in sensu orationis. Et hoc est: AD TOTIUS¹⁷⁶ SENSUS INTELLECTUM, id est ad totalem intellectum qui est sensus. Et est intransitio

¹⁷³ Cf. *supra* fol.20ra Accessus

¹⁷⁴ Cf. *supra* fol.24ra ad Prisc.I.ii.3, p.6.6

¹⁷⁵ Cf. Prisc.XVII.3, GL III p.108.16-21, Boeth. *In Perih.* II, ed. Meiser p.29.17, PH, ed. Reilly, p.177.52:...uoluntatem...manifestaret.

¹⁷⁶ totius] totum Ms

inter genitium et accusatium, sicut ‘fluuius Ligeris’ id est fluuius qui est Ligeris, quia quod superius uocauit intellectum hic appellauit sensus.

Sed nota quod de hoc superlatiuo MINIMA magna est dubitatio qualiter sit positum. Quidam dicunt quod superlatiue et isti genitiui “orationis constructe” significant rem ad quam fit comparatio et collectiue ponitur, sicut cum dicitur “Est minimus istius turbe”. Sed opponitur. Hec est descriptio dictionis: Dictio est minima pars orationis etc., ergo conuenit cuilibet dictioni, ergo huic ‘respublica’, ergo ipsa est minima pars orationis, ergo nulla est minor ea uel eque parua. Soluunt sic, dicentes quod superlatiuum habet relationem in se implicitam ibi, et est sensus: Dictio est minima pars orationis etc., id est minor omni parte orationis alia a se, id est a dictione, ut fiat relatio ad generalem et non ad specialem, sicut dictum est de litera superius, et sic descriptio conuenit dictioni \uniuersaliter/¹⁷⁷ nec tamen huic nec illi.

Alii sic: Sicut oratio dicitur scriptibilis, pronunciabilis, intelligibilis¹⁷⁸, sic etiam dictio. Sicut autem dictio scriptibilis est pars orationis scriptibilis, sic dictio intelligibilis est pars orationis intelligibilis et minima pars. Cum enim cuiuslibet dictionis intellectus sit simplex, nulle dictionis intellectus est maior uel minor intellectu alterius dictionis et sic non est obiectio de superlatiuo.

Alii sic: Dictio est minima pars orationis, et quelibet dictio est minima pars orationis. Sub hoc sensu quelibet dictio est pars orationis que est minima pars orationis qua nulla minor, ut ‘perceperunt’ est pars orationis, id est uerbum, quod uerbum est pars orationis minima, sicut imperatiuus huius uerbi ‘eo, is’ ‘i’ uerbum est <et> hec pars orationis qua nulla minor.

M<agister> nec istis nec illis consentit dicens quod isti genitiui ‘orationis constructe’ significant rem ut cuius est aliquid, et ‘minima’ non ponitur comparatiue sed pro positiuo et ‘ualde’ aduerbio sic: Dictio est pars orationis minima, id est ualde parua, quia dictio posita in oratione est ualde paruam significans respectu orationis imperfecte, ut ‘homo albus’ uel perfecte ut “homo est albus” que potest esse pars orationis ut “Si est albus, homo est”. Contra¹⁷⁹ sillaba autem non est pars orationis licet sit secundaria pars huius orationis, sic ergo soli dictioni conuenit esse \ualde/ paruam partem orationis. Et hoc est PARS AUTEM non dico \ad totum constitutum/ quantum ad constituendum, quia hoc falsum esset cum sillaba sit minor dictione que est pars constituti, sed PARS QUANTUM AD INTELLECTUM, id est pars coadiuuans ad totalem intellectum orationis.¹⁸⁰

¹⁷⁷ uniuersaliter] *lectio incerta*

¹⁷⁸ Cf. Boeth. *In Perih.* II, ed. Meiser p.29.17

¹⁷⁹ contra] co+ ta s l add

¹⁸⁰ Nota, cum dicitur “dictio est minima pars orationis” et “hec dictio est minima pars orationis” aliud et aliud attribuitur propter relationem in superlatiuo intellectam, sicut cum

HOC AUTEM DICTUM EST scilicet quod dictio est pars quantum ad intellectum et non quantum ad /46ra/ totum constitutum, ne si diceretur quantum ad constitutum CONETUR ALIQUIS¹⁸¹ DIVIDERE 'VIRES' IN 'VI' ET 'RES'. Ea enim que sunt partes huius dictionis¹⁸² sunt dictiones et sunt partes quantum ad constitutum, non tamen quantum ad intellectum. Nichil enim cooperatur intellectus illarum dictionum, scilicet 'vi' et 'res' ad totalem intellectum huius dictionis 'vires'. Et hoc est NON ENIM AD TOTUM etc. Nota quod sicut Boecius super Perihermeneias¹⁸³ commendans exemplum positum ab Aristotile quod nulla dictio significat uerum uel falsum ut 'hircoceruus', ait O mira exempli nouitas, O inuestigabilis Aristotelis subtilitas - posuit enim dictionem compositam que potius uideretur significare uerum uel falsum quam simplex, item potius hec, que nulli conuenit, uideretur falsum significare quam alia - similiter Priscianus etiam exemplum posuit dictionem simplicem 'uires', que potius uideretur posse diuidi per partes quam alia, quia eius partes sunt ea que sunt dictiones.

II.iii.14, p.53.13 DIFFERT AUTEM. Sicut superius ad euidenciam sillabe assignauit differentiam sillabe ad dictionem, sic et in hoc loco dictionis ad sillabam. Sed uidetur superfluere. Ubi enim assignata est differentia sillabe ad dictionem, satis est ad assignationem dictionis ad sillabam, quod uerum est; nec tamen superfluit hec assignatio, quia hic additur dictionis ethimologia quam superius tacuit. Dicit ergo quod dictio dicit, id est significat. Et hoc est: DIFFERT AUTEM etc. NON QUOD SOLUM etc., id est non in hoc solo quod est pars dictionis in qua est maxima differentia, SED etiam in hoc quod DICTIO ALIQUID HABET DICENDUM id est significandum, et quia substantiue dixerat et obscure 'dicendum' glosat ID EST INTELLIGENDUM, id est aliquem intellectum habet constituere.

SILLABA AUTEM. Huius litere multiplex est expositio sic: SILLABA AUTEM NON OMNINO id est non uniuersaliter uel non omnis ALIQUID SIGNIFICAT PER SE prolata. Quedam significat per se prolata secundum quod est dictio, alia non significat secundum quod est sillaba. Vel SILLABA OMNINO NON, id est nulla SIGNIFICAT ALIQUID PER SE, id est ex natura sillabe, quia prout est dictio significat id quod est sillaba. M<agister> sic: SILLABA NON OMNINO SIGNIFICAT ALIQUID PER SE id est nullum constituit intellectum sine coadiumento, et non dicit quod non significet, sed non omnino per se, immo cum adiuncto. ERGO quia sillaba nichil per se significat, MONOSILLABE DITIONES etc. NON TAMEN SINCERE, id est sine significatione, sicut

dicitur "Socrates diligit filium suum et Plato suum" aliud attribuitur Socrati et aliud Platoni
in marg.add. Ms

¹⁸¹ aliquis] quis Prisc.

¹⁸² post dictionis] h del

¹⁸³ Boeth. In Periherm. II ed. Meiser p.49.32-50.1: "maximam uero uim habet exempli nouitas et exquisita subtilitas"

sillabe, uel non ita sunt sillabe quin sint dictiones. QUODAMMODO ideo appositum quia improprie dicitur “Dictio est sillaba” uel econuerso, et quia sunt dictiones non sunt sine significatione, quod essent si essent sillabe ita quod non dictiones, QUIA SILLABA NUMQUAM etc. HOC ENIM PROPRIUM EST DICTIONIS. Proprium, ut apud Porphyrium inuenitur¹⁸⁴ multiphariam spargitur. Hic uero in respectu unius ponitur, sic PROPRIUM DICTIONIS et non sillabe. Non negat quin etiam sit proprium orationis, sed talis modus loquendi inuenitur apud actores, quod quando inter duo differentiam assignare uolunt, dicunt aliquid esse proprium unius eorum quod uolumus ab alio separare, ut Porphyrius¹⁸⁵ assignans differentiam inter genus et accidens dicit: Proprium est generis predicari in eo quod quid est. Non negat quin et alii conueniat, sed proprium generi, id est conueniens generi ita quod non accidenti.

UNDE. Probat quod sillaba nichil per se significat. NEC TENOREM id est accentum, NEC SPIRITUM utrum asper uel lenis. Hoc est quod superius dixit accentum sillabe confusum esse, sed accentum dictionis certum. NAM IN ‘ARA’ DEORUM, id est \in/ hoc nomine ‘ara’ quod significat aram deorum. Et queritur utrum iste genitiuus significet ibi rem¹⁸⁶ ut quarum est aliquid. CUM AUTEM SIGNIFICAT STABULUM PORCORUM etc. HABET ASPIRATIONEM, tamen raro inuenitur aspirari et hoc uitio scriptorum. HEC EADEM ‘A’ QUANDO EST PREPOSITIO iuxta regulam prepositionum. VIDES ERGO SILLABAM PER SE prolatam DEFICERE in predictis, in tempore certo et accentu et spiritu, uel DEFICERE significatione RATIONE PREDICTORUM. EXAMUSSIM, id est indubitanter. ‘Amussis’ est perpendicularium cementarii quo probatur utrum equa sit materia¹⁸⁷ necne, et est a uerbo ‘musso -sas’ quod est dubitare. Unde Virgilius

Et dicere mussant¹⁸⁸

Inde ‘amussim’ indubitanter, prepositio uero, ‘ex’ scilicet, augmentum in compositione significat, quia prepositio aut complet aut mutat aut minuit. Quidam in antepenultima ponunt accentum, sic: “ex ámu^{ssim}”, M<agister> in penultima quia producitur positione iuxta regulam datam accentuum de polisillabis.¹⁸⁹

<De oratione>

II.iv.15, p.53.27 ORATIO EST. Ad euentiam dictionis in cuius diffinitione mentionem fecerat de oratione describit orationem. Dicunt autem quidam hoc

¹⁸⁴ Porph. *Isag.* 12.13, AL I.6-7 p.19.18: Proprium uero quadrifariam diuidunt; cf. Boeth. *In Porph.* PL 64:77B: Utilitas huius libri quadrifariam spargitur

¹⁸⁵ Porph. *Isag.* 2.15, 17.11, AL I.6-7 pp.7.1 & 25.22

¹⁸⁶ rem] res *a.c.*

¹⁸⁷ materia] maceria Ms

¹⁸⁸ Verg. *A.* XI.345

¹⁸⁹ polisillabis] polissillabis Ms

nomen 'oratio' ibi stricte accipi in designatione orationis perfecte, que imperfecta dignior est utpote plenum /46rb/ constituens intellectum. Quicquid a gramaticis dicitur de imperfecta gratia perfecte dicitur¹⁹⁰. Diffinit autem sic: ORATIO EST ORDINATIO. Quia, sicut supradiximus, oratio<nis> proprietatem notat et essentiam, addidit 'ordinatio' in principio, sed quia est ordinatio litere uel sillabe addit DICTIONUM. CONGRUA ad remotionem talium¹⁹¹ 'hominis albus' et 'dominum venit'. Et hoc est: CONGRUA id est regulariter facta, DEMONSTRANS SENTENTIAM PERFECTAM ad remotionem imperfecte. Vel sic DEMONSTRANS SENTENTIAM CONGRUAM, id est concordantem propter tales 'hominis uidet', PERFECTAMQUE ad remotionem imperfectarum orationum.

Nota quod hec eadem est constructionis diffinitio que et orationis, sed proprie orationis, improprie constructionis. Est enim sensus: oratio est congrua dictionum ordinatio id est quiddam constans ex dictionibus congrue ordinatis, "constructio est congrua dictionum ordinatio" id est proprietas que inest dictionibus inde quod congrue ordinantur, tamen et constructio pro oratione accipitur et econuerso.

Item nota quod sententiam dicimus definitam animi uoluntatem, scripto uel uoce manifestatam, unde "sententia Nominalium", "sententia Realium" dicitur. 'Sententia' etiam quecumque animi uoluntas, unde scriptum est et que nunc animo sententia surgit¹⁹²

'Sententia' etiam dicitur significatio, unde puer solet dicere: "Constructionem uideo, sed sententiam nescio". 'Sententia' etiam excommunicatio¹⁹³, unde dicitur "Episcopus posuit eum in sententia".

EST AUTEM. Hic ostendit se diffiniuisse orationem perfectam que generalior est imperfecta. Diuiditur enim in partes, indicatiuam, imperatiuam, optatiuam, sed non uocatiuam ut quidam uolunt, quia nulla oratio uocatiua est perfecta cum nullus uocatiuus¹⁹⁴ reddat personam uerbo. Imperfecta uero non in partes diuiditur. EST AUTEM DIFFINITIO huius nominis 'oratio' quod orationem significat generaliter que in partes diuiditur, scilicet perfectam, id est QUE IN SPECIES. Quia Longobardis graue est pronuntiare 'c' ante 'i', ne uideretur per hoc nomen 'species' aliud dixisse, addit ID EST IN PARTES. Similiter quidam Blesi pronuntiant 'intensio' pro 'intentio', quia graue est eis pronuntiare 't', et ideo fit error. NAM ORATIO. Ideo determinauit cui conueniat hec diffinitio, quia hoc nomen 'oratio' multipliciter accipitur pro imperfecta UT LIBER RETHORICUS quia ibi est congeries sermonum tendentium ad unum effectum.

¹⁹⁰ dicitur] dicere *a c*

¹⁹¹ talium] imperfecte *a. c.*

¹⁹² Verg. *A. I. 582*

¹⁹³ excommunicatio] excuminicatio Ms

¹⁹⁴ uocatiuus] uocerit Ms

Similiter una dictio ‘oratio’ dicitur, et hoc est: NECNON UNAQUEQUE DICTIO etc., ergo ista dictio sepe est oratio, ideo addit CUM PLENAM etc. Sed potest inferri quod ergo unaqueque dictio plenam ostendit sententiam, ideo sciendum quod uniuersalitas quandoque large quandoque stricte accipitur, ut “Illuminavit omnem hominem uenientem in hunc mundum, ergo istum non”¹⁹⁵, sed sensus est: Omnis homo illuminatus per ipsum est illuminatus. Et “Quecumque audiui a patre notum feci uobis”¹⁹⁶, id est quecumque uobis fuerunt necessaria. Vel secundum alios qui uim constituunt in ‘accepit’ dicentes que sciuit secundum deitatem¹⁹⁷, nec accepit sed sciuit ab eterno, que uero sciuit secundum humanitatem accepit a patre et ea nota fecit apostolis. Similiter hoc aduerbium ‘semper’: “Semper iste aliquid bene facit” non quod semper aliquid, sed quandocumque aliquid facit, illud bene facit. Similiter in predicta actoritate est determinatio in figura sumpta sic: “unaqueque dictio” etc., id est tunc est oratio quando perfectam sententiam demonstrat, ut “genus universaliter predicatur de specie” id est omne genus. UT QUID EST SUMMUM etc. HONESTAS!, BONA ORATIONE id est bene respondit dictione habente uim orationis, et est locus ab actoritate in gramatica.

<De Partibus orationis>

II.iv.15, p.54.5 PARTES IGITUR. Posita dictionis descriptione ponit dictionis diuisionem per partes orationis assignans numerum partium orationis et ponendo diuersorum sententias de numero earum. Sunt autem paria dictio et pars orationis, ut dictum est¹⁹⁸. Ut autem improbet sententias aliorum in diuisione et coniunctione partium orationis peccantium, inducit proprietates partium orationis, per quas, improbat aliorum sententiis, suam ad ultimum confirmat. Ad cuius euidetiam uidendum est quid sit pars orationis.

Ut ait Priscianus in tractatu participii¹⁹⁹ pars orationis est uox indicans mentis affectum siue conceptum, id est que indicat quod mens concipit, id est que significet siue per se siue ex adiuncto quod mens concipiat et intelligat. Quidam addunt uox ‘literata’ ad differentiam uocum²⁰⁰ que significant naturaliter, ut gemitus, que literate non sunt. Addunt etiam alii ‘ad placitum’ ad differentiam earum que naturaliter, ut interiectiones /46va/ scilicet ‘pape’, et similia que non significant ad placitum sed naturaliter; et sunt partes orationes, id est dictiones, et sic secundum gramaticos non quidquid est pars orationis est uox significatiua ad placitum. M<agister> dicit quod non oportet apponi ‘literata’ nec ‘ad placitum’.

¹⁹⁵ Cf. Ioh. 1.9

¹⁹⁶ Cf. Ioh. 15.15

¹⁹⁷ deiatem] identitatem a.c.

¹⁹⁸ Cf. *supra* fol.45vb ad Prisc. II.4, p.53.8

¹⁹⁹ Prisc.XI.ii.7 GL II p.552.2

²⁰⁰ uocum] uocis a.c.

Participia enim et uerba in diffinitionibus posita frequentius notant ap[p]titudinem quam actum. INDICANS id est que est apta indicare, sicut propositio est oratio significans uerum uel falsum, id est que est apta significare, et hoc uerum est etiam si nulla sit propositio.

Si obiciatur quod oratio est uox indicans mentis conceptum²⁰¹ nec tamen est pars orationis, et sic inconueniens est diffinitio data ab Prisciano, r<espondeo> quia Priscianus sicut et alii actores dando diffinitionem uim constituit in singulari numero, ubi dicit VOX INDICANS quasi dicat in qua non sunt plures uoces indicandi etc.

Item si obiciatur quod, cum omnis dictio sit pars orationis, sicut infinite sunt dictiones, ita infinite partes orationis, respondemus quamuis omnis dictio sit pars orationis et econuerso, non tamen numerus partium orationis consideratur secundum numerum dictionum, sed secundum numerum modorum significandi²⁰². Unde propter eundem modum significandi quem habent omnia nomina, quia significant substantiam cum qualitate, dicuntur eadem pars orationis et una, et hec dictio ‘homo’ eadem pars orationis que hec dictio ‘equus’ et sic de aliis partibus orationis. Sicut, si fuerit una sola massa cere cui fuerit impressa imago Achillis et eidem imago Hectoris, concedimus quod nichil fuit illa cera quod non illa imago Achillis et econuerso, et nichil fuit quod non imago Hectoris et econuerso, tamen plures fuerunt imagines et una sola cera. Simile etiam est hic quod cum omnis litera sit figura representatiua elementi et econuerso, non tamen numerus literarum consideratur secundum numerum figurarum uel econuerso, quia XXIII tantum sunt litere, figure uero infinite, et hoc ideo quia una litera plures figure et econuerso, sicut plures dictiones una et eadem pars orationis et econuerso.

Tamen notandum quod quidam concedunt: “Eadem pars orationis sunt plures dictiones sed non una”, dicentes quod figura non est extendenda. Alii uero nescientes uidere quomodo non sint tot partes orationis quot dictiones et econuerso, cum sint paria dictio et pars orationis, dicunt quot dictiones tot esse partes orationes et econuerso. Alii²⁰³ collectionem omnium dictionum habentium eundem modum significandi dicunt eandem partem orationis non tamen aliquod de illa collectione dicunt esse partem orationis, sicut collectio omnium hominum sub eodem iure simul uiuentium sunt unus populus²⁰⁴ nec tamen aliquis de illa collectione est populus. Alii et collectionem et quelibet de collectione dicunt esse

²⁰¹ ante conceptum] a del

²⁰² Cf. PH, ed. Reilly p.181.34-182.51, Clarembaldus ed. Häring p.148, Thierry ed. Häring p.97

²⁰³ PH, ed. Reilly 180.96

²⁰⁴ Cf. Victorinus, *In De inv.* ed. Halm p.158.12

unam partem orationis²⁰⁵; quorum neutris consentit M<agister> Ra<dulphus>²⁰⁶. M<agister> tamen ultimis consentit.

PARTES IGITUR. Quia numerus partium orationis est assignandus, igitur assignemus. PARTES ORATIONIS APUD DIALETICOS SUNT DUE. Hoc contra illos qui dicunt quot sunt dictiones tot esse partes orationis; et quare non nisi nomen et uerbum, quia utpote principales et uere principales, QUIA HE SOLE id est et non alie partes orationis, et erit 'SOLE' nomen; uel QUIA HE SOLE id est sine consortio et erit 'sole' aduerbialiter positum, sicut "iste monachus commedit solus". CONIUNCTE PLENAM FACIUNT ORATIONEM ut "Socrates currit" et ETIAM PER SE id est unaqueque per se potest habere uim plene orationis. Hoc non habent alie partes orationis.

Nota quod dialetici sub nomine pronomina demonstratiua comprehendunt, relatiua uero dicunt consignificare nec sunt partes orationis; participium sub uerbo quia actionem uel passionem significat; aduerbia que sine respectu dicuntur ponunt sub nomine ut 'bene', 'male' et similia, que uero respectum habent non dicunt esse partes orationis. Prepositiones et coniunctiones sunt uincula partium orationis. Interiectiones ponunt sub nomine quasdam, alias non. Tamen Montani dicunt demonstratiua pronomina non esse partes orationis, quia ex demonstratione significant; sed hac ratione deberent dicere uerba prime et secunde persone non esse partes orationis quia demonstrationem habent.²⁰⁷

ALIAS AUTEM PARTES dicebant SINCATHEGOREMATA id est CONSIGNIFICATIVA. 'Consignificat' quando<que> notat societatem significatorum, quandoque significantium, quandoque proprietatem [socie]. Consignificatorum, ut uerbum consignificat tempus, id est cum alio significat; significantium ut hec dictio consignificat illi ut 'homo' 'antropos', id est idem cum illa significat; proprietatem ut ibi: consignificantia id est ex adiuncto significantia, ut relatiua pronomina et quedam aduerbia et quedam nomina /46vb/ relatiua uel redditua.

II.iv.16, p. 54.8 SECUNDUM STOICOS. A 'stoa' porta. NOMEN sub eo propria, sub appellatione appellatiua, sub pronomine articulum quam partem orationis modo pronomen modo articulum dicebant, quando pronomen sic diuidebant: pronominum alia articularia alia non-articularia articulos nuncupabant, quando uero dicebant illam partem orationis articulum sic diuidebant: articulorum alii finiti, alii infiniti; finitos appellabant pronomina. Hoc in litera patet. Sub coniunctione prepositionem ponebant, et sub uerbo

²⁰⁵ Cf. PH, ed. Reilly p.180.36

²⁰⁶ Ralph, *Glose super Donatum*, ed. Kneepkens Artistarium 2 (Nijmegen: Ingenium Publishers, 1982) p.4.10

²⁰⁷ Cf. Y.Iwakuma & S. Ebbeseb, "Logico-Theological Schools from the Second Half of the 12th Century: A list of Sources", *Vivarium* 30 (1992) p. 182

participium, sub nomine aduerbia a nominibus nata, ut ‘male’, ‘bene’, a uerbis uero nata sub uerbo, ut ‘scienter’ et similia.

NAM PARTICIPIUM CONNUMERANTES VERBIS appellabant VERBUM PARTICIPIALE ad differentiam uerbi quod significat cum tempore et modo, VEL CASUALE propter casus, NECNON ADVERBIA quedam sub uerbo, alia sub nomine, sicut supradiximus, ponebant, ET ADIECTIVA VERBORUM EA DICEBANT quia uerba determinant, sicut nomina adiectiua suo substantiuo, ARTICULIS AUTEM PRONOMINA CONNUMERANTES id est comprehendentes pronomina sub articulis facta diuisione sic diuidebant: articulorum alii finiti, alii infiniti. Finitos articulos pronomina dicebant. IPSOS ARTICULOS QUIBUS CAREMUS ut postea patebit etc. Articulus apud Grecos est pars orationis minima faciens secundam noticiam sine certa substantie significatione et determinans circa dictionem et genus et casum et numerum. Nulla autem dictio talis est apud nos, VEL UT ALII DICUNT quasi dicat Priscianus: Ego nescio quo nomine illam partem orationis nuncupabant, uel connumerando pronomina articulis eam articulum dicebant. VEL secundum alios CONNUMERABANT ARTICULOS PRONOMINIBUS illam partem pronomen dicebant sic diuidentes: pronominum alia articularia alia non, et hoc est: EOS id est articulos ARTICULARIA PRONOMINA etc. IN QUO non in uocando articulos articularia pronomina sed in sola appellatione, scilicet quod quedam pronomina articularia dicimus, ut ‘hic’, ‘hec’, ‘hoc’, QUAMVIS INTEGROS scilicet significatione et officio, secundum quosdam, quia licet sit dictio faciens secundam noticiam et dictio designans et genus et casum et numerum, tamen non est una dictio que hoc habeat facere. Secundum alios INTEGROS id est puros, quia licet dictiones quedam habeant significationem et officium, non tamen sine significatione substantie secundum M<agistrum>, licet ‘idem’ uideatur articulus, non tamen est, quia plus significat quam articulus, ut patet in litera. Et uere non habemus articulos, quia illi de quibus magis uidetur, non sunt articuli, scilicet ‘idem’ et ‘qui’. Et hoc est: NAM ‘IDEM’ et exponit quid significet apud Stoicos, id est cui equipolleet, scilicet ‘olitos’ et est oratio ex ‘o’ prepositiuo articulo et ‘litos’ pronomine relatiuo, et huic equipollet ‘idem’, quare dicunt ipsum non solum articulum significare sed etiam pronomen, quare non est articulus, cum plus significet quam articulus et etiam significationem substantie habeat. SIMILITER ‘QUI’ quod idem significat quod hec oratio ‘ostis’²⁰⁸. Non est articulus quia cum equipolleet huic orationi ‘ostis’ que constat ex ‘os’ subiunctiuo articulo et ‘tis’ nomine uel pronomine infinito. Significat ergo ‘qui’ illa duo et ita plus significat quam articulus et habet significationem substantie, nec ergo est articulus. PREPOSITIONEM QUOQUE etc. diuidentes sic coniunctionem: coniunctionum alia prepositiua coniunctio quod est idem quod prepositio, alia non.

²⁰⁸ ostis] litos *a.c.*

II.iv.17, p. 54.22 QUIDAM IX numerantes sic: nomen, appellatio, uerbum, participium, pronomen, articulus, aduerbium, prepositio, coniunctio; et isti Greci erant connumerantes interiectionem aduerbiis, uel non credebant eam esse partem orationis, quia non significat ad placitum. ALII X differentes a predictis in hoc quod uerbum infinitum separabant a uerbo. Sunt enim qui dicant infinita uerba nomina, quia recipiunt prepositionem per appositionem ut “pro posse meo” et adiectiua sibi adiungunt ut “legere meum”, et cum participia sint inuenta ut possint loco uerborum nominibus construi intransitiue et infinita uerba poterant, ergo uel superflua fuit inuentio participii uel ipsa sunt uerba. Solutio. Aduerbia recipiunt adiectiua ut “sponte sua”, nec tamen sunt nomina. F<allacia> ultimi argumenti: “Ego et Socrates currimus” non construitur <Socrates> uerbo <prime> persone, ergo superflua fuit inuentio pronominum in prima persona uel nomina sunt prime persone. Non dicimus quod sunt uerba, quia non habent casus et significant cum tempore et sunt alicuius modi.

ALII XI separantes pronomina ab articulo et predicta numerabant HIS predictis partibus orationis. ALII ADDEBANT VOCABULUM id est nomen quod conuenit rei non existenti, id est rei incorporee ET INTERIECTIONEM quam interiectionem NOS ADHUC SERVAMUS APUD LATINOS. Quidam dicebant esse articulum QUEM PURUM etc. /47ra/ id est quem ostendimus non esse apud nos sine significatione substantie.

IGITUR NON ALITER quia tot et tam diuerse sunt philosophorum sententie de partibus orationis, IGITUR NON ALITER quia nec aliter possit discerni nisi per earum proprietates, id est per proprias uniuscuiusque significationes.

<Proprietates partium orationis>

II.iv.18, p.55.8 PROPRIUM EST NOMINIS. Ostensurus proprietates partium orationis a nomine incipit. Nomen enim prius est ceteris quia significat id quod in locutione prius est intelligendum, scilicet de quo fit sermo. Et ea fuit causa inuentionis nominum scilicet ut esset quo significaretur de quo loqueremur. Assignando autem proprietates partium orationis assignat earum numerum et ordinem.

Notandum autem quod de significatione nominis diuerse sunt sententie. Dicunt enim quidam²⁰⁹ quod nominum quedam significant substantiam simpliciter, ut hoc nomen ‘substantia’, uel quod significat substantiam non ita simpliciter ut ‘homo’, ‘lapis’, alia significant qualitatem id est ea que insunt substantiis, alia figmenta animi ut ‘hircoceruus’, ‘chimera’, alia modum loquendi, ut ‘omnis’, ‘nullus’. Et eorum que significant substantiam, quedam determinant qualitatem circa substantiam siue communem ut ‘homo’ siue propriam ut ‘Socrates’, que

²⁰⁹ WC, ed. De Rijk pp.223-226, 256; WC ed. Fredborg *CIMAGL* 37 (1981) pp.29-35, PH, ed. Reilly pp.191.39-193.86

Socracitas a Boecio appellatur²¹⁰. Concedunt ergo quod utrumque istorum nominum ‘homo’ ‘Socrates’ significat substantiam et qualitatem neutrum tamen eorum plura, licet alterum sit substantia et alterum qualitas, que sunt plura, tamen significare substantiam et qualitatem non est significare plura. Esset enim sensus: nomen significat plura, id est plures intellectus constituit, sicut hoc nomen ‘lapis’ significat intellectum id est constituit. Et licet intellectus sit res incorporea, non tamen significat rem incorpoream, et hoc nomen ‘duo’ significat duo, nec tamen plura. Est enim sensus: significat duo, id est de duobus constituit intellectum.

Item [ergo] concedunt quod licet nomen significet substantiam et qualitatem, nec tamen plura, sicut homo et eius proprietates sunt plura, tamen loqui de homine et eius proprietate non est loqui de pluribus. Item nomen proprium nominat, id est appellat, eam substantiam quam significat sed nullam qualitatem. De nulla enim qualitate agitur per proprium, ut hoc nomen ‘Socrates’ et significat et appellat hunc hominem. Appellativum uero significat substantiam et omnem appellat, sed non omnem cui conuenit proprietas designata²¹¹ per ipsum scilicet humanitas nominat, <sed> quamlibet substantiam cui ipsum conuenit appellat, quia pro unoquoque eorum habet poni, ut hoc nomen ‘homo’ significat hominem et omnem appellat id est²¹² quemlibet hominem, sed nullum determinate.

De hoc uero nomine ‘albedo’ dicunt quod solam qualitatem significat, scilicet albedinem, sed nullam appellat tamen omnem significat. De nominibus uero adiectiuis dicunt quod principaliter significant [si] qualitatem solam, sed aliter quam nomina fixa scilicet determinando eam inesse, secundo uero substantiam, cum constet ipsam qualitatem nulli inesse nisi substantie; et dicunt qualitatem in nomine quicquid in dictione intelligitur preter agere et pati.

Ideo autem nolunt grammatici inter accidentia nominum accipere agere et pati, quia oporteret concedi uerbum significare substantiam cum qualitate, cum in uerbo persona agens uel patiens intelligatur. Ut ait Priscianus²¹³: “Inest igitur nominatiuus in ipsis uerbis in prima et secunda persona definitus, in tertia infinitus”; si autem in uerbo intelligeretur sic substantia et qualitas et uerbum significaret substantiam cum qualitate, non esset proprium nominis significare substantiam cum qualitate.

Obicitur. Verbum significat substantiam, ergo cum qualitate uel sine qualitate. F<allacia>. ‘De domo’ est congrua dictionum ordinatio, ergo in similitudine accidentium uel dissimilitudine. Non.

Nominant autem id est appellant adiectiua substantias illas quibus insunt accidentia illa que eis significantur, ut ‘albus’ principaliter significat substantiam determinando eam inesse, secundo subiectum albedinis et illud nominat.

²¹⁰ Boeth. *In Periherm.* II, ed. Meiser p.137.8

²¹¹ designata] designatas a.c.

²¹² id est] et Ms

²¹³ Prisc.XVII.14, GL III p.116.26-117.2

Si queratur quam qualitatem significet hoc nomen 'quis', respondemus quod non est certa qualitas aliqua quam significet, et tamen significat substantiam et qualitatem, significando scilicet infinitam substantiam et generalem uel significando substantiam infinite et generaliter. Ipsa enim infinitas est ei pro qualitate et hoc ostendit ipse Priscianus ubi ait in tractatu pronominis²¹⁴ his uerbis: "Quomodo numeros et quantitates inter species qualitatis nominum accipimus, sic etiam qualitatem infinitam et generalem substantiam que est in hoc nomine 'quis' vel 'qui' et que ex eo componuntur".

In hoc consentit M<agister> et dicit 'quis' habere pro qualitate infinitam substantiam; et quando queritur de propria qualitate ut "Quis est intus?" adiectiue ponitur per subintellectum huius nominis 'homo', et infinite significant eandem qualitatem quam nomen quod subintelligitur scilicet 'homo'. Adiunctum uero pronomini ut "Quis est iste?" significat propriam qualitatem infinite, quia ad multitudinem propriarum qualitatum pertinet et de una earum querit; adiunctum uero proprio nomini ut "Quis est²¹⁵ Socrates" infinite significat substantiam. Pertinet enim ad multitudinem substantiarum et de /47rb/ una earum querit et sic pro qualitate significat infinitam substantiam. In \quibusdam/ predictis uero non bene consentit, sed dicit quod omne nomen significat substantiam cum qualitate, id est supposita locutioni²¹⁶ siue significet rem per se existentem siue non. Ista autem nomina 'omnis', 'nullus' \universalitatem²¹⁷ habent pro qualitate et eandem substantiam significant quam nomina eis adiuncta.

Nota quod cum dicitur omne nomen significat substantiam, uariatur nomen quod multipliciter accipitur pro actu subsistendi, pro re per se existente, pro supposito locutioni, et hoc modo accipitur cum dicitur nomen significat substantiam.

De nominibus figmentorum animi, ut 'chimera', 'hircocerus' dicunt quod nec substantiam nec qualitatem significant et figmenta animi significant et appellant; similiter de nominibus que modos loquendi significant ut 'omnis', 'nullus'.

Cum opponitur de nominibus uocum qualia sunt hoc nomen 'nomen', 'uerbum', r<espondeo> quod significant substantias quia uoces, quas dicunt esse corpora, et dicunt ea significare qualitatem circa substantias, ut hoc nomen \uerbum/ communem qualitatem omnium uerborum designat et nominat omnia uerba.

²¹⁴ Prisc.XIII.vi.31, GL III p.20.26-29

²¹⁵ post est] h del

²¹⁶ Cf. *infra* fol. 49vb, 50ra, WC, ed. Fredborg *CIMAGL* 37 (1981) p.38.237: Subiectum qualitati uel locutioni; "Glosule Porretane", ed. Fredborg & Kneepkens *CIMAGL* 57 (1988) p.28; Anonymus D'Orvillensis, *Comm.Arist. Cat. fol.3vb ad Cat.c.4 1b25 et fol.14rb ad Cat. c.8, 8b25* (ed. S. Ebbesen in hoc volumine)

²¹⁷ uniuersalitatem] est a.c.

De his uero 'genus', 'species' dicunt quod prius fuerunt inuenta ad res significandas uel qualitates, sed postea sunt translata ad uniuersalia significanda et nominanda.

Dicunt itaque non omne nomen significare substantiam et qualitatem, sed solum nomen, et ideo dicit Priscianus hoc esse proprium nominis, non quod conueniat omni et soli, sed quia soli, nec per hoc ostendit omne nomen ab aliis partibus orationis differre, sed ostendit eos peccare quia separant ab inuicem nomen et appellationem et uocabulum. Sed melius est ut dicatur omne nomen significare substantiam cum qualitate, quamuis difficile sit in quibusdam assignare, sed hec in principio Summe de gramatica diligentius pertractata inuenies²¹⁸.

PROPRIUM EST NOMINIS SIGNIFICARE SUBSTANTIAM ET QUALITATEM id est quod conuenit omni et soli, quia licet conueniat pronomini non tamen simpliciter sed ex demonstratione et usu. Dicit enim M<agister> quod quoddam pronomen ut possessiuum significat substantiam cum qualitate, sed hoc ideo quia duas personas significat; etiam alia pronomina quandoque dicebat significare substantiam cum qualitate, quando<que> non. Ego uero dico quod ex usu significant, sed non ex institutione ut nomina.

HOC HABET ETIAM APPELLATIO nomen rerum corporearum ET VOCABULUM rerum incorporearum, ERGO TRIA quasi dicat quia nulli nisi nomini conuenit et appellationi conuenit et uocabulo, ERGO ipsa TRIA sunt eadem PARS ORATIONIS, et ut modo patet, ideo assignauit proprium nominis ut ostenderet illos errare qui appellationem et uocabulum separabant a nomine.

Nota quod quando duo nominatiui diuersorum numerorum intransitiue constructi premittuntur uerbo, ab utrolibet potest sortiri numerum ut quas tulerat uestes sordida lana fuit²¹⁹

et

ire amantium redintegratio amoris est²²⁰

et

mandata tua meditatio mea est²²¹

et de plurali exemplum

Lucidus hic aer et que tria corpora restant

ignis, aqua et tellus unus aceruus erant²²²

similiter et hoc " 'Tria' una pars orationis est", ueluti

Omnia Cesar erat²²³

²¹⁸ Cf. Hunt p.11

²¹⁹ Ov. *A.A.* III.222

²²⁰ Ter. *And.* III.3.23: "amantium irae amoris ingratiost"

²²¹ *locus non inventus*

²²² Ov. *Fast.* I.105-106

²²³ Luc. *Phars.* III.108

Item contra illos est actoritas quod aliqua sint una pars orationis, sed eadem, ut M<agister Ro. A.²²⁴

II.iv.18, p.55.8 PROPRIUM EST VERBI. Sequitur post nomen de uerbo per quod ostenditur quid de quo dicatur, quia ipsum semper nota est eorum que de altero dicuntur²²⁵. De eo autem diuerse fuerunt et adhuc sunt sententie. Dicunt enim quidam quod omne uerbum significat actionem uel passionem uel utrumque uel neutrum, accipientes actionem stricte pro actione inferente ut 'percutio', passionem pro passione illata ut 'percutior'. M<agister> dicit quod omne uerbum significat actionem uel passionem uel utrumque, ut Priscianus ibi ostendit, et ipse sequitur Priscianum, qui alibi²²⁶ dicit: omne uerbum in actu naturaliter est uel in passione, id est omne uerbum naturaliter significat actum uel passionem, naturaliter id est ex institutione.

Sed nota quod actum large accipimus quicquid uerbum significat quod non est passio illata uel innata uel angustie animi; passio illata ut 'percutior', innata ut 'rubeo', angustie animi, ut 'metuo' et 'timeo'. Si obiciatur de 'sum', dicimus quod significat actum subsistendi, 'sedeo' actum sedendi. Vociuum uerbum ut 'uocor' passiuum est huius actiui 'uoco', et passionem significat, sed aliter quam alia passio scilicet absolutam quasi non determinatam a²²⁷ quo inferatur ut "uocor Socrates"; tamen idem significat 'uocor' in his: "uocor ab isto Robertus" et "uocor Robertus"²²⁸, tamen dicunt quidam quod significet actionem cum dico "uocor Robertus" - sensus est "habeo hoc nomen Robertum"²²⁹. Quare autem inuentum sit uerbum, alibi determinetur.

PROPRIUM EST VERBI secundum predictos quod conuenit soli et non omni, CUM MODIS. Modus in uerbo accipitur proprietas determinandi circa actionem uel passionem <*** ET FORMIS *** species,> /47va/ determinando circa ipsam quia est in inchoatione uel meditatione uel frequentatione etc. <ET TEMPORIBUS>. Tempus proprietas determinandi circa actionem uel passionem quia est presens uel preterita uel futura. Sed, Deo annuente, in sequentibus de istis explanabimus diligentius. Sed quia, ut dicunt, hoc totum conuenit presenti participio²³⁰, addidit per quod differunt uerba a participio SINE CASU et per hoc apertius excluditur participium. HOC HABENT ETIAM INFINITA QUARE NON SUNT etc. quasi dicat quia hoc conuenit infinitiuis quod est proprium uerbi,

²²⁴ Cf. Hunt p.17

²²⁵ Arist. *De int.* 16b10 AL II.1-2 p.7.3

²²⁶ Prisc. VIII.i.1, p.369.5

²²⁷ a] autem Ms

²²⁸ Cf. Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.29.24

²²⁹ Cf. *Glosule Porretane*, ed. Fredborg & Kneepkens *CIMAGL* 57 (1988) p.63

²³⁰ presenti participio] presentis participii Ms

ergo infinitiua sunt eadem uerbis²³¹, non ergo separanda. Et est contra illos qui separabant in ordine, et contra illos qui dicunt ea esse nomina.

PARTICIPIUM. De eius significatione satis alibi dicitur. Quia autem posuerat ubi proprium uerbi assignauit unam differentiam qua ostendit participium differre a uerbo, hic ponit aliam differentiam qua ostendit uerbum differre a participio, quare peccabant qui participium ponebant cum uerbo, **QUIA CASUS HABET**, sed quia casus etiam dicitur terminatio, unde uerbum dicitur habere casus, unde Aristotiles “cucurrit”²³² et ‘currebat’ non sunt uerba, sed casus uerbi”²³³, ideo addit **QUIBUS CARET VERBUM** et habet **GENERA** non que uerba, sed **AD SIMILITUDINEM NOMINUM** scilicet masculinum et femininum, **NEC MODOS** etc.

II. iv. 18, p. 55. 13 **PROPRIUM EST <PRO>NOMINIS.** Dicunt quidam quod pro proprio et appellatiuo ponitur, sed magis proprie et frequentius pro proprio, et item magis necessarium est poni pro proprio quam pro appellatiuo, quia cum in omni genere rerum inueniantur appellatiua deficiunt propria. Causa ergo propriorum inuenta sunt pronomina et ita pro eis poni dicuntur. Secundum alios ubicumque ponitur [ponitur] pro nomine ponitur pro proprio, licet etiam ad appellatiua referatur, ut “Quidam homo currit et ipse disputat” uel “omnis homo est id quod ipse est”, quia in talibus pronomen ponitur pro proprio illius hominis ad quem refertur, cum ueritas locutionis exigit appellatiuum pro uno aliquo accipi.

Item pronomen nec habet significationem appellatiui quia non significat substantiam cum communi qualitate, nec officium quia non determinat cuiusmodi res sit de qua fit sermo, et non que res sit, sed licet proprii significationem non habeat, tamen habet officium scilicet discernere personam de qua fit sermo ab aliis.

Etiam cum proprium nomen propter equiuocationem quandoque personam suam ab aliis non discernat, pronomen ponitur pro proprio et personam suam ab aliis demonstratione et relatione discernit. **M<agister>** sic: Nomina imposita sunt ex qualitatibus, appellatiua ex quasi-qualitatibus que unit res nominis appellatiui sub uno nomine, ut ‘homo’ ex humanitate, propria uero ex qualitate que rem suam ab aliis discernit, ut ‘Socrates’ a Socracitate, sed quia equiuocatio incidebat in propriis, quare uidebantur nomina diuersorum ex eadem qualitate imposita, ad hoc remouendum inuenta sunt pronomina, quare potius ponuntur pro propriis quam pro appellatiuis.

PROPRIUM EST PRONOMINIS etc. Quia uero appellatiuum ponitur pro proprio, ut ‘Apostolus’ id est Paulus, ‘Urbs’ id est Roma, ‘Poeta’ id est Virgilius, addit **ET CERTAS SIGNIFICAT PERSONAS**, id est personales proprietates. Sed

²³¹ uerbis] uerbum Ms

²³² cucurrit] cui currit Ms

²³³ Arist. *Int.* 3, 16b17, *AL* II.1-2 p.7.11

uidetur quod hoc nomini conueniat, quia tertiam significat personalem proprietatem a reliquis discretam, ideo dicit M<agister> quod licet nomen sit tertie persone, hoc non ex institutione habet. Cum enim antiquitus confuse haberent se ad primam et secundam et terciam personam nomina, ut ait Priscianus²³⁴ et nullius erant persone propter suam confusionem cesserunt ad tertiam, que confusa erat, et sic confusio cessit confusioni. Propter hoc dicitur quod non habent nomina certas personales proprietates. Alii dicunt quod per significare certas personas exponit quomodo pronomen ponitur loco proprii nominis, quia dicunt idem esse pro proprio poni et certam significare personam.

Alii sic CERTAM SIGNIFICARE PERSONAM id est significare discrete, sed conuenit etiam nomini, si non omni saltem cuidam, ut ‘qui’ relatiuum et positum relatiue certam significat personam, sed infinite positum non. Vel aliter CERTAM SIGNIFICAT PERSONAM, id est distinctas personas uel distinctas personales proprietates, quia omne pronomen definitum est demonstratione uel relatione; ergo quia predicta conueniunt omni pronomini et soli nec conueniunt his, scilicet²³⁵ ‘quis’, ‘qui’ etc., ergo non sunt pronomina. Quod est contra Donatum²³⁶ qui putabat ista esse pronomina quia habent genitiuum in -ius et sunt relatiua sicut pronomina nec significant aliquam qualitatem communem uel propriam, quia non sunt imposita /47vb/ ex aliqua communi qualitate uel propria.

Priscianus uero sic construitur: Eadem ratione ‘meus’, cum non declinetur nisi sua declinatione et nominis habeat declinationem, est nomen.[si] Instantia. ‘Ipse’ adiungitur uerbis secunde, et nominatiui eisdem secunde, ergo ‘ipse’ est nominatiui. Item qualitatem aliquam significant <‘quis’, ‘qui’>²³⁷, scilicet qualem nomina quibus ipsa adiunguntur, et significant substantiam infinite et non mere, ergo [non] sunt nomina. Etiam interrogatiue ponuntur quod non pronomina habent <‘quis’ et> ‘qui’, ideo infinite significant substantiam, quasi non aliqua certa qualitate determinatam et respectu aliorum nominum certam qualitatem significantium est dictum.

Similiter ‘qualis’ et ‘quantus’ infinite significant qualitatem et quantitatem et dicuntur infinita respectu nominum que certam quantitatem et qualitatem significant.

VEL RELATIVA VEL REDDITIVA. Cum omnia redditua sint relatiua, habemus exemplum contra illos qui non concedunt disiunctionem duorum nominum res quorum insunt²³⁸ subiecto ut si Socrates sit grammaticus et musicus, non concedunt “Socrates est grammaticus uel musicus”, quare “infin[it]a uel

²³⁴ Prisc.XVII.xi.71-73, GL III p.149-50

²³⁵ scilicet] sunt Ms

²³⁶ Don. *Ars min.* GL IV p.358; *Ars Gram.* GL IV p.379-80

²³⁷ quis, qui] *vel corruptelam maiorem suspicor*

²³⁸ quorum insunt] quarum insit Ms

relatiua uel redditua uel interrogatiua” et que talia in *Prisciano Constructionum*²³⁹ determinantur. MAGIS electiue.

NEQUE ENIM. Tripliciter improbat sententiam Donati sic. Non habent proprium pronominis scilicet poni pro proprio, nec significant personales proprietates distinctas demonstratione uel relatione sicut pronomina que rem significant ut presentem uel absentem uel ut prope positam uel ut procul positam, ut demonstratiua uel²⁴⁰ relatiua, sed illa scilicet ‘quis’, ‘qui’ et ‘qualis’ etc. hoc non habent, non ergo sunt pronomina. Item significant substantiam infinite et qualitatem infinite, quod est contrarium pronomini, et sunt nomina uel pronomina, ergo nomina, et hoc est NEQUE ENIM LOCO etc., sicut pronomen, quia²⁴¹ secundum quosdam licet ‘qui’ pro proprio ponatur nomine quandoque, id est certam significet personam per relationem, non tamen potest esse ‘qui’ subiectus terminus propositionis cathgorice, sicut ‘ipse’ uel ‘idem’, si non per se, saltem post aliquod premissum. M<agister> uero sic: ‘Qui’ ideo non dicitur poni pro proprio sicut pronomen, quia pronomen positum pro proprio nichil significat nisi certam substantiam illius nominis pro quo ponitur, sed ‘qui’ relatiue positum non tantum significat substantiam dictionis ad quam refertur, sed etiam copulat<iu>am coniunctionem dat intelligi, ut patet in hoc exemplo “Socrates currit qui disputat”, “Socrates currit et ipse disputat”, et quia non pure facit intelligi certam substantiam proprio nomine significatam, ideo non dicitur poni pro proprio. NEQUE CERTAS etc. Secunda est probatio.

Il.iv.19, p.55.19 NOMINA IGITUR SUNT DICENDA QUAMVIS. Postquam probauit ea esse nomina, ponit rationes aduersarii quas prediximus. NON ENIM DECLINATIO. Vere licet habeant declinationem pronominum, tamen sunt nomina. NON ENIM in iudicio dictionis, scilicet cuius partis orationis sit, attendenda est declinatio, SED VIS id est modus significationis \uel officium/ ET SIGNIFICATIO et bene dixit utrumque considerandum. Neutrum enim per se sufficit, quia ‘lego’ et ‘lectio’ eandem habent significationem, sed non eundem modum significandi, quare non sunt sub eadem parte orationis. Similiter pronomen et nomen idem officium habent, sed non significationem, quare non sunt sub eadem parte orationis. Similiter ‘bis’, ‘sepe’ et ‘denuo’ et ‘duplo’ secundum superuenientem significationem iudicantur.

ET NOMINA MODO, id est declinatione, etc. QUID ENIM. Interrogatio ualet argumentum, quasi dicat cum omnia numeralia sint nomina et ‘unus’ sit numerale, quare non erit nomen? Opponitur: ‘Unus’ est numerale et nomen numeri, ergo numerus non est acruus ex unitatibus profusus, vel ‘unus’ significat numerum id est acruum ex unitatibus profusum. Solutio. Impropria est “‘unus’ significat numerum” ex qua non licet procedere. QUOD SI DECLINATIO etc., id est si per

²³⁹ Prisc.XVII.29-34, GL III pp.127.7-129.15

²⁴⁰ uel] ut Ms

²⁴¹ post quia] sic del

declinationem cognoscitur cuius partis orationis sit dictio, deberent possessiua et participia esse nomina, quorum habent declinationem, ergo non declinatio, SED PROPRIETAS SIGNIFICATIONIS, id est modus est attendendus. ET QUONIAM. Continuatio est dictorum ad dicenda.

II.iv.20, p.56.4 PROPRIUM EST ADVERBII. Executis proprietatibus declinabilium exequitur proprietates indeclinabilium, et prius de aduerbio quam de prepositione, cum tractatus prepositionis preponatur tractatui adverbii, sed hoc ideo ut [ut] distingueret aduerbia a prepositionibus. Quidam enim, ut Donatus et eius sequaces, credebant quedam aduerbia quia regunt obliquos esse prepositiones uel secundum Donatum sic ordinauerunt.

Sed notandum quod sicut in declinabilibus²⁴² assignauit proprietates per significationes et per modos significandi, quia quelibet dictio unius partis orationis eodem modo significat et ita certam de proprietate declinabilium dedit doctrinam, sic non potest facere in indeclinabilibus quia diuersas et uarias habent significationes et modos significandi, ut aduerbiorum quedam tempus uel locum uel intensionem, ut 'quando', 'magis', uel remissionem /48ra/ ut 'nedum' etc. Facit autem Priscianus quod potuit. Conuertit se ad essentiam ostendens quid habeat facere secundum essentiam scilicet determinare uerbum. Et hoc est PROPRIUM EST ADVERBII conueniens omni et soli PONI CUM VERBO. Ad eius determinationem hoc uidetur falsum quia etiam nomen quandoque determinat ut "omnis homo fere currit", ideo subditur NEC SINE EO PERFECTAM POSSIT HABERE SIGNIFICATIONEM perfectum intellectum. Multis modis dicitur significatio perfecta et attendit quod non negat quin quedam aduerbia per se prolata certam habeant significationem ut 'hodie', 'heri', sed cum aduerbium sit modus uerbi nichil sine uerbo modificat. Si enim proferatur 'hodie', per se habet se ad plura uerba, scilicet uel 'currit', 'legit' et similia, et ideo dicitur incertam habere significationem sine uerbo posito uel subintellecto. Etiam nisi determinat<ur> nomen, tenetur suspensus animus donec adiciatur uerbum sequens, ut 'omnis homo fere' nichil est, nisi addatur 'currit' uel aliud uerbum, et hoc totum PROPRIUM EST ADVERBII PONI CUM VERBO NEC SINE EO CERTAM SIGNIFICATIONEM HABERE POSSIT est de proprio et hoc aduerbium 'NEC' est resoluendum in 'et' et 'non', sicut in Ouidio de Remediis

Quod nisi firmata etc.²⁴³

oportet 'nisi' diuidi in 'si' et 'non'

HOC ERGO INTEREST etc. Prepositio uero tantum uult preponi. Nota quod dicit aduerbium, quod est adiectiuum uerbi ui, id est significatione, eque conuenienter preponi ac postponi uerbis, eadem ratione et adiectiua nomina suis substantiuis²⁴⁴. Unde in literis quandoque inueniuntur substantiua preposita,

²⁴² in declinabilibus] indeclinabilium Ms

²⁴³ Ov. *Rem.Am.*245.

²⁴⁴ Cf. Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.43.7-13

quandoque postposita, ut “Roberto unanimi socio suo” et item “Karissimo socio suo Roberto”. Alibi dicit Priscianus adiectiua debere fixis preponi quod M<agister> commendat, hac probans ratione: indigniora et minus firma rem inchoant, digniora et firmiora terminare debent, sicut et in literis consonantes semper precedunt uel frequentius, et sequuntur uocales, quibus innituntur, ut ‘sto’, similiter et in nominibus “albus homo est Socrates”, et hoc est secundum Priscianum, qui adiectiua substantiuus iudicat preponenda.

Inde contigit quod cum M<agister> Gar<nerius> gramaticus et M<agister> Albricus et multi alii intrassent scholas M<agistri> Gil<leberti> Porrete, et M<agister> Gar<nerius> dixisset ad M<agistrum> “M<agister> Gilleberte Por<reta>, responde” indigne tulit dominus. “Garcio, nescis quod adiectiua debent fixis preponi? Debuisses ergo dixisse ‘Porreta Gilleberte’! Quia male dixisti, lues”. Fecitque eum optime uerberari.

Sed nota quod cum M<agister> noster legeret ante tractatum casus epistolam Prisciani ad Iulianum, scilicet BREVITER ME IUSSISTI IULIANE etc.²⁴⁵, dixit substantiua debere preponi adiectiuus, sicut prius preiacet materia ac postea aduenit forma.

SINE CASUALIBUS ideo dicit quia aduerbia casus regunt, ut ‘coram’ ablatiuum et similia. Illa enim a Prisciano iudicantur aduerbia et non prepositiones que cum casu et sine casu possunt proferri ut ‘coram’, ‘contra’ et similia. VENIT LONGO TEMPORE POST. Dicunt quod archos²⁴⁶ mos est, id est antiquorum mos, qui quasdam prepositiones modo cum ablatiuo, modo cum acusatiuo coniungebant. M<agister> aliter dicens quod sicut comparatiuum regit ablatiuum significantem rem ad quam fit comparatio ut “istud lignum est longius illo” uel ablatiuum significantem quantitatem augmenti, ut “longius una pede”, sic et ibi “prius uenit iste illo, et ille post longo tempore”, ‘prius’ regit ‘illo’, et ‘post’ regit ‘longo tempore’ quia spatium posteritatis, ut ita dicam, id est post quantum spatium ille uenit post illum, sicut dicitur “iste uenit prius et ille duobus diebus post” isti ablatiui reguntur ab hoc aduerbio ‘post’ predicta ratione. Est autem ‘post’ due partes orationis, aduerbium et prepositio; quando est aduerbium regit ablatiuum, quando uero prepositio regit acusatiuum. SI IGITUR INVENIAS CUM NOMINE ADVERBIUM ut

nonnulla interea est inarate gratia terre²⁴⁷

sed SINE VERBO ut ‘non bonus homo’, sciatis esse per eclipsim.

II.iv.20, p.56.12 PREPOSITIONIS PROPRIUM EST SEPARATIM, sed quia etiam in compositione dicitur separatim significare quia totali significationi dictionis composite coadiuuat, ideo determinat PER APPPOSITIONEM TAM

²⁴⁵ Prisc.VI pref., GL II p.195.2

²⁴⁶ archos] *corruptelam subesse suspicor*

²⁴⁷ Verg. G.I.83

CUM HABENTIBUS CASUS nominibus, pronominibus, participiis QUAM CUM NON HABENTIBUS scilicet uerbis.

II.iv.21, p.56.16 PROPRIUM EST CONIUNCTIONIS CONIUNGERE. Hic notate quod coniunctio coniungit, sed uerbum copulat uel apponit. ET 'FORMOSUS' et 'SANUS' contra illos qui dicunt nomen pertinens ad dotem corporis et nomen quod ad dotem anime non posse coniungi. QUOD PREPOSITIO NON FACIT. Falsum est. Dicitur enim "Sancte Dionisi /48rb/ cum sociis tuis orate pro nobis". Quando enim 'cum' societatem notat tum uerbum plurale reddi debet, ut in predicto exemplo; sed quando non notat societatem, ut "Plato de ratione philosophie cum suis discipulis disputat" reddendum est singulare. Quod autem dicit quod prepositio hoc non facit id est non debet facere. Quod autem ita sit propter actoritatem inuentam

Ylia cum Lauso de Numitore²⁴⁸ sati²⁴⁹

non est trahendum in consequentiam. INTEREST ETIAM HOC. Ecce exemplum quod 'hoc' relatiue ponitur. Quare autem hoc in *Prisciano Constructionum*²⁵⁰ determinatur. Item cum 'interest' sit impersonale non ei potest nominatiuus supponere, quare oportet 'hoc' poni pro 'tantum' et est pronomen pro aduerbio sicut et

quicquid²⁵¹ ad Eeos tractus etc.²⁵²

et "nichil proficiet inimicus" etc. et "siquid aliquem defraudam" etc. CONIUNCTIO VERO NUMQUAM quia 'uidelicet' et 'scilicet' sunt composita ex 'uidere' et 'scire' et hoc uerbo 'licet'. Item si obiciatur quod numquam uerbum in principio compositionis inuenitur, uerum est, sed semper in fine inuenitur dictionis compositae ex uerbo et alio. Si uero compositio sit ex duobus uerbis oportet alterum primum esse, alterum in fine. CONIUNCTIO AUTEM LICET SIT PREPOSITIVA de qua magis uidetur quam de subiunctiua ut 'AST', 'AT', '<S>ET' Quidam <libri> habent 'astat' sed hoc non uult liber. PREPONITUR SEMPER id est debet preponi. Quod autem postposita inuenitur ut 'mecum' etc. triplici ratione factum est, tum quia m ante²⁵³ m male sonat in diuersis sillabis, tum propter cachemphaton.

<De nomine>

II.v.22, p.56.29 NOMEN EST PARS ORATIONIS. Separatis ab inuicem partibus orationis per earum proprietates, et de illis tractaturus incipit a nomine. Quare autem nomen dicatur prius ceteris et que causa inuentionis et quid significet,

²⁴⁸ Numitore] mu. Ms

²⁴⁹ Ov. *Fast.* IV.54

²⁵⁰ Prisc. XVII.28, GL III p.125.11

²⁵¹ quicquid] quidquid Luc.

²⁵² Luc. *Phars.* VIII.365

²⁵³ m bis] n bis Ms

superius dictum est²⁵⁴. Modus agendi talis est. Prius diffinit nomen, deinde ethimologizat, id est originem uocabuli ostendit, postea accidentia nominis enumerat et ea exequitur.

NOMEN EST PARS ORATIONIS simplex significatiuum uel consignificatiuum, sed quia aduerbium etiam pars est orationis addit QUE UNICUIQUE etc. Dicunt quidam quod QUE personalem facit relationem et pertinet ad aliquod appellatum per 'pars orationis', ita quod 'pars orationis' et 'que' ad eandem personam pertinet. Et est sensus: Que pars orationis siue ista siue illa UNICUIQUE etc. Et conueniens est assignatio nec tamen alicui nomini conuenit quia nullum nomen DISTRIBUIT etc.; sed nomini conuenit et nulli quia nullis distribuit, tamen nulla qualitas communis uel propria est que non aliquo nomine significetur, sicut dicitur "homo est animal quod habet noticiam omnis scientie", non quod unus homo habeat noticiam omnis scientie sed quia nulla scientia est que non sciatur ab homine.

Alii exponunt 'unicuique' per alicui²⁵⁵, et uidetur quod satis conueniat hec diffinitio nomini. Michi autem \non/ uidetur quod hoc uerbum 'distribui<tr>' possit pati, cum distributio aliquorum sit et non unius. Item posset legi sine relatiuo ut 'UNICUIQUE' toti capitulo preponatur sic: unicuique corporum seu rerum propriorum uel communium distribuit nomen, sed inconueniens esset excludi a capitulo relatiuum. Ideo M<agister> sic legit: NOMEN EST PARS ORATIONIS QUE UNICUIQUE ut 'que' simplicem facit relationem²⁵⁶ nec ponitur propter aliquod nominatum, sed propter maneriem nominatorum, sicut dicitur "hoc nomen 'So<crates>' est pars orationis sine qua non est perfecta oratio", non dico sine hac parte orationis 'So<crates>', sed sine illa parte orationis que ipsum est, scilicet sine nomine.

Similiter licet omne nomen sit pars orationis que distribuit communem uel propriam qualitatem etc., tamen nullum nomen distribuit unicuique corporum seu rerum talem uel talem, et sic tenebitur quod licet tota diffinitio conueniet omni nomini, non tamen quodlibet positum in diffinitione conueniet omni. Et hoc contingit in omni diffinitione uel descriptione que comprehendit proprietates rei diffinite secundum maneriem rei, et non secundum aliquod eorum que sunt de illa maneria, ut si dicam "homo est animal cuius proprium est risibile" sit proprium hominis tamen nullius.

Item in diffinitionibus etiam contingit quod aliquid positum in ea, nisi sit pro uno aliquo, non conuenit cuilibet appellato diffinito²⁵⁷, ut cum dicitur "propositio est oratio uerum uel falsum significans", 'uerum significans' non conuenit

²⁵⁴ Cf. *supra* fol.47ra ad Prisc. II. iv. 18, p.55.8

²⁵⁵ WC, ed. Fredborg *CIMAGL* 37 (1981) p.37.227

²⁵⁶ Cf. Kneepkens, "The Relatio Simplex in the Grammatical Tracts of the Late Twelfth and Early Thirteenth Century", *Vivarium* XV.1 (1977) p.2-3

²⁵⁷ appellato diffinito] appellati diffiniti Ms

cuilibet propositioni quia non pro una differentia ponitur, sed hoc totum ‘uerum uel falsum’. Sed aliter est in hac “pars orationis que unicuique” etc. propter relatiuum quod non pro aliquo appellatorum ponitur, sed pro manerie. Sic diffinitionis /48va/ pars conuenit maneriei et non singulis maneriei, cuilibet uero nomini conuenit tota diffinitio scilicet esse partem orationis que unicuique etc. et hoc est: NOMEN EST PARS ORATIONIS QUE UNICUIQUE SUBIECTORUM CORPORUM suppositorum uisui²⁵⁸ SEU RERUM, licet omne corpus sit res, tamen secundum hanc regulam disiunguntur ut²⁵⁹ pars et totum. Quando toti adiungitur pars, restringitur totum ad alteram partem, ut “dubitauit corpus an illud ebur”²⁶⁰

cum omne ebur sit corpus. Similiter ‘res’ posuit pro illis que non uisui subiacent, et conuenienter dixit RERUM. ‘Res’ enim a ‘reor, reris’ dicuntur. Remur autem ea que non uidemus. DISTRIBUIT id est diuersam ab alia qualitate tribuit, QUALITATEM proprietatem quamlibet preter agere et pati, COMMUNEM pluribus conuenientem VEL PROPRIAM uni soli.

DICITUR AUTEM. Assignat nomini ethimologiam, scilicet quod nomen a Greco ‘noma’ uel ab hoc nomine ‘notamen’ dicitur. ‘Noma’ a ‘nemein’ quod est distribuere dicitur, et addita ‘o’ dicitur ‘onoma’, sicut ‘mori’ et per prothesim dicitur ‘emori’²⁶¹, ‘noma’ et ‘onoma’ sunt in eadem significatione. DICTUM A TRIBUENDO. Ideo declinauit ut ostenderet nomen non dici a uoce sed ab ipsa re. Si enim dixisset ab hoc uerbo ‘tribuo, -is’ uideretur quod secundum uocem fieret nominis ethimologia, QUOD GRECI NEMEIN DICUNT scilicet distribuere. VEL UT ALII DICUNT scilicet Donatus²⁶² et Albinus²⁶³ NOMEN QUASI NOTAMEN. Ideo dixit ‘quasi’ quia non uidetur, cum notamen primam corripit, nomen uero producat. Notamen enim a ‘noto,-tas’ dicitur quod primam corripit.

Si pranderet <h>olus patienter, regibus uti
nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
fastidiret <h>olus qui me notat²⁶⁴

II.v.22, p.57.3 QUOD HOC NOMINE²⁶⁵ quamuis ‘hoc’ relatiue ibi ponatur et referatur ad hanc uocem ‘nomen’ materialiter positam, tamen hic non refert illud de quo per nomen agebatur, sed appellat[iu]m nominis, scilicet partem orationis

²⁵⁸ Cf. Magister Guilelmi, ed. Fredborg *CIMAGL* 21 (1977) p.42.10; WC, ed. Fredborg *CIMAGL* 37 (1981) p.31.38; De Rijk II.1 p.223

²⁵⁹ ut] et Ms

²⁶⁰ Ov. *Met.*X.255

²⁶¹ Cf. Prisc.XVII.4, GL III p.109.23-24

²⁶² Cf. Isid.*Etym.*I.vii.1; Serv. *In Donat.*,GL IV p.405.12; [Sergii] *In Donat.* GL IV. p.488.3

²⁶³ Alcuin, *Grammatica*, PL 101:859B

²⁶⁴ Hor. *Ep.*I.17.13-15

²⁶⁵ Cf. Prisc. *app.crit*

et est sensus: quia HOC scilicet nomine id est tali parte orationis NOTAMUS significamus etc.

Nota quod quando<que> nomen ponitur materialiter, et oratio; et tamen idem facit intelligere quod non materialiter posita, ut in Euangelio cum dicitur: In illo tempore dixit Ihesus discipulis suis, totum quod sequitur materialiter ponitur et eque ualeret proprium nomen illius orationis ibi positum, si illa oratio nomen haberet, et licet tota illa oratio materialiter ponatur, tamen datur per ipsam intelligi quicquid ea significatur eque ac si non materialiter poneretur.

DEMONSTRAT non demonstrare significat, sed 'demonstrat' id est significat. DISCIPLINA proprietas que inest discipulo inde quod aliquo modo se habet ad suum magistrum, unde 'Socraticus', 'Platonicus' dicitur; uel proprietas inde quod discit; uel ipsa ars disciplina sicut ARITHMETICA NI<COMACHI>, hec oratio pro proprio nomine ponitur.

II.v.22, p.57.8 ACCIDUNT IGITUR.²⁶⁶ Accidentia partium orationis ponit et ea exequitur. Sed notandum quod quidam²⁶⁷ dicunt ea esse secundarias nominum significationes, et ita numerus non est proprietas, sed secundaria nominis significatio; alii uero proprietates nominum, quibus consentit M<agister>²⁶⁸.

Sed cum Donatus²⁶⁹ quedam apposuerit que Priscianus tacuerit et Priscianus²⁷⁰ quedam que non Donatus, uidendum est utriusque rationes. Donatus accidentibus nominis qualitatem et comparisonem ideo annumerauit, ut dicunt quidam, quia

²⁶⁶ nota in marg. add

²⁶⁷ Cf. PH ed. Reilly p.211.71; WC in Fredborg *CIMAGL* 11 (1973) p.32-43; Hunt p.34

²⁶⁸ Cf. Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.14.26; 'Promisimus', fol.70va ad Prisc. V.viii.46, p.172.1: "In gramatica dicitur numerus quedam proprietates dictionis appellantis res quibus inest numerus uel rem cui inest numeri principium, scilicet unitas... Nota autem quod quidam dicunt numerum esse secundariam nominis significationem, sicut etiam et quedam alia partium accidentia, ut personam, tempus. Dicunt etiam nomen principaliter significare substantiam et qualitatem, secundario uero numerum secundum singularitatem, id est unitatem, uel pluralitatem. Sed nos hoc non dicimus.

Aliter enim accipitur hoc nomen 'numerus' cum dicitur significare numerum dictio, aliter cum dicitur numerus accidere (accidit Ms) nomini uel alii parti orationis. Cum enim <dictio> dicitur significare uel consignificare numerum, est sensus: Dictio significat unitatem uel alium numerum, scilicet pluralitatem. Dictio enim singularis uel pluralis numeri consignificat proprietatem non suam sed rerum, ut dictio singularis numeri consignificat unitatem, sed non singularitatem. Cum dicitur numerus accidere nomini est sensus: Talis proprietas discernendi scilicet utrum de una an de pluribus agatur per nomen accidit nomini".

"Similiter aliter accipitur 'tempus' cum dicitur tempus accidere uerbo, et aliter cum dicitur uerbum consignificare tempus. Cum dicitur "Verbum consignificat tempus" id est talem morulam, ut in uerbo manifestius dicetur. Cum dicitur "Tempus accidit uerbo" [non] est sensus: Talis proprietas accidit uerbo".

²⁶⁹ Don. *Ars Min.* GL IV p.355, *Ars gram.* GL IV p.373.4

²⁷⁰ Prisc. II.v.22, p.57.8

preter principalem significationem in nomine attenditur et ualet ad constructionem discernendam. Dicebat autem qualitatem in nomine aptitudinem significandi unum uel plura²⁷¹ ex una institutione et in una significatione. Sed secundum hoc accidens comparabitur ad prin<ipalem> dictionis significationem quia aptitudo talis que a Donato²⁷² qualitas dicitur, si conuenit alicui nomini exigit ipsum esse proprium uel appellatium et non potest aliquod nomen significare aliquam rerum maneriem quin exigatur ipsum habere aptitudinem significandi plura. Alii uero dicunt quod Donatus appellauit significationem dictionis rem dictione significatam, ut significationem huius nominis ‘Socrates’ dixit Socratem et sicut circa rem attenditur qualitas, sic et circa ipsum nomen qualitas ex qua nomen est inditum attenditur preter significationem, et ideo qualitatem dixit nominis accidens.

Priscianus uero attendens nomen habere significationem compositam ex re et eius qualitate, id est proprietate que circa dictionem attenditur ex ipsa /48vb/ re, uidensque qualitatem esse de principali significatione, non connumerauit accidentibus nominis.²⁷³

Comparisonem posuit Donatus²⁷⁴, quia licet non omni nomini conueniat nec etiam maiori parti, tamen quia uidetur ei dignius accidens ceteris, quia triphariam spargitur in positium, comparatium et superlatium et ualet ad constructionem discernendam, ideo accidentibus nominis connumerauit. Priscianus uero non, quia nec omni nomini nec maiori parti conuenit²⁷⁵; et eadem ratione diminutio uidebatur debere connumerari, licet non ualeat ad constructionem discernendam.

Item uterque pretermisit personam, licet omne nomen sit tercie persone. Quia in uerbo sufficienter tracturus erat Priscianus de persona, ideo noluit hic de ea agere, uel quia tercia persona dicitur quasi tercio loco necessaria. Inconueniens ergo uidebatur tractare de illa que ultimo loco est necessaria, pretermisitis prima et secunda primo necessariis. Etiam tertia dicitur in respectu prime et secunde, nec ergo debet agi de ea nisi duabus premissis. Item nomen improprie dicitur tercie persone. In inuentione enim prima nullius erat persone, sed cuiuslibet confuse, tamen propter confusionem cessit ad terciam, ideoque persona non est nominis accidens. M<agister>²⁷⁶ uero dicit nomen ideo non habuisse personam accidens, quia licet omne sit tercie persone, tamen non habet eam distinctam sicut pronomen, et quia indigniorem possidet personam nec eam plenarie.

Pretermisit etiam uterque “sine tempore”, cum omni nomini conueniat significare sine tempore. Ad hoc quidam respondent quod “sine tempore” non

²⁷¹ Cf. Ralph, *Glose* ed. Kneepkens p.6.21-28; Hunt p.26-28

²⁷² Don. *Ars gram.* GL IV p.373.4

²⁷³ Cf. PH, ed. Reilly p.211.89

²⁷⁴ Don. *Ars gram.* GL IV p.373.4

²⁷⁵ Cf. PH, ed. Reilly p.212.93

²⁷⁶ Cf. Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.19.10-18

notat proprietatem sed proprietatis remotionem scilicet “cum tempore”²⁷⁷. Peccauit ergo Aristotelis²⁷⁸ et Boecius²⁷⁹ qui hoc in diffinitione nominis posuerunt. Alii sic: “Sine tempore” priuationem notat, “cum tempore” uero habitum; cum autem habitus prior sit priuatione naturaliter, cum positurus esset “cum tempore” in uerbo, si ibi posuisset “sine tempore”, uideretur inconuenienter egisse, scilicet priuationem habitui preposuisse ideoque non curauit. Hec solutio ualet in Elenchis²⁸⁰, quare prius agit Aristoteles de illis que sunt in dictione quam de illis que extra dictionem, cum res prior sit dictione, quia in dictione notat habitum, extra dictionem uero priuationem, que posterior est habitu. M<agister> Ra<dolphus>: Ratio hec est quod gramatici non omnes proprietates accidentales nominum \uel aliarum partium orationis/ inter accidentia earum ponere uoluerunt, sed illas tantum²⁸¹ quas iudicauerunt posse ualere ad earum constructionem et ad discernendum quomodo et qualiter ponenda sunt in locutione²⁸². Unde et quia diuerse iudicabant super hoc, diuerse accidentia enumerabant. Contigit aliquando quod uterque dissentientium bonam habet considerationem, sed alter altero meliorem.

Quod autem significare sine tempore non ualeat ad constructionem nominum discernendam patet cum eodem modo significet omne nomen sine tempore. Sed “cum”²⁸³ tempore” ualet in uerbis, quia quod<dam> uerbum significat presens, aliud preteritum, aliud futurum.

Pretermissa est declinatio quia non ualet ad constructionem discernendam. Siue enim nomen cum alio nomine coniungatur quod sit eiusdem declinationis cum eo uel diuerse nichil refert; sed in numero uel genere non sic. Etiam declinatio per casum discernitur. Sed diceret aliquis: figura et species non ualent ad constructionem discernendam, immo quia dictio composita quandoque ex ui unius componentium regit aliquem casum, quandoque uero ex ui alterius componentium alium, ut ‘do’ exigit datium, ‘circum’ uero accusatiuum, ‘circumdas’ quod est ex ambobus quandoque acusatiuum ut “circumdat illum clamide”, quandoque datium, ut “circumdat illi clamidem”. Similiter ‘ex’ ablatiui exigit, ‘eo’ uero est absolutum, ‘exeo’ ex natura prepositionis ablatiui exigit

tenebrosa ualle tyrannus
exierat²⁸⁴

²⁷⁷ Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.19.20

²⁷⁸ Arist. *Int.* 2 16a20, AL II.1-2 p.6.5

²⁷⁹ Boeth. *In Periherm.* I, ed. Meiser p.47.12-35, *In Periherm.* II, ed. Meiser p.56.25-57.12

²⁸⁰ Arist. *S E* c.4-5 165b24-168a17, AL VI.1-3 p.8.3-15.4

²⁸¹ tantum] tamen Ms

²⁸² Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.19.4-9

²⁸³ cum] in a.c.

²⁸⁴ Ovid. *Met.* V.359-60

Item 'exosus' illum acusatiuum exigit ex natura uerbi, scilicet 'odi' quod est presens et preteritum et 'odisse' in infinitiuo. Unde

bis duo sunt odi, noui, cepi, meminique

que simili uoce sunt presens preteritumque²⁸⁵

Similiter et de specie: 'miseret' construitur genitiuo et acusatiuo, 'commisertum' quod ex eo deriuatur similiter. De 'tedet' et 'pertesum' similiter; sed hoc diligentius in Summa reperies²⁸⁶.

Nota quod nomen appellatiuum significat propriam qualitatem sui ipsius quando ponitur ad se ipsum significandum, ut "homo est nomen appellatiuum" et in tali loco dicitur materiale impositum²⁸⁷, quia scilicet idem est impositum et materia impositi, id est cui imponitur. Idem enim est ibi significans 49ra/ et significatum.

ACCIDUNT IGITUR. In enumeratione accidentium nominis premitit speciem quia pertinet ad originem ipsius, secundo loco de genere quod secundum significationem consideratur, tercio de numero et non de figura quia dictiones in eodem numero exigunt coniungi et non in eadem figura, de figura uero ante casum quia pluribus conuenit figura quam casus, scilicet aduerbiis et uerbis, sed hac ratione debuisset preponi numero quia uniuersalius est eo. Non, quia licet figura aliquibus conueniat quibus non numerus tamen paucis, et numerus magis ad constructionem discernendam ualet quam figura.

Agit autem primo de specie. Species autem est proprietas ducendi originem aliunde uel non ducendi aliunde, uel si mauis, species est positio per se uel positio per aliud. Diuiditur autem in primitiuam et deriuatiuam. Primitiua est proprietas non ducendi ordinem aliunde, deriuatiua est proprietas ducendi etc., id est proprietas deriuandi ab aliquo uel aliquibus. PRIMITIVA UT 'IULUS'. Videtur falsum, quia primo uocatus est 'Ilus', deinde 'Iulus', et ita est deriuatiuum, unde

At puer Ascanius cui nunc cognomen Iulo²⁸⁸

additur, Ilus erat cum res stetit Ilia regno²⁸⁹

Dicunt quod est additamentum et non deriuatio, uel si est deriuatiuum, dictum est primitiuum respectu sequentium, que deriuantur ab eo, scilicet 'Iulius'

Iulius a magno demissum nomen Iulo²⁹⁰

sicut 'mons', licet deriuetur a 'motus' uel a 'moueo, -es', tamen primitiuum dicitur respectu 'montanus' quod ab eo deriuatur. De illa gramatica "cui nunc cognomen Iulo additur" dicimus quod quodlibet nomen in quolibet suo/ casu

²⁸⁵ Cf. Alexander de Villa-Dei, *Doctrinale* 983, ed. Reichling p.95

²⁸⁶ Cf. PH, ed. Reilly p.969.85

²⁸⁷ impositum] *hic Nota! in margine additur*

²⁸⁸ Iulo] Iulum *a.c.*

²⁸⁹ Verg. *A.I.*267-8

²⁹⁰ Verg. *A.I.*288

materialiter ponitur²⁹¹, sed magis proprie in nominatio in quo facta est nominis institutio, ut patet

scripta soror fuerat uisum est delere sororem²⁹²

de alia “Iulius a magno” etc. id est a nomine magni Iuli. SUB QUA SUNT MULTE ALIE deriuatiue species nominum secundum quosdam, sed hoc non patitur sequens littera, sed improprietas est. Nam cum res relate per ‘alie’ et ad quam refertur deberent esse in eadem proprietate sic “sub specie sunt multe alie species” id est proprietates ducendi originem aliunde uel non ducendi, quod falsum est, oportet dicere quod ‘alie’ ponitur pro antecedenti pro hoc nomine ‘species’, et est sensus: Sub specie sunt multe species nominum, id est maneries, ideo autem apposuit ‘alie’ quia conuenientia erat in hoc nomine ‘species’, licet non in re, sicut apud Ouidium

Preterita cautus Niseide nauita gaudet²⁹³

quia filia Nisi et filia Phorci in hoc nomine ‘Scilla’ conueniebant, unam pro altera posuit.

NAM. Vere sunt multe species nominum, NAM PROPRIA:

II.v.23, p.57.13 PRENOMEN. De prenomine tractat ante alia quia in locutione aliis preponitur. Officium eius ostendit, causam inuentionis aperit et quomodo scribendum sit, sed significationem pretermittit. Officium ostendit ubi dicit quod nomini preponitur, causam inuentionis ubi dicit hoc propter differentiam fieri. Cum enim in proprio equiuocatio inciderit, preponitur ei prenomen ad distinguendum cui conueniat eorum quibus est commune. Vel inuentum est ad confirmandam amicitiam inter Romanos et Sabinos. De significatione tam prenominis quam cuiuslibet proprii dicimus quod illam personam significat quam appellat. Si autem equiuocum fuerit, unum appellatorum una prolatione significabit et aliud secundum uoluntatem proferentis, et quamuis proprium det intelligi propriam qualitatem, que a Boecio ‘Socracitas’²⁹⁴ dicitur, non tamen dicimus quod significatum proprii sit qualitas propria, sicut nec significatum huius nominis ‘homo’ est rationalitas, licet per ipsum detur intelligi. SP. SPURIUS est deus hiemis, unde ‘spurcus’, id est immundus, quia in hieme tantum comeditur quod immundicia inde generatur, unde ‘bruma’ a ‘bromin’ quod est comedere, et ‘Bachus Bromius’. A ‘spurcus’ ‘spurcicia’ immundi[ci]tia. Unde legitur de Sancta Agatha: “et spurcicias carnis immaculato calle transiuit”. ‘Spurius’ dicitur etiam natus de ignobili patre et nobili matre. ‘Nothus’ est contrarius. Unde Ovidius

²⁹¹ Cf. Ralph, *Liber Tytan*, ed. Kneepkens p.9.22; *P.Hispanus Non-Papa*, ed. Kneepkens (*Het Iudicium Constructionis* IV) p.20; Robert van Parijs, ed. Kneepkens (*Het Iudicium Constructionis* II) p.52.7-10

²⁹² Ov. *Met.* IX.527

²⁹³ Ov. *Rem.* Am.737

²⁹⁴ Boeth. *In Periherm.* II, ed. Meiser p.137.8

Cur nisi ne caperes regna paterna nothus²⁹⁵

de Ypolito filio Thesei et Ypolite. UNDE IN 'MARCO' M. SOLUM SCRIBIMUS et quare? QUIA NULLUS ERROR ERIT, immo in Marcello. Ideo dicunt quod Priscianus nesciuit uel quia 'Marcus' prenomen²⁹⁶ est et 'Marcellus' proprium, nec ergo opponitur²⁹⁷ sibi 'Marcellus' nec ergo est coincidentia.

II.v.24, p.58.4 NOMEN EST PROPRIE. Hic solet queri quid habeat facere quodlibet istorum nominum 'Marcus Tullius', 'Scipio Affricanus' in hac iunctura, utrum quodlibet significet substantiam cum propria qualitate; quod M<agister> Ra<dolphus> Bel<uacensis>²⁹⁸ solebat concedere et quod quantum significatur ibi substantia eadem cum eadem propria qualitate, sic ergo tria uidentur superfluere. /49rb/ Ad hoc dicit M<agister> quod prenomen in tali iunctura improprie ponitur, nec in ui nominis, sed tantummodo ex materia uocis distinguit equiuocationem non per significationem uel consignificationem, sicut "nominatiuo hic magister", 'hic' non ibi significationem uel consignificationem aliquam habet sed tantum ex materia uocis discernit genus et casum et numerum, et non in ui pronominis ponitur, sed improprie transfertur a sua significatione.

Similiter in articulis Gallicis ubi dicitur puero: "Ubi ponitur 'li', cuius casus?" et respondetur "nominatiui" et "Ubi dicitur 'de'?" et respondetur "genitiui", sic casus distinguit articulus Gallicus ex sola uocis materia.

Item 'pone' aduerbium acuatur in fine ad differentiam uerbi, et nota superscripta sillabe ad notandum accentum distinguit equiuocum non significatione uel consignificatione, sed solo scripto. Item accentus in 'pone' distinguit equiuocum sola uocis materia, sic ergo dicimus in prenomine quod transfertur a sua significatione et improprie in iunctura illa accipitur et tantum ex uocis materia distinguit equiuocum.

Proprium uero nomen persone significat substantiam persone cum propria eius qualitate, non dico omni, quia cognomen cognationem notat et agnomen euentum in illa iunctura et utrum<que> suam qualitatem circa rem huius nominis 'Tullius' determinat, et quasi adiectiua ei innituntur et ut suo substantiuo²⁹⁹ et eandem qualitatem significant quam nomen proprium, uel si mauis ad eandem substantiam pertinent sicut adiectiuum pertinet ad eandem substantiam ad quam suum substantiuum, et tamen quando quodlibet illorum quatuor ponitur per se ad supponendum uerbo, ut "Marcus currit" uel "Tullius currit uel Scipio uel Africanus", quodlibet eandem substantiam cum eadem propria qualitate quam illa tria simul. Est autem propria qualitas collectio omnium proprietatum tam substantialium quam accidentalium que non tota significatur a proprio nomine

²⁹⁵ Ov.Her.iv.122

²⁹⁶ prenomen] pronomen Ms

²⁹⁷ opponitur] oportuit Ms

²⁹⁸ locus non inventus

²⁹⁹ substantiuo] lectio incerta

<nisi> quando cognomen et agnomen ei adiunguntur, que partem illius proprie qualitatis significant.

Deinde queritur, cum illa quatuor sint sinonima, si in ui sinonimorum ponuntur. Ad hoc Magister: 'Vis', 'natura' et 'prout' latrones sunt; diuersis enim modis intelligi possunt. Sic "in ui sinonimorum", id est significatione uel consignificatione falsum est, sed "in ui sinonimorum", id est in officio, uerum est, quia ibi faciunt ea ad que fuerunt inuenta: Prenomen distinguit equiuocum, nomen nominat personam, cognomen innuit esse de tali cognatione, agnomen reducit euentum ad memoriam. Si autem redigat in argumentum: "Ponuntur in ui sinonimorum, ergo habent eandem significationem uel consignificationem", fallacia: Aliam uim habet imperatiuus quam indicatiuus, quia alium modum significandi, ergo aliam significationem uel consignificationem.

Item queritur si³⁰⁰ proprium nomen persone possit in proximo loco recipere adiectiuum sic: "<albus> Marcus Tullius", "albus Scipio Africanus". Solutio. Non, quia iunctura illa non uult moueri a suo loco, nec patitur nomina dissociari ab inuicem, sed potest postponi: "M. Tullius, Scipio Africanus albus currit".

Item queritur si possit euocari sic ut pronomen proximo loco ei adderetur, ut "Marcus ego Tullius". Non, propterea quia non paciuntur sic disgregari, et cum omnia illa nomina ad eandem personam pertineant posita in supposito, inconueniens uideretur, si unum euocaretur et aliud non, quod³⁰¹ fieret si eorum aliquod pronomini preponeretur.

Item queritur si possent per 'et' copulari, ut "Marcus et Tullius currit". Non, nisi aliqua de causa, scilicet per dictionem facientem intrinsecam relationem, ut "Marcus et Tullius sunt idem" uel "idem est Marcus et Tullius", et hoc ideo quia in 'idem' intellegitur "aliquid quod" et propter intellectum sic coniunguntur sinonima, cum secundum Priscianum³⁰² non nisi diuerse substantie ad idem accidens uel diuersa accidentia ad eandem substantiam debeant copulari, sed intellectus infert uim dictionibus, unde pars toti coniungitur, ut "homo et animal sunt idem", et duo uerba immediate coniunguntur, ut

Dic sodes³⁰³

id est "si audes", sic absoluta accusatiuis construuntur, ut

Coridon ardebat Alexim³⁰⁴

Et licet concedamus "Marcus et Tullius sunt idem", nec tamen sunt, sicut "ego et tu sunt pronomina" nec tamen sunt, et "disputare et legere sunt diuersa" nec tamen sunt.

³⁰⁰ post si] adiectiuum *add. a. c.*

³⁰¹ quod] quia *a. c.*

³⁰² post Priscianum] non *del*

³⁰³ Hor. *Ep. I. 1. 62*

³⁰⁴ Verg. *Ecl. II. 1*

NOMEN EST PROPRIE. Quasi dicat illud proprie nomen dicitur per excellentiam quod inuentum est simpliciter propter personam nominandam, non propter differentiam eorum qui eodem nomine proprio sed equiuoco appellantur ut prenomina, nec propter cognationem denotandam ut cognomina, nec propter euentum ut agnomina. UNIUSCUIUSQUE SUUM cuiuslibet proprium./49va/

II.v.23, p. 58.5 COGNOMEN etc. Queritur utrum equiuoce conueniat cognomen illis quibus conuenit. Non secundum quosdam³⁰⁵, sed uniuoce et ex eadem institutione. Potuit enim dicere Cesar: "Hoc nomen 'Cesar' conueniat omnibus qui de mea erunt progenie". Similiter et Scipio. Sic ergo ex illa institutione conuenit isti et illi, nec tamen qui instituit nouit istum, sicut qui instituit quod 'ego' significaret quemlibet suum prolatorem non nouit istum qui significatur per 'ego', Sed secundum hoc nomen hoc 'Cesar' erit commune multorum naturaliter et ita appellatiuum, secundum quod dictum est

parcite natales, timidi, numerare deorum

Cesaribus uirtus contigit ante diem³⁰⁶

M<agister> dicit quod nichil est, sed equiuoce conuenit suis appellat[iu]is.

Ille uero qui primo uocat aliquem tali nomine instituit hoc nomen, sicut uidetis, magistro sedente in cathedra qui primus dicit ei "nunc primus uocaberis magister" imponit ei hoc nomen. Similiter imperatores Cesares uocantur, et qui primus eos uocauit³⁰⁷ Cesares eis hoc nomen imposuit³⁰⁸, unde imperator in literis scribit post suum nomen "L. Dei gratia imperator et semper augustus"³⁰⁹.

INVENIMUS. Quamuis predictas species nominum quasi diuersas posuerim, TAMEN id quod est prenomē uni persone inuenitur proprium alterius, quia idem est nomen et prenomē, non tamen nomen est prenomē, sicut idem est proprium et appellatiuum, nec tamen proprium est appellatiuum. Esset enim sensus, unde proprium inde appellatiuum. PRO SE ne³¹⁰ putaretur ydiopaten et non alleon, subdit INVICEM. Hoc M<agister> P<etrus> Manducator sic pronunciat ut utraque dictio suum habeat accentum, ut "in uicem" et "hac tenus", sed quare? Propter illud Prisciani:³¹¹ "Concedens in eam partem cui adiungitur" quod alibi determinatum est.

VEL CONTRA id est e conuerso. CICERO a cicere, quia triangulam habuit faciem ad modum ciceris. FACIES id est uultus. Facies est artificialis oris

³⁰⁵ Cf. PH, ed. Reilly p.215.67

³⁰⁶ Ov. A.A.I.183-84

³⁰⁷ uocauit] uocant Ms

³⁰⁸ imposuit] imponunt Ms

³⁰⁹ Cf. Lotharius, *Monumenta Germaniae Historiae, Dipl.Reg. et Imp. Germ.* Tomus VII, *Die Urkunden Lothars II*, ed. Emil von Ottenbach & Hans Hirsch (Berlin, 1957) pp.170.2, 191.27

³¹⁰ ne] sed Ms

³¹¹ Prisc.XVII.21, GL III p.121.7

dispositio, uultus uero est naturalis oris dispositio. CESAR uel quia cedebat hostes, uel quia natus est cum cesarie³¹², uel quia de utero cese matris tractus est, uel a ‘ceson’ quod est elefas quem singulari certamine deuicit. Similiter SCIPIO quasi baculus, quia primus fuit baculus et sustentamentum rei publice.

II.v.24, p.58.14 HOC AUTEM INTEREST, quia cognomen proprium et commune cognationis esse dixerat, ne quis putaret proprium esse appellatiuum in eadem significatione, assignat differentiam proprii ad appellatiuum, hanc quod appellatiuum est commune multorum naturaliter³¹³, proprium uero uni soli naturaliter conuenit. Quod ut manifestius pateat, sciendum nominum communium aliud commune naturaliter, aliud casu, aliud consilio. Naturaliter commune est illud quod ex una institutione habet idoneitatem conueniendi pluribus, et omne tale in una significatione habet pluribus conuenire, quia nullum nomen ex una institutione habet in diuersis significationibus pluribus conuenire, cum nomen non possit institui ad significandum nisi proferendo. Sunt autem paria “significare ex una institutione plura” et “conuenire in una significatione pluribus”, et paria sunt “significare ex diuersis institutionibus” et “conuenire aliquibus in diuersis significationibus”. Sunt ergo ista paria si eis supponatur iste terminus ‘nomen’ sic: Omne nomen quod significat plura ex una institutione conuenit pluribus in una significatione et e conuerso, sic et in aliis. Tamen mutato subiecto potest uariari sic: “Omne pronomen quod ex diuersis institutionibus significat conuenit significatis in diuersis significationibus et e conuerso”, non quia pronomen in diuersis significationibus conuenit diuersis et tamen ex una institutione, sed hoc facit demonstratio. Hoc etiam alibi, cum uerum sit³¹⁴ “omne possessiuum prime <persone> est deriuatum a pronomine prime <persone> et e conuerso”, non tamen omne pronomen prime est deriuatiuum etc. Similiter in “monachus albus”, “propositio simplex et cathgorica”³¹⁵. Illa autem nomina que sic ex una institutione +uel+ naturaliter, quia naturas significant³¹⁶ ut ‘homo’ hominem, ‘animal’ rem talem naturalem.

Commune casu est quod aliquibus impositum est nullo habito respectu unius ad alterum, ut in ‘Pirrus’ filio Achillis et ‘Pirrus’ regi³¹⁷ Epirotarum³¹⁸.

Commune consilio quod ab uno /49vb/ aliquo translatus est ad aliud, ut ‘elementum’ a partibus yles primordialis materie ad litteras quadam proportionem; sine proportionem quando nomen patrium imponitur filiolo. Nulla autem translatio facit nomen equiuocum nisi que fit ex necessitate, et nullum nomen commune

³¹² cesarie] cesare Ms

³¹³ ante naturaliter] a del

³¹⁴ sit] sic Ms

³¹⁵ Cf. PH, ed. Reilly p.987.35-40

³¹⁶ post significant] dicuntur communia multorum naturaliter, id est ex una institutione del

³¹⁷ regi] rege Ms

³¹⁸ Cf. WC, ed. Fredborg CIMA GL 37 (1981) p.39-40

aliquorum appellatuum est nisi sit commune naturaliter, id est conueniens pluribus ex una institutione et una significatione, et omne quod naturaliter est commune est appellatuum, licet uni soli conueniat, ut ‘phenix’.

MULTORUM QUOS EADEM SUBSTANTIA. Nota quod antiqui uolentes loqui de rebus generaliter, quandoque minus generaliter, quandoque etiam specialius, inuenerunt nomina per que de eis agerent. Considerantes autem omnes res in quadam proprietate conuenire, scilicet in existentia, eis quoddam nomen indiderunt, scilicet hoc nomen ‘substantia’ per quod generaliter loquerentur de rebus. Item cum tali proprietate, id est cum existentia, uidentes etiam quandam aliam proprietatem inesse rebus non omnibus sed quibusdam, ex hac indiderunt hoc nomen ‘corpus’ per quod minus generaliter agitur de rebus. Sic ergo considera in ‘animal’ et ‘homo’ descendens ad indiuidua, que imposita sunt ad agendum de rebus discrete. Et nota quod substantia dicitur “res per se existens” et substantia “actus subsistendi” prout per ‘sum’ significatur, et substantia “status substantialis” id est illud esse secundum quod aliquid assignatur quid ipsum sit. Unde et Boecius³¹⁹ dicit: “Questio est de substantia”, id est propter substantiam cum queritur “quid est albedo”, id est quis est substantialis status albedinis?³²⁰ Substantiam ibi appellat Priscianus substantialem statum conuenientem rebus diuersarum specierum, uel nomen generale, id est nomen designatuum substantialis status. Specialem dicit substantialem statum conuenientem uni speciei, uel specialem uocat³²¹ [generalem] qualitatem conuenientem rebus diuersarum³²² specierum, id est formam secundum quam assignatur de eis quales sint, uel nomen copulans talem proprietatem <id est> specialem qualitatem conuenientem pluribus unius speciei, uel nomen etc. Sic et de quantitate. Vel generalem et specialem pro ‘generaliter’ et ‘specialiter’, sicut “generalis iustus” hoc dicit iustus generaliter.

Item, nota cum substantia dicitur proprietas subsistendi, non dicitur ut forma in formato, sed ut quod suscipit formam, ut et substantia quod formis substat, quod a plerisque “res per se existens” dicitur. Unde nomen quod significat et appellat rem talem dicitur substantia³²³, ut apud Aristotilem in Predicamentis³²⁴ prima substantia, secunda substantia. Alii exponunt literam sic: Generalem qualitatem generale nomen quod qualitatem appellat ut ‘uirtus’ uel statum per ipsum designatum. Similiter de quantitate.

³¹⁹ Cf. Boeth. *De Diff. Top.* II, PL 64:1187C

³²⁰ Cf. *Ars Meliduna*, in De Rijk, *Logica Modernorum Assen*: Van Gorcum, 1967); II.1, p.295-96; cf. Anonymus D’Orvillensis, *Comm. Arist. Cat. fol. 4ra ad Cat. c.5, 2a11* (ed. S.Ebbesen in hoc volumine)

³²¹ uocat] uocabulum Ms

³²² post diuersarum] rerum del

³²³ post substantia] autem del

³²⁴ Arist. *Cat.* 5, 2a11-14, AL I.1-5 p.7.10-15

QUOS EADEM SUBSTANTIA IUNGIT id est qui iunguntur generaliter sub eodem generali statu et sic de ceteris, uel quibus conuenit nomen generale. GRAMATICUS, ALBUS. De sumptis exemplificat ut una solutione se expediat de formis et sumptis, scilicet quod pluribus conueniunt. MAGNUS, BREVIS. Ideo dicit ea significare quantitatem licet relationem significant, quia hec relatio per quantitatem habet inesse.

II.v.25, p.58.19 HEC ENIM. Quia in predictis exemplis posuit appellatiua id est adiectiua, que cum magis et minus conueniunt et quorum quodlibet cuilibet appellatiuo conuenit pro discreta quantitate, que in ipso est, ne ideo uideretur non esse naturaliter communia, subiungit HEC ENIM QUE A QUALITATE VEL QUANTITATE SUMUNTUR. Per hoc patet quod non tantum a nominibus, sed etiam a rebus nomina sumuntur. ADIECTIVA AUTEM. Sic sumuntur adiectiua a communi qualitate uel a speciali. SUNT³²⁵ AUTEM ADIECTIVA etc. Causam nominis ostendit. Est autem adiectiuum quod significat qualitatem uel proprietatem aliam ut adiacentem, et idoneum non est uerbo supponere proprie, “ut adiacentem”³²⁶ dicimus propter ‘albedo’, quod significat qualitatem <ut> existentem. ‘Homo’ autem significat qualitatem ut adiacentem, scilicet humanitatem et eam supposito apponit quando est in apposito, ut “Socrates est homo”. Similiter ‘animal’ et cetera nomina ex ‘anima’ sumpta, tamen non sunt adiectiua, quia sunt idonea supponere uerbo proprie. Dicuntur autem adiectiua tam nomina significantia et copulantia substantiales proprietates quam accidentales copulantia, ut ‘rationalis’, ‘albus’. Adiciuntur autem substantiuis suis tum significatione quia significant formas que insunt rebus substantiuorum, tum uoce quia /50ra/ proprietates suas in constructione uariant circa substantiua secundum eorum proprietates.

Glose autem aliter habent, et sic adiectiuum est quod significat proprie<tatem> ut adiacentem, et nominibus significantibus res quibus inest proprietas per ipsum significata est adiungibile per se. Addunt autem “per se” propter hoc nomen ‘pater’, quod cum habeat omnia predicta non tamen est per se adiungibile. Cum enim dicitur “Priamus pater Hectoris” subauditur ‘ens’ uel hec oratio “qui est uel fuit”.

QUE SUBSTANTIAM SIGNIFICANT id est suppositum locutioni QUE AUGERI VEL MINUI POSSUNT quia predicta conueniebant etiam his substantiuis ‘homo’, ‘animal’, quia propriis adiciuntur AD MANIFESTANDAM³²⁷ etc. ideo addidit que augeri uel minui possunt, id est que qualitas uel quantitas potest esse in diuersis inequaliter, ut “Istud est albius illo”, uel eidem in diuersis temporibus ut “Istud est albius quam prius”. Sed hoc non conuenit rationalitati. Hoc dictum est propter maiorem partem, uel que referatur

³²⁵ sunt] *om* Prisc.

³²⁶ adiacentem] *adiacentem* Ms

³²⁷ lemma non indicavit Ms

ad adiectiua sic: que adiectiua possunt predicari comparatiue, id est cum magis et minus, sed ob hoc non extinguitur oppositio. De hoc nomine ‘rationalis’ solue sicut prius. SINE CONSUMPTIONE SUBSTANTIE id est substantialis status, quia licet aliquid sit modo magis album uel minus quam prius, non tamen ideo est id quod prius fuerat. UT BONUM ANIMAL. Exemplum primum est de dote corporis, sed cum dicitur SAPIENS et GRAMMATICUS de dote anime, et ‘gramaticus’ ibi fixe ponitur, uel ‘sapiens’ et ‘gramaticus’ et ‘magnus’ innitantur huic HOMERUS. ‘Sapiens’ notat generalem dotem anime, ‘gramaticus’ uero speciale.

PROPRIUM VERO NATURALITER id est ex una institutione. UNIUSCUIUSQUE distributiue. PRIVATAM SUBSTANTIAM id est priuatim, id est discrete, id est que res discreta sit. ET QUALITATEM discrete scilicet cuiusmodi sit. ET est IN REBUS INDIVIDUIS id est impositum ad significandas proprias qualitates que dicuntur indiuidue quasi sine diuisione. Et hoc est QUAS Greci ATHOMOS. A Thomos quod est diuisio dicitur terra Thomitana quia separata est a terris omnibus, uel quia Medea fratrem suum Absirtum membratim lacerauit fugiens patrem. Etiam inde ‘hec athomus’, ‘huius -mi’ indiuiduum, tribus modis: propter paruitatem ut punctum uel punctus, propter duriciam ut ‘athamas’³²⁸ uel predicabile de uno solo.

II.v.25, p.59.1 ITAQUE PROPRIUM CARET COMMUNIONE NATURALI, quia non est commune naturaliter sed casu uel translatione. CUM IGITUR EVENIT contra illos qui dicunt illos qui uocantur nomine³²⁹ eodem habere nomina diuersa. FORTUITU id est non ex una institutione ET SOLA VOCE fit communio et non significatione. Et hoc est NON ETIAM INTELLECTU ALICUIUS generalis SUBSTANTIE id est ad intelligendam aliquam substantiam generaliter. VEL QUALITATIS etc. ET IN PROPRIO APPELLATIVA res appellatiuorum quia in hoc nomine ‘Virgilius’ intelligitur quod ille sit homo, animal, corpus, substantia et poeta, IN APPELLATIVIS non intelliguntur res priorum discrete NISI PER EXCELLENTIAM id est per figuram que anthonomasia dicitur, quando commune multorum proprium sibi usurpat[ur], ut “Apostolus hoc dixit” id est Paulus.

II.v.26, p.59.9 APPELLATIVORUM. Ostensis speciebus propriorum nominum et data differentia inter proprium et appellatiuum, appellatiuorum species exequitur, prius eas enumerans que communes sunt tam propriis quam appellatiuis, tam primitiuis quam deriuatiuis, secundo eas que conueniunt appellatiuis tam primitiuis quam deriuatiuis, tercio que tantum appellatiuis et deriuatiuis. PRIME POSITIONIS id est primitiua. Prime impositionis dicuntur nomina que significant substantias, secunde impositionis que rebus conueniunt sed prime positionis que sunt primitiua. CORPORALIA que corporibus

³²⁸ Cf. Prisc. *app.crit.*

³²⁹ ante nomine] hoc del

conueniunt, INCORPORALIA que rebus incorporeis. VIRTUS habitus mentis bene constitute ET VIRTUS proprium dee. PUDICICIA PENELOPE nomen est incorporale et commune, et Pudicicia est nomen dee. Pudicicia ponitur pro castitate: puellarum est uirginitas, matronarum castitas, uiduarum pudicicia. Vel PUDICICIA PENELOPE pro proprio ponitur. Equiualeat enim proprio nomini pudicitie Penelope.

I.v.26, p.59.15 OMONIMA. Quod gramaticus omonimum, dialeticus equiuocum, que gramaticus sinonima, dialeticus multiuoca. Sicut conuenienter dicitur nomen equiuocum, sic et omonimum [sed non sinonimum] uel multiuocum, sed in plurali sinonima uel multiuoca; uel “istud est sinonimum illi et multiuocum illi”. Item omonima actiue et passiuę, actiue proprietas que uni nomini inest quod plura appellat, passiuę proprietas que inest +rei inde quod pluribus nominibus+ appellatur. Sinonima similiter actiue proprietas que inest nominibus inde quod unum appellant, passiuę proprietas que inest rebus inde quod uno nomine appellantur. Inde est quod ‘sinonima’ inuenitur pro omonima, in uerbo sic: /50rb/ sinonima id est anceps figura, ‘omos’ unum, ‘noma’ nomen, inde ‘omonimum’ unum nomen, ab ‘omos’ dicitur ‘omousion’ id est unius substantię, ‘sinonimum’ simul nominans. UT PIRRUS id est hoc nomen. Que autem sint istorum nominum primitiua et que deriuatiua non arbitror debere hic assignari. NEPOS³³⁰ proprie filius filii, patruelus filius patui, qui etiam fratres solebant dici. Unde Ducalion ad Pirram:

O soror, o coniunx, o femina sola superstes³³¹

quia de duobus fratribus erant. Quod inuenitur

At nepos alter ego nepotis tibi carmina lego³³²

est conueniens, quia nepos ultimam producit, ut

Meretrice nepos insanit amica

filius³³³

Et pro lecatore penultimam producit

Urendos uentres lamma³³⁴ candente nepotum

et dicitur a ‘nepa’ que dicitur quasi nece pariens, unde

concipiens morte, parit equa uipera sorte³³⁵

INVENIUNTUR TAMEN. Quamuis posuerim in exemplo tantum de omonimis que uel tantum sunt propria uel tantum appellatiua, tamen quedam sunt quorum sunt et propria et appellatiua. [Tantum] SIGNIFICANT, sed ne distributiue acciperetur, addit IDEM.

³³⁰ nepos] notus post *s.l.add.*

³³¹ Ov. *Met.* I.351

³³² locus non inventus

³³³ Hor. *Sat.* I.4.49-50

³³⁴ lamma] lamna Hor.

³³⁵ Hor. *Ep.* I.15.36-37

II.v.27, p.59.20 ALIE. Hic enumerat appellatiuorum species IN NOMINIBUS APPELLATIVIS tantum que non sunt propria. Hic supple FERE propter adiectiua que etiam in propriis inueniuntur, ut “Mars Gradius”, de quibus postea dicetur; et est istud ‘fere’ augmentatiuum et non exclusiuum. ADIECTIVUM. De istis sufficienter in ordine dicetur. INFINITUM VEL RELATIVUM VEL DEMONSTRATIVUM. Istud ‘uel’ subdistinctiuum est, quia idem est infinitum et relatiuum et demonstratiuum, ut ‘qualis’; et est contra illos qui non concedunt “Socrates est gramaticus et musicus”, si sit et gramaticus et musicus etc. HE SPECIES predictae COMMUNES SUNT appellatiuorum primitiuorum et deriuatiuorum. IN QUO denominatio intelliguntur alie species ut comprehensiuum, uerbale, participiale, aduerbiale. Denominatiuum large quicquid deriuatur a quacumque parte orationis, stricte quicquid deriuatur a nomine tantum, strictius quicquid deriuatur³³⁶ a nomine quod nec patronomicum nec possessiuum uel aliquod aliorum.

II.v.28, p.60.6 ADIECTIVUM³³⁷. Superius³³⁸ incidenter egit de adiectiuo, hic uero ex intentione. Et est adiectiuum quod adiectum dictioni rei eius attribuit laudem uel uituperium, uel si mauis, rem illam ostendit habere laudem uel uituperium, uel nec laudem nec uituperium sed ex adiuncto quo[d]dam ostendit habere laudem, ex alio adiuncto attribuit uituperium, ut “magnus uir et magnus latro”.

Vel aliter ADIECTIVUM EST QUOD SIGNIFICAT LAudem tale quid quod inesse laus est, VITUPERIUM id quod inesse est uituperium, MEDIUM quod per se nec laus est nec uituperium sed ex adiuncto se habet ad utrumque, ut ‘magnus’, ACCIDENS UNICUIQUE id est epiteton uniuscuiusque distributiue, ut ‘albus’ cigno, ‘niger’ coruo. LATRO ET FUR differunt, ‘latro’ latens in triuiis, ‘fur’ a Furva, dea noctis. Est autem differentia inter furtum et latrocinium unde Horatius erratis “furta latrocinii” qui nil differe putatis³³⁹.

II.v.28, p.60.11 INVENIUNTUR TAMEN. Quamuis appellatiuum dixerim speciem appellatiuorum, TAMEN ETIAM sunt quedam propria adiectiua UT GRADIVUS significat proprietatem que ex euentu habet inesse rei designate per hoc nomen ‘Mars’, nec tamen proprie adiectiuum dicitur. Secundum predictam rationem agnomina adiectiua sunt, quod M<agister> concedit. Gradius dicitur Mars uel quia gradatim itur ad bellum, a ‘gradain’ quod est gradi uel uibrare, uel craton theos, id est potens³⁴⁰ deus. ENNOSIGEUS dicitur Neptunus id est habitator illius promuntorii ubi habuit templum, uel profundum silentium. ‘Ennos’ enim profundum, ‘sile’ silentium. QUIRINUS lingua Sabina hasta; uel

³³⁶ deriuatur] deriuauatur Ms

³³⁷ adiectiuum] adiectiua Ms

³³⁸ Cf. *supra* fol.49vb ad Prisc.II.v.24, GL II p.58

³³⁹ Cf. Hor. Sat.I.3.122

³⁴⁰ potens] patens Ms

quia hastatus semper incedebat, uel quia hasta eius floruit in die sue deificationis. QUOD EST PROPRIUM ADIECTIUORUM sed non omnium. NEC EGENT ADIECTIONE ALIORUM NOMINUM ista ‘Gradius’, ‘Ennosigeus’, ‘Quirinus’ sicut alia adiectiua quia eandem substantiam et propriam qualitatem significant quam propria. Et dicit M<agister> quod possunt supponere uerbo ut sinonima: “Mars gradius currit”, sicut “Marcus Tullius”, quia speciales habent causas suarum inuentionum, quamuis quidam negent.

SUMUNTUR AUTEM. Nomina dicuntur sumi ab illis proprietatibus propter quas notandas circa aliquid sunt /50va/ imposita, ut ‘prudens’ qualitatem notat anime, gratia cuius dicitur homo prudens, sicut ‘rationalis’ proprieta<tem> copulat homini gratia anime³⁴¹ cum dicitur “homo est rationalis”. Est enim sensus: uegetatus anima rationali. MAGNANIMUS³⁴² quantitatem notat que inest animo³⁴³ et eam homini copulat gratia eius, id est animi, ALBUS et LONGUS qualitatem et quantitatem corporis. DIVES notat quantitatem rerum extrinsecarum, scilicet possessionum nec illud copulat, sed habitum diuitiarum, id est habere illas diuitias quibus inest illa quantitas, FELIX qualitatem rerum extrinsecarum scilicet prosperum earum successum, nec copulat homini illam qualitatem sed prosperum earum usum, quibus inest illa qualitas. Felix enim dicitur que rebus suis prospere utitur.

II.v.28, p.60.19 AD ALIQUID DICTUM. Hoc nomen a dialecticis dicitur relatiuum quod copulat proprietatem inherentem alicui respectu alterius proprietatis que inest alii respectu prioris, ut ‘dominus’ copulat dominium respectu seruitutis, que inest seruo, et iste relationes sese mutuo exigunt, unde unum dicitur in alio intelligi, et unum interemptum dicitur aliud interimere, id est si nulli conueniat unum nec reliqu<u>m. Falsum est. Dicitur enim “Filius Grossi regis regnat in Sicilia” et “Iste est similis patri suo”, et “uerum differt a falso”. Ideo dicimus quod unum designatum per unum relatiuorum potest esse etsi non sit reliqu<u>m. SI UNUM INTERIMATUR³⁴⁴ INTERIMIT etc. Sensus: Si unum prolatum non constituit intellectum de alio, nec illud constituet intellectum de priori, id est si filius non debet intelligi <per> paternitatem nec pater <per> filiationem.

Nota quod licet dicatur quod per ‘pater’ detur intelligi filiatio, non tamen per ipsum significatur filiatio, quia illud dicitur significari dictione quo clauditur eius intellectus nec ultra extenditur nec citra remanet, sic cum dico ‘filius’ intelligi<tur> paternitas sicut <cum> dicitur ‘pluit’ intelligitur Iupiter, et cum dicitur ‘album’ intelligitur circa substantiam qualitatem determinari³⁴⁵.

³⁴¹ anime] cuius a.c.

³⁴² magnanimus] magnus a.c.

³⁴³ animo] anime a.c.

³⁴⁴ interimatur] quod si intereat Prisc.

³⁴⁵ determinari] determinare Ms

QUOD SINE INTELLECTU ILLIUS AD QUOD DICTUM EST id est respectu cuius dicitur NON POTEST PROFERRI id est non debet secundum M<agistrum>, sed michi uidetur quod nec possit quia dictionis significatio repugnat. Est autem nature <im>possibilitas quod asinus non potest esse homo, facultatis <im>possibilitas quod pauper non potest habere decem libras, et ego qui sum acolitus non possum missam celebrare³⁴⁶. NAM DICENDO FILIUM. Ideo dixit quia istis ‘filius’, ‘seruus’ prolatis que posteriora sunt naturaliter, intelligitur suum relatiuum quia minus de eis uidebatur quam de his ‘pater’, ‘dominus’ qui priora sunt naturaliter.

II.v.29, p.60.23 QUASI AD ALIQUID DICTUM EST. Nomen significans rem quam comitatur alia res sui generis ualde dissimilem habens proprietatem, nec res ipse sese mutuo exigunt nec aliquod illorum nominum impositum est respectu alterius, ut ‘dies’, ‘nox’, que per successionem sese comitantur et sunt eiusdem generis, siue ‘dies’ sit nomen quantitatis secundum quod dies dicitur mora quando sol transit de oriente ad occidentem, siue ‘dies’ sit nomen qualitatis secundum quod dicitur dies aer illuminatus a sole id est qualitas aeris, et habent proprietates ualde dissimiles. Dies enim est clara, nox obscura, unde et ibi contraria dicuntur quamuis non proprie secundum usitatam acceptionem contrariorum. Quantitati enim nichil est contrarium, sed contrarium pro dissimili accipitur, nec mirum cum Tullius in Topicis suis, Teste Boecio³⁴⁷, appellet contraria quecumque sub aliqua specie oppositorum continentur. ET QUASI³⁴⁸ SEMPER ADHERENS id est comitans illud naturaliter, quia successiue alterum alteri adheret. NON in IPSO NOMINE SIGNIFICAT hec ILLUD id est non unum intelligitur in alio sicut in ad aliquid dictis, sicut dicitur<ur> [in] ‘argumentatio’ in uno nomine significat plura, id est hoc nomen ‘argumentatio’, et in Gallico³⁴⁹ “En uus a prodome” id est “Vos estis probus homo”. NEQUE ENIM EX ILLO NOMINATIONEM ACCIPIT id est unum respectu alterius fuit impositum.

DEXTRA SINISTRA. Quamuis non uideatur quasi ad aliquid dicta, tamen quidquid de illis dicitur potest eis assignari, nam QUAMVIS quod attribuit ad aliquid dictis ab istis remouet scilicet quod quamuis unum eorum nulli conueniat, tamen non ideo exigit alterum nulli conuenire, et per hoc confirmat unum non intelligi in altero.

II.v.29, p.60.28 De omonimo repetit et sinonimo quod non sit de his nominum speciebus de quibus hic agit. Sunt enim de speciebus priorum et /50vb/ appellatiuorum communibus, sed ut addat de dionimis etc. Vel ideo secundum M<agistrum>³⁵⁰ quia uiderentur fortasse relatiua esse omonima et sinonima, quia

³⁴⁶ Cf. Introduction

³⁴⁷ Boeth. *Super Top. Cic.* PL 64:1119C

³⁴⁸ quasi] quod Ms

³⁴⁹ Gallico] galligo a.c.

³⁵⁰ Cf. PH, ed. Reilly p.227.30

cum unum relatiuorum intelligatur in alio quodlibet eorum uidetur plura significare, cum faciat intelligi et suum significatum et significatum sui relatiui, sed in hoc est differentia quod omonimum plura significat ita quod eorum quodlibet ex institutione, relatiuum uero unum solum significat principaliter, ex institutione tamen significatum sui relatiui per quamcumque representationem facit intelligi. Eadem ratione non sunt sinonima, que rem suam significant principaliter, sed non per utrumque relatiuorum utriusque significatum principaliter significatur quod intelligitur. IDEM SIGNIFICANT contra illos qui³⁵¹ non concedunt quod 'album' et 'candidum' idem significant, quia sic concluderetur, ut dicunt: 'album' et 'candidum' idem significant, ergo aliquid quod significatur per 'album' significatur per hoc nomen 'candidum', ergo quod significatur per album significatur uel non significatur per candidum, ergo quod significatur per album est uel non est. DIONIMA a 'dia' et 'omos' et 'noma', id est unius duo nomina.

Queritur hic utrum iste qui Gallice et Anglice et Teutonice nominatur habeat plura nomina et ea sint sinonima. Non, quia non sunt in eodem ydimate lingue³⁵².

Item qui quatuor habet nomina ut 'Marcus Tullius Scipio Affricanus', si habeat etiam diminutiuum ut 'Marciolus', utrum diuersa quinque nomina, quia illa quinque sunt diuersa nomina? Non, quia habere illa quinque nomina non est habere diuersa.

GENTILE EST quod fuit inuentum ad ostendendum de qua gente sit quis uel de cuius regionis gente, ut 'Grecus' quod est primitiuum et 'Latinus' quod est a Latio deriuatum.

PATRIUM quod fuit inuentum ad ostendendum de qua patria id est uilla uel oppido uel ciuitate sit aliquis ut ROMANUS, et dicunt omne patrium deriuatum a nomine patrie, sed uidetur falsum propter 'Tros', quod patrium non est a Troia deriuatum³⁵³.

II.vi.30, p.61.5 INTERROGATIVUM. Omnis interrogatio uel dubitatio fit propter significationem simplicis dictionis, quare inuente sunt interrogatiue dictiones; uel propter inherentiam terminorum, quare inuentum sunt questiones cathgorice ut "Estne Socrates homo?"; uel propter consecutionem propositionum, quare inuente sunt questiones ypothetice. Interrogatiue autem dictiones dicuntur he sole que determinant propter quid fiat questio, non omnes quibus utimur interrogatiue id est interrogando. Omnibus enim fere uti possumus interrogatiue. Significat autem omnis dictio interrogatiua id propter quod fit

³⁵¹ qui] dicunt a.c.

³⁵² Cf. *Robert van Parijs*, ed. Kneepkens p.100.11-103.17; Fredborg, "Universal Grammar according to some Twelfth-Century Grammarian," *Historiographia Linguistica* VII (1980) pp.77-87

³⁵³ Cf. PH, ed.Reilly p.228.48

interrogatio per ipsam, ut ‘qualis’ qualitatem et sic de aliis. Nichil autem nomine interrogatio appellatur³⁵⁴.

Nota quod cum dicitur per ‘quis’ queri de substantia, ibi substantia substantialis status dicitur et non aliud, quem intelligendo intelligimus quid sit id de quo agitur, quare et nomina talem statum substantialem significantia ad ‘quis’ respondentur, ut ‘homo’, ‘animal’ et eque proprie dicitur queri de substantia cum dicitur “quid est albedo?” ac cum dicitur “quid est homo?”, sed de his in *Libro Constructionum*³⁵⁵ plenius dictum est.

CUM INTERROGATIONE³⁵⁶ PROFERTUR id est cum signo interrogationis uel cum intentione interrogandi, scilicet de significatione simplicis sermonis, uel secundum M<agistrum> interrogando. QUANTUS de quantitate continua, QUOT de discreta, QUOTUS de ordine uel numero uel utrolibet. Est³⁵⁷ enim dictio simpliciter numerum significans, ut ‘duo’, ‘tres’, alia dictio ordinem ut ‘posterior’, ordinem cum numero ut ‘secundus’, ‘tercius’; ‘quotus’ de numero ut
tu quotus esse uelis rescribas³⁵⁸

de ordine, ut “quota est luna?”; de utroque, ut “quotus secundus in mensa”. CUM SUOS SERVANT ACCENTUS id est interrogatiue posita generales seruant regulas accentuum.

INFINITUM³⁵⁹ quod idem est interrogatio in essentia EST INTERROGATIVORUM CONTRARIUM id est dissimile in accentu, quia interrogatiuum acuitur. <Acuitur> quandoque et infinitum in lectione id est in recta ordinatione orationis in cenolexia, et hoc quando statim sequitur dictio cui habet adiungi, ut “Qui crediderit saluus erit”³⁶⁰. Nota quod quamuis dicat ibi ‘qui’ grauari in lectione quando est infinitum, tamen dicit in tractatu pronominis ‘qui’ quando est interrogatiuum uel infinitum circumflecti, sed quando est relatiuum in lectione grauari, sed hic secundum aliud et ibi secundum aliud. M<agister> uero sic: INFINITUM EST INTERROGATIVORUM CONTRARIUM non infinite sed relatiue positum, quia tunc grauatur, et est interrogatio dissimile. Idem est interrogatiuum, infinitum et relatiuum ut ‘qualis’.

II.vi.30, p.61.9 POSSUNT TAMEN. Quia de infinitis et interrogatiuis eadem posuerat exempla, ne /51ra/ mirum uideretur eadem nomina esse interrogatiua et infinita, ostendit ea etiam inueniri RELATIVA ET SIMILITUDINIS, quia sic faciunt relationem quia ostendunt ea de quibus est sermo esse similia. REDDITIVA quia ad interrogationem redduntur. Redditium dicitur illud nomen

³⁵⁴ Cf. WC, ed. Fredborg *CIMAGL* 11 (1973) pp.24-26; PH, ed. Reilly pp.228-29

³⁵⁵ Prisc. XVII.36-51, GL III p.129-139

³⁵⁶ [interrogatione] interrogatiue Ms

³⁵⁷ ante est] numero del

³⁵⁸ Hor. *Ep.* I.5.30

³⁵⁹ infinitum] infinitus Ms

³⁶⁰ Cf. PH, ed. Reilly p.230.77

quod in responsione positum designat certam qualitatem uel quantitatem uel aliud accidens ex demonstratione, per se autem prolatum nichil certum significat, ut 'talis', 'tantus', 'tot'.

Nota quod relatiua dicuntur propter modum significandi, similitudinis propter significationem, redditua propter officium.

ET ANIMADVERTENDUM³⁶¹. Ostendit agendo de infinitis eadem esse infinita relatiua et interrogatiua. Modo more suo nacta occasione contra Donatum³⁶² agit ostendendo interrogatiua nomina esse et non pronomina. Et hoc est: ET ANIMADVERTENDUM id est diligenter considerandum QUOD HUIUSCEMODI NOMINA interrogatiua, infinita SUNT INFINITE SUBSTANTIE id est substantiam infinite significant, non determinata aliqua certa qualitate. Quare uisum est Donato ea esse pronomina, sed non est uerum, quia significant substantiam infinite, tamen cum qualitate sed infinita. Unde alibi Priscianus³⁶³: Sicut quantitates et numeros inter qualitates nominum accipimus, sic infinitam substantiam que est in hoc nomine 'quis' et eius compositis³⁶⁴ eorum qualitatem accipimus.

ATQUE COMMUNIS id est communiter. Hoc propter pronomina que infinite significant substantiam nec tamen communiter. Sed nota improprie dictum communis, quia nulla substantia est communis, sicut nulla mansio incerta, et tamen "Iste habet incertam mansionem"³⁶⁵. Simile est "generalis iustus" id est generaliter iustus. Hoc dicit ut 'QUIS' 'QUI' generaliter pertinet ad querendum de substantia et propria qualitate significata³⁶⁶ sed non determinata[m], ut dicit M<agister>. VEL QUALITATIS. 'Qualis' infinite qualitatem significat, quia cum interrogatione, et sic de aliis. EX QUO. Ecce contra Donatum, quia infinite pertinent ad substantiam uel qualitatem etc., et pronomina uolunt esse finita. OSTENDITUR probatur. DOCTISSIMOS etc. Locus ab auctoritate. QUAMVIS VETUSTIORES non etate, sed tempore, nec obuiat actoritas actoritati. QUOS GRAMATICI LATINORUM. Donatus et alii eius sequaces. SED INCONGRUUM MICHI VIDETUR cum illi imitati sint Grecos in errore LINQUERE VESTIGIA etc. POTIUS electiue uel comparatiue quam inter pronomina.

³⁶¹ nota in marg.add

³⁶² Don. *Ars.min.* GL IV p.358.8; *Ars gram.* GL IV p.379.28

³⁶³ Prisc.XIII.31, GL III p.20.26sq.

³⁶⁴ post compositis] ex del

³⁶⁵ Cf. Alanus de Insulis, *Summa de arte praedicandi*, PL 210: 186D: "Christianus ergo in perigrinatione huius vitae debet vivere uelut in castris, ut non putet se hic habere certam mansionem, sed expectet in coelis aeternam habitationem. De quibus habitationibus dictum est: *In domo Patris mei mansiones multae sunt* (Ioh.14.1)

³⁶⁶ significata] significant Ms

II.vi.31, p. 61.21 COLLECTIVUM est illud nomen quod inuentum est ad agendum de collectione plurium ita quod de nullo eorum, et singulari uoce, quod ita determino quia quodlibet plurale collectiuum est, si sit proprie plurale, hoc propter ‘Athene’ et ‘Thebe’. Quod autem plurale sit collectiuum, patet cum dicitur “Ista sunt decem”, hoc gratia collectionis attribuitur et non gratia singulorum. Quandoque tamen gratia singulorum fit attributio et pro quolibet uera est locutio, ut “Isti sunt currentes”. ‘Populus’ est collectio tam nobilium quam ignobilium in eadem ciuitate commorantium et dicitur a ‘polis’ quod est ciuitas quod primam corripit³⁶⁷, unde

tam populosa polis³⁶⁸

quando autem primam producit dicitur a ‘polis’ quod est plura, ut

Compensum polipus hostem³⁶⁹

Hic queritur utrum possit euocari et utrum relationem admittat. Videtur posse euocari cum immediate adiungatur uerbo substantiuo in prima persona. Item, cum in aliquo casu sit secunde persone ut “Popule meus”, et in nominatiuo sit tercie persone, M<agister> concedit quod possit euocari. De relatione sic: “Turba ruunt et ipsa mouetur” uel “ipse mouetur”³⁷⁰ nec in singulari nec in plurali recipit M<agister>. Si concedatur, poterit ergo repeti³⁷¹ antecedens cum relatiuo. Item cum ‘ipse’ sit relatiuum substantie debet ad suum antecedens referri in eodem numero. Item “Populus currunt et idem mouetur, ergo idem populus currunt et mouetur”, et hoc propter intrinsecam relationem quam facit ‘idem’; quod si est congruum, ergo nominatiuus intrinsece relationis scilicet ‘idem’ suppose<re>t uerbis diuersorum numerorum et ita oporteret ‘idem’ esse collectiuum aut uim collectiuam habere. Quod autem ‘idem’ de extrinseca relatione ad intrinsecam resoluatur patet sic: “Aliquis homo est Marcus, et idem est Tullius, ergo idem homo est Marcus et Tullius”. PLEBS est ignobilium congregatio³⁷².

II.vi.31, p.61.23 DIVIDUUM est illud nomen quod pertinet ad agendum de duobus ita quod de utroque, uel ad plures collectiones ita quod ad singulas; et est contrarium collectiuo, ut ‘uterque’ collectionem notat ad quam distribuendo pertinet ita ad duo quod ad illorum utrumque, tamen quandoque ponitur in locutione tamquam non distributionem sed tantum collectionem notet, ut “Utraque formose”, et hoc ideo fit quod per ipsum /51rb/ duo intelliguntur. Item quandoque iuncta dictioni singularis numeri propter collectionem quam notat redditur ei uerbum in plurali, ut

³⁶⁷ Cf. PH, ed. Reilly p.231.4-6

³⁶⁸ *Carm.Bur.*101.10.2

³⁶⁹ *Ov. Met.*IV.366

³⁷⁰ Cf. *Ov. Her.*I.88

³⁷¹ repeti] recepeti *a.c.*

³⁷² Cf. PH, ed. Reilly p.231.4-6

Artis et ingenue cultor uterque sumus³⁷³

et he improprie sunt. Quodlibet plurale notat collectionem sine distributione ut “Isti currunt”, quod melius sic patebit: “Isti ferunt aliquod lignum” ecce collectivae, “Uterque fert aliquod lignum” ecce distributivae. Est quoddam medium quod distribuendo colligit et colligendo distribuit, ut ‘ambo’. Non enim de duobus ferentibus aliquod lignum vel de utroque potest dici “Ambo ferunt aliquod lignum”, sed si duo ferunt et uterque, tunc convenienter et vere dicitur “Isti ambo ferunt aliquod lignum” quod collectioni convenit et utrique.

Nota quod M<* * *> dicunt ‘uterque’ in subiecto distributivae, in predicato collectivae, quod M<agister> negat. Non enim preposteratio confert ei vel aufert istud, sed in predicato positum³⁷⁴ tantum accedit ad collectionem quod non exigit illud quod attribuitur convenire singulis, quod exigit in subiecto ut “aliquem hominem vidit uterque et uterque aliquem”, quod michi videtur ex natura huius dictionis ‘aliquis’ contingere, quae in subiecto pro uno aliquo, in predicato confuse accipitur.

QUOD A[D] DUO<BUS> HABET RELATIONEM AD SINGULOS id est quod ita pertinet ad agendum de aliquibus quod de utroque illorum. VEL AMPLIORIBUS. Hoc nomen notat relationem natam ex quantitate continua, sed hic pro discreta ponitur³⁷⁵ id est pro pluribus. Et hoc est: VEL AMPLIORIBUS HABET RELATIONEM AD PLURES PER PARES NUMEROS DISTRIBUTOS ut ‘bini’, “Isti incedunt bini et bini”, UT UTERQUE quod pertinet ad duos ita quod ad utrumque illorum. ALTERUTER. Quidam libri habent ‘alteruter’ pro una dictione, quidam abarserunt ‘alter’ eo quod eis videbatur quod non pertineat ad plura sed ad unum. Nos dicimus quod ad plura sub disiunctione pertineat, quemadmodum hec oratio “Ille vel ille”. Unde adiungitur dictioni plurali, ut

Alter in alterius iactantes lumina vultus³⁷⁶

M<agister> dicit quod ‘alter’ modum designat; “iactantes lumina” sic: “alter in alterius”. ALTERUTER non debet esse secundum M<agistrum>, tamen michi videtur quod ad duos distributivae pertineat, ut

alterutrum mensura caput³⁷⁷

in Lucano et apud Aristotilem in Perihermeneias³⁷⁸ similiter. UTER ad querendum de duobus.

Et querit posito pignore vincat uter³⁷⁹

³⁷³ Ov. *Pont.* II.5.66

³⁷⁴ positum] posito Ms

³⁷⁵ ponitur] vel persona Ms

³⁷⁶ Ov. *Her.* 3.11

³⁷⁷ Luc. *Phars.* 6.8

³⁷⁸ Perihermeneias] predicamentis Ms; cf. Arist. *Int.* 11, 20b36, AL II.1-2 p.24.2

³⁷⁹ Ov. *A.A.I.* 167

QUISQUE ad plures, SINGULI ad plures et eandem uim habet in singulari et in plurali, singulum incomplex id est singula incomplexa. BINI. Huiusmodi nomina constructionem habent nominalem sed aduerbialem significationem quod per relatiuum patet: "Isti incedunt bini qualiter illi", et idem est posito hoc nomine 'bis' ac 'semel'. Hec oratio "Duo et duo" eundem modum habet sic: "Isti incedunt duo et duo". Significationem habet aduerbialem eius contrarium 'Romam' quod constructionem aduerbialem et nominalem significationem habet, sed de his alibi³⁸⁰.

Nota quod si inueniatur 'bini' pro 'duo', non est dicendum distributiuum, sed numerale, sed distributiuum est quando pro quattuor ponitur³⁸¹.

II.vi.31, p.61.26 FACTICIUM est nomen inuentum ad similitudinem soni illius rei quam appellat, unde et ei nomen tale est datum. TINTINABULUM parua campana subtus aperta, campana uera est magna. Campana sic dicta a Campania ubi primo usus campane est inuentus. Nola est campana subtus clausa, que collo canum et accipitris solet suspendi, et dicitur a Nola quadam ciuitate Campanie. TURTUR nomen est auis que sic cantat, et est nomen piscis "cariturus turture magno" qui excrescens dicitur salmo [dicitur] uel "hic exos, exocis" \ab 'edo,-dis/³⁸² et pro utroque turtur est masculini generis. Et licet hec nomina dicuntur a sono sumpta non tamen sunt deriuatiua, quia non sunt sumpta ab aliis dictionibus. Et hoc est: FACTICIUM EST QUOD A PROPRIETATE SONORUM factum est, scilicet³⁸³ ab ipso sono. Ad hoc enim quod sit facticium oportet quod habeat in sui constitutione ipsum sonum uel partem soni.

GENERALE est illud nomen per quod potest competenter ostendi de rebus diuersarum specierum quid quelibet sit, uel, si mauis, de rebus que differunt specialibus uel substantialibus statibus quid quelibet earum sit. UT ARBOR, ANIMAL. Notate quod unum ponit exemplum de re inanimata, unum de animata, sic et per alia facit. Dicunt tamen quod arbor anima uegetatur non sua sed mundi, animal sua.

SPECIALE est illud nomen per quod assignatur /51va/ de rebus unius speciei quid quelibet sit. Et hoc est: QUOD DIVIDITUR A GENERE id est ponitur in diuisione generis uel QUOD DIVIDITUR A GENERALI id est quod ponitur in diuisione generalis nominis, id est quod a nomine generali descendit diuidendo.

II.vi.31, p.62.3 ORDINALE est quod designat ordinem distinctum per numerum. UT PRIMUS. Hoc sepe dictum est quod dictio iudicatur secundum extrinsecam significationem id est superuenientem sicut in aduerbiis 'sepe' etc. Similiter 'secundus' intrinsecus significat binarium, extrinsecus uero ordinem

³⁸⁰ Cf. *Quaestiones Grammaticae* I, ed. Kneepkens, *Vivarium* XXI.1 (1983) Qu.vii.a, p.21-24

³⁸¹ Cf. PH, ed. Reilly p.231.17

³⁸² Cf. Tony Hunt vol.I p.21: exox id est salmun

³⁸³ scilicet] sed Ms

distinctum per binarium, id est rem appellat cui inest dispositio distincta per binarium, id est rem que optinet secundum locum uel horam uel gradum quarumcumque rerum, et sic de ceteris.

NUMERALE est quod circa alia determinat quot ipsa sint id est utrum unum an plura. Fuit autem ualde necessaria inuentio huiusmodi nominum tum propter nomina pluralis numeri que eque pertinent ad infinita, tum etiam propter nomina singularis numeri, que etsi non per se, tamen ex appositione signi uniuersalis in locutione posita exigunt aliquid conuenire pluribus, ut cum dicitur “Omnis homo est animal”. Ad determinandum ergo quando pro uno ponitur commodum est ponere hoc nomen numerale ‘unus’.

Item nota quod hoc solo dicto se expedit de duobus, scilicet quod cum nomen numerale dicatur tam copulans numerum ut ‘duo’ quam³⁸⁴ appella<n>s ut ‘binarius’, similiter et temporale dicatur tam copula<n>s numerum ut ‘diurnus’ quam appella<n>s ut ‘mensis’. Per hoc quod dixit “numerale quod significat numerum” dedit intellegi similiter temporale quod significat tempus ut ‘diurnum’, et similiter per hoc quod dixit “temporale est quod appellat tempus” dedit etiam intelligi numerale esse quod appellat numerum ut ‘binarium’. Hac de causa habent quidam numerale et temporale proximo loco coniuncta, nec est absolutum interpositum, sed hoc male.

ABSOLUTUM est quod ad sui determinationem non eget adiectiuo, UT DEUS. Si enim addideris ‘pius’, ‘bonus’ et similia, hec in eo intelliguntur. Quandoque tamen solet apponi ut moueantur hominum mentes, ut nomen dei in amorem ducatur, sicut e conuerso nomen persone inimici in odium ducitur, ut cum dicitur ‘Verres’ quia solet omnia uerrere³⁸⁵. RATIO est computatio, <ut> “redde rationem uillicationis tue”³⁸⁶, et

Sportula quid referat, quantum rationibus addat³⁸⁷

et ratio uis anime; uel ratio est ordo rerum gerendarum; et ratio mediocritas, et ita hic accipitur. In hoc sensu non eget adiectiuo, quia omnia in eo intelliguntur.

TEMPORALE est quod OSTENDIT id est appellat. Ad horum similitudinem de numerabilibus intellige et e conuerso, sicut dictum est³⁸⁸. MENSIS a mene quod est defectus, quia luna deficit singulis mensibus, unde etiam ‘mene’ dicitur. Unde

Bucinate in neomenia etc.³⁸⁹

et ‘Menades’ lunatice mulieres, et ‘menas’ piscis crescens iuxta augmentum et detrimentum lune, et ‘Eumenides’ ab ‘eu’ quod est bonum et ‘mene’ quasi in bono deficientes, et ‘Amen’ quasi sine defectu, ‘a’ enim ‘sine’ dicitur. Alii dicunt

³⁸⁴ quam] quod Ms

³⁸⁵ Cf. Cic. *Ver.*2.4.95

³⁸⁶ Luc.16.2

³⁸⁷ Iuv.1.118

³⁸⁸ Cf. paulo supra fol. 51va ad Prisc. II. vi. 31, p. 62.3

³⁸⁹ Cf. Psal. 80.4

quod 'Amen' est interiectio, sed non est uerum, quia nulla interiectio composita, sed est aduerbium optandi uel confirmandi³⁹⁰.

LOCALE UT PROPINQUUS. Hec nomina adiunctionem notant. MEDIOXIMUS inter aliquos medius.

II.vi.32, p.62.11 HE SPECIES numerare FERE propter patria que sunt deriuatiua. 'Tros' autem quando est patrium est deriuatum a 'Troia', primitium uero quando est proprium hominis³⁹¹. SEORSUM AUTEM DERIVATIVA id est preter has species DERIVATIVA HABENT SPECIES ut patronomicum etc. QUAS MEMORAVIMUS etc.

II.vi.32, p.62.15 PATRONOMICUM. Postquam egit de speciebus que communes sunt tam primitiuis appellatiuorum quam deriuatiuis, agit de illis que tantum deriuatiuorum sunt communes, et primo de patronomicis, quia naturale uinculum generis significat. Agit autem de eo sic. Primo describit patronomicum, significationem eius aperit, tertio³⁹² originem tam uerorum quam non uerorum ostendit, quarto formas et formationes masculinorum, deinde femininorum.

Causa inuentionis patronomici duplex fuit, breuitas et commoditas, breuitas quia breuius est dicere 'Priamides' quam 'filius Priami', commoditas quia filius in obliquis poni non poterat in metro³⁹³. Et hoc est: PATRONOMICUM EST QUOD DERIVATUR ad remotionem primitiuorum, A NOMINIBUS per quod excluduntur deriuatiua a uerbis, PATRUM per quod excluduntur deriuatiua a nominibus matrum uel fratrum /51vb/ PROPRIIS per quod excluduntur 'paternus' et similia, que ex nominibus \appellatiuis/ patrum nascuntur, id est ab hoc nomine 'pater'. Et nomina patrum dicit omnia nomina magnorum uirorum ex parte patris siue aui uel abauis uel proauis uel patrui. TANTUMMODO per hoc omnia alia excludit \que/ possunt³⁹⁴ habere formam patronomicorum et non deriuantur a propriis patrum nominibus. SECUNDUM GRECAM FORMAM que est in -des. Hoc habent quidam codices, alii non. Per hoc remo<ue>tur possessium³⁹⁵ et agnomina familiarum, ut 'Octauianus' et 'Cornelius' quibus omnia supradicta conueniunt, nec tamen sunt patronominca quia formam eorum non habent.

QUOD SIGNIFICAT. Secundo significationem aperit dicens QUOD SIGNIFICAT CUM GENITIVO PRIMITIVI FILIUS VEL NEPOS id est quantum oratio constans ex altero istorum nominum et ex genitio primitiui a quo nascitur patronomicum. Vel SIGNIFICAT id est appellat filios uel nepotes cum intellectu primitiui quia patronomicum eundem constituit intellectum quem genitiuus primitiui cum altero istorum nominum 'filius' uel 'nepos'. ET HAC

³⁹⁰ Cf. Prisc.XV.vii.41, GL III p.91.7

³⁹¹ Cf. PH, ed. Reilly p.228.48-50

³⁹² *post tertio] aperit del*

³⁹³ Cf. PH, ed Reilly p.234.63-75

³⁹⁴ *possunt] possent Ms*

³⁹⁵ *possessium] possium Ms*

FORMA patronomicorum que est in -des MAXIME utuntur poete tam Greci quam Latini et quare maxime in sequenti dicet. PRO QUA id est pro nominibus huius forme id est pro patronomicis utebantur Latini COGNOMINIBUS FAMILIARUM ante patronomicorum inuentionem, UT CORNELII et MARCELLI cognomina sunt, et uere sunt cognomina. OMNES ENIM etc. SICUT GRECI. Quasi dicat, sicut posterius Thesei ab eo dicti sunt 'Thesides' id est appellati sunt hoc nomine 'Thesides' quod est patronomicum, sic Romani uocant posteros Cornelii hoc nomine 'Cornelius'. Vel aliter sicut Greci posteros Thesei 'Thesidas' uocant utendo patronomico in -des, sic et Romani in tali officio patronomico utuntur, quod per Virgilium <patet>, sed prior litera potior. QUOS SOLENT POETE QUOQUE utendo sicut ipsi patronomicis SECUNDUM GRECAM FORMAM que in -des est. Quidam codices habent ut 'lercios' uel '-ciades'. CUM SCIPIONIDES DEBIT DICI datiuo addit -des.

II.vi.33, p.63.2 INVENIUNTUR QUEDAM³⁹⁶. Non est mirum si pro patronomicis ponuntur possessiua uel cognomina familiarum, cum etiam patronomicorum formam habentia habeant aliam significationem a patronomicis. SIGNIFICATIONE DENOMINATIVA id est non patronomica denominant quandoque quod a quacumque parte declinabili denominatur, uel denominatiua quod a nomine uel uerbo tantum, uel denominatiua quod a nomine tantum secundum quod ibi accipitur, etiam denominatiuum deriuatum a nomine tantum, quod neque patronomicum neque possessiuum neque diminutiuum neque comparatiuum neque superlatiuum, secundum quam acceptionem accipitur denominatiuum quando post istas quinque species de eo agitur. Sed nota quod licet hec nomina dicantur significatione denominatiua, non tamen simpliciter denominatiua. EURIPIDES proprium est QUIA ILLO DIE NATUS EST QUO ATHENIENSES CUM PERSIS IN EUROPO BELLUM COMMISERUNT, et hanc litteram habent quidam, alii non³⁹⁷. 'Euripus' feruor maris, et est per contrarium dictum ab 'eu' quod est bonum et 'ripa' quia non est bona ripa ubi est feruor maris. TUCHITIDES³⁹⁸ proprium uel agnomen a 'tuchis' quod est fortuna. Iste autem fuit fortunatus. SUNT AUTEM ALIA nomina QUE CUM SINT in alia significatione PROPRIA, in alia inueniuntur patronomica. Et hoc est contra illos qui dicunt "nullum nomen est proprium et appellatiuum". ET IN OMNIBUS SPECIEBUS APPELLATIVORUM siue predictis siue dicendis INVENIMUS PROPRIA EIUSDEM FORME que in eadem forma uocis sunt propria et appellatiua. Et hoc est: QUE A[D]MITTUNT SIGNIFICATIONEM etc. UT MAGNUS proprium Pompei et est ADIECTIVUM. IULIANUS PROPRIUM est imperatoris et 'Iulianus' agnomen est adiectiue positum. FERE dictum est propter facticia et ad aliquid dicta et interrogatiua in quibus nullum inuenitur proprium.

³⁹⁶ quedam] quamuis Ms

³⁹⁷ Cf. *Prisc. app.crit.*

³⁹⁸ Cf. *Prisc. app.crit.*

II.vi.34, p.63.11 SCIRE AUTEM. Hic assignat originem non uerorum patronomicorum. ABUSIVE A MATRIBUS contra ethimologiam a nominibus matrum, et hoc aduerbium ‘abusiue’ non determinat “solere formari”, quia regulariter formantur a nominibus matrum, sed determinat hoc nomen ‘patronomica’ quia a matribus non solent formari patronomica, sed potius³⁹⁹ matronomica. M<agister> tamen Ra<dulphus>⁴⁰⁰ dicit quod determinat “solere formari” a matribus quia abusus est quando hec nomina formantur ab huiusmodi nominibus. AB AVIS MATERNIS non auis matrum, sed auis qui sunt ex parte matris. LATOIDES ab hoc Greco LATOIS, non ab hoc ‘Latona’ quia ibi esset ‘Latonides’ uel ‘-nades’./52ra/ ILIADES ab Ilia que et ‘Siluia’ dicta est,

Silua uestalis quid enim etc.⁴⁰¹

CORONIDES a patre Coroneo uel matre Coronide, sed non regulariter formatur cum penultima producitur. ATHLANTIADES Mercurius, ‘a’ correpta propter mutam et liquidam sequentes. INACHIDES ab Io. Quidam declinant “Io, huius⁴⁰² Ionis” uel ‘Iois’ utrumlibet, sed actores non declinant, ut “lumen uertebat ad Io”. PHETONTIDES sorores Phetontis quod per femininum probat ‘Phetontidas’, sed addidit a poetica licentia.

(sequitur de speciebus patronymicorum et ceteris speciebus deriuatiuorum, et de aliis accidentibus nominis)

<De Verbo>

/81ra/ (commentarius ad Priscianum VIII.i.1-vi.29 in. deest)

VIII.vi.29, p.396.12 <METO ET METOR>

Hesperios⁴⁰³ metator in agros⁴⁰⁴

‘MUTUO’. Non dicitur ‘mutuo,-as’ et ‘mutuor, -aris’ in e<a>dem significatione, ut antiqui faciebant, sed dicimus ‘mutuo,-as’ actiuum, mutuare est mutuo dare; dicimus et ‘mutuor, -aris’ deponens, et est mutuari mutuo accipere.

‘OBICOR’⁴⁰⁵, -ARIS’ quod fere idem est quod ‘conuersor, conuersaris’, uel ‘OBSERVO’ et ‘OBSERVOR’ habent quidam codices⁴⁰⁶. Nos dicimus ‘obseruo,-uas’, et habet duas significationes. Nam accipitur in bona significatione et in

³⁹⁹ potius] patius a.c.

⁴⁰⁰ locus non inventus

⁴⁰¹ Ov. Fast.III.11

⁴⁰² huius] ut ibi Ms

⁴⁰³ Hesperios] experies Ms

⁴⁰⁴ Luc. Phars.I.382

⁴⁰⁵ obicor] obincor Ms

⁴⁰⁶ Cf. Prisc. app.crit

mala, ut "obseruabit peccator iustum" id est insidiabitur ei. 'PREVERTO, -TIS' dicimus, licet quidam autores nostri dicant 'preuertor, -teris', unde Virgilius
 volucremque fuga preuertitur Hebrum⁴⁰⁷
 'PIGNORO'. 'Pignoro, pignoras', 'pignero, -ras' hoc est habere in uadio, unde Iuuenalis

cuius est albiolam⁴⁰⁸ et lenam pignerat Atreus⁴⁰⁹

Pignorare est in uadio dare, et nota quod sic uolunt quidam facere differentiam in nominibus 'pignus, -noris' et 'pignus, -neris', sed falsum est, quod patet in Ouidio

et querit posito pignore uincat uter⁴¹⁰

'POTIOR, POTERIS et -tiris', et potiri est infinitiuum tantum et ita diuersarum coniugationum. 'PREVARICOR, -caris' dicimus transgredi, unde preuaricatores legis, id est transgressores. PREDOR, -aris tantum dicimus. 'QUIRITOR, -taris'. Hoc est ad modum equitum equitari. 'QUIETOR' et 'quieto' neutrum dicimus, tamen quidam dicunt quod quietare est a debito soluere, ut "Ego debeo isti centum solidos et ipse quietauit me" id est absoluit. 'NEQUITO' ET 'NEQUITOR' neutrum dicimus et hoc est nequam agere⁴¹¹. 'RECORDOR' tantum dicimus quod construitur cum genitiuo et accusatiuo ut "Recordor mee lectionis", et tunc proprie dicitur, quando reduco ad memoriam quod audiui meam lectionem. "Recordor meam lectionem nunc" dico quando quod audiui totum recolligo. 'STABULOR' dicimus et absolutum, ut "hic stabulantur equi", licet quidam autores dixerint 'stabulo, -as' unde Statius

Getico stabulare sub Hemo
 dignius⁴¹²

'SCISCO' ascisco, -scis. ET 'TUMULTUOR' uillicor, hoc est custodire uillam, unde 'uillicus'. 'VELITOR, -TARIS'. Velites dicuntur 'cembeleur' et uelitari est 'cembeler', quod uelites dicuntur pedites qui uelantur in bello. 'VOCIFEROR, -RARIS', 'MANDO, -dis' dicimus et caret preterito. 'POTESTUR' si inuenitur, hoc est potestatem habere, unde Virgilius:

duroque⁴¹³ potestur⁴¹⁴ electro⁴¹⁵

et tamen quidam uolunt facere proleumaticum. 'SOLERO, -ras' dicimus, et hoc est facere soleam uel solia constituere.

⁴⁰⁷ Verg. A.I.317

⁴⁰⁸ albiolam] alueolos Juv.

⁴⁰⁹ Juv. VII.73

⁴¹⁰ Ov. A.A.I.168

⁴¹¹ Cf. PH, ed. Reilly p.482.99

⁴¹² Stat. Theb.I.275-6

⁴¹³ duroque] liquido Verg.

⁴¹⁴ potestur] potest Verg.

⁴¹⁵ Verg. A.VIII.402

VIII.vi.30, p.397.4 SUNT ALIA QUE CUM SINT. Alia est diuersitas uerborum. Sunt enim quedam uerba prime coniugationis que faciunt <...con>iugationis absoluta <...> sunt (*decem fere lineae amissae sunt*)

/81rb/ 'NOTO,-TAS' notum facere et inde 'noteo' et 'innoteo' que <non> sunt in usu et inde 'notesco' et 'innotesco' que quidem in usu sunt, et est differentia temporum, et 'noto,-tas' et 'noteo, -tes'. Hic autem 'noto,-tas' corripit o, 'noteo' producit, unde Lucanus⁴¹⁶

notescent litora etc.⁴¹⁷

'Innotesco' sic declinant⁴¹⁸: 'innotesco,-cis, innotui' atribuentes preteritum, licet sit inchoatium, a quo ipsum formatur. Nam quando uerbum a quo fit inchoatio non est in usu nisi in preterito atribuimus illi preterito eius inchoationem, ut 'seneo, -es' debet dici a quo 'senesco', sed 'senesco' non est in usu nisi in preterito, et ideo illud preteritum inchoatiuo⁴¹⁹ atribuimus dicentes 'senesco, -cis, -nui', et similiter 'innoteo,-es' debemus dicere quod non est in usu nisi in preterito, eius autem inchoatium scilicet 'innotesco' [non] est, et ideo preteritum huius uerbi 'in/noteo' inchoatiuo atribuimus dicentes 'innotesco,-cis, innotui'. Et sciendum quod 'innotesco,-cis' tantum absolutum est et sic debemus dicere "Ista res innotescit tibi", non autem sic "Ego innotesco tibi hanc rem".

'LIQUO,-QUAS' id est liquidum facere aliquid⁴²⁰, et inde 'liqueo,-es' et 'liquesco,-cis' et 'liquor, liqueris'. "Ego liquo ceram" et "cera liquet et liquescit et liquitur", et est differentia in tempore. Nam in 'liquitur' prima producit, in aliis prima corripitur. Dicitur etiam liquere pro apparere⁴²¹. Nam quod est in massa quando[que] fit liquidum, quod prius erat occultum fit manifestum.

VIII.vi.31, p.398.14 'NIGRO, -AS' facere nigrum. 'Nigro, nigras' in usu non est. A 'nigro' 'denigro,-as'. 'LACTO,-as' est prebere lac [et est prebere lac] et est actium, 'lacteo' est trahere lac, unde

Lacteo lac sugo, lacto lac prebeo nato.

'la<c>tesco,-cis' in usu non est. INVENIUNTUR TAMEN EX ALIARUM QUOQUE. Dictum est quoniam quedam sunt uerba actiua prime coniugationis, que faciunt ex se neutra secunde coniugationis absoluta et significantia passionem intrinsecus natam, hoc autem quoniam in uerbis aliarum consimiles inueniuntur declinationes, sed raro ut 'PENDO, PENDIS, PEPENDI', 'PENDEO,-DES, pependi'. 'Pendor' ibi posuit ut ostenderet 'pendo' esse actium, 'pendo,-is' idem quod suspendere; dicitur etiam pro soluere. Unde et apud Ouidium

porrige et ancille que penas luce pependit

⁴¹⁶ Lucanus] Virgilius Ms

⁴¹⁷ Luc. *Phars.* V.784

⁴¹⁸ declinant] declinatur Ms

⁴¹⁹ inchoatiuo] inchoatium Ms

⁴²⁰ aliquid] aliquem Ms

⁴²¹ apparere] aperire Ms

lusa maritali Gallica ueste manus⁴²²

‘pependit’ pro ‘soluit’. Nota ‘pendeo, ‘suspensus’ etc. ‘ACUO,-as’ actium est et habet duas significationes. Dicitur enim “acuo ferrum” et “acuo potionem” in alia et alia significatione. Inde ‘aceo’ quod non est in usu, unde acidum uinum quod non est acutum. Sed ‘acescit’⁴²³ in usu est:

Sincerum nisi uas quodcumque infundit acescit⁴²⁴

VIII.vi.31, p.398.19 SUNT ALIA QUE IN COMPOSITIONE MUTANT SIGNIFICATIONEM⁴²⁵ id est genus. Nam cum simplicia sunt neutra <com>posita sunt alterius generis quia uel sunt actiua uel deponentia <...>iorem: Verbum caro facitur de uirgin<e...>⁴²⁶ Ista quatuor et ‘taceo’, ‘sedeo’<...> (*octo fere lineae amissae sunt*)

/81va/ VIII.vi.31, p.399.7 <‘defitior’> componitur ex de- et ‘fatior,-teris’ quod dicebant antiqui, pro quo nos dicimus ‘fatisco,-tiscis’. Quod autem ‘deficio’ sit actium perpende ex hoc

Deficior prudens artis ab arte mea⁴²⁷

VIII.vi.32, p.399.10 [due] ‘CONVENIO’. ‘Conuenio’ pro alloqui actium est, et absolutum pro congregare, ut “Populi conuenerunt in unum”. TRANSEUNT IN PASSIVAM SIGNIFICATIONEM id est passium genus. ‘SENTIO’ NEUTRUM est. Sed quid est quod dicit, <cum> in fine *Constructionum*⁴²⁸ dicat ipsum esse actium? Ad hoc dicimus quod ‘sentio’ duas habet significationes, et in una est neutrum, in reliqua est actium; secundum quod significat aptitudinem sentiendi neutrum est. ‘ASSENTIO’ ET ‘ASSENTIOR’ in eadem significatione, uerbo assentior inquam. ‘DISSENTIO ET -OR’ dissentio et assentio.

VIII.vii.32, p.399.18 EX ALIIS QUOQUE SIGNIFICATIONIBUS id est generibus uerborum PLURIMA SIMPLICIA⁴²⁹ INVENIES TRANSIRE IN ALIAS significationes id est in generalia, cum ipsa COMPONENTUR id est conueniant in compositione ut ‘PLECTO, -TIS, plexi’ actium est cuius passium Horatius protulit

Quicquid delirant reges plectuntur Achiui⁴³⁰

id est puniuntur; et “Plectentes coronam de spinis”⁴³¹ id est in plectendo imponentes sicut “Pascuntur silue”. SED AB EO scilicet ‘plecto’ COMPOSITA

⁴²² Ov. A.A.II.257-58

⁴²³ acescit] accessit Ms

⁴²⁴ acescit Hor. Ep.I.ii.54-55] accessit Ms

⁴²⁵ Sunt...significationem] lemma non indicavit Ms

⁴²⁶ Cf. Ioh.1.14

⁴²⁷ Ov. Her.V.150

⁴²⁸ Prisc.XVIII.153, GL III p.277.3

⁴²⁹ plurima simplicia] populi sunt Ms

⁴³⁰ Hor. Ep.I.ii.14

⁴³¹ Marc.15.17; Ioh.19.2

TAM DEPONENTIA QUAM COMMUNIA. Deponentia dixit propter usum ueterum⁴³² quorum quedam communia propter nos. Nam 'amplector' apud quosdam fuit deponens, sed apud nos commune. 'ORIOR' et 'PARTIOR' deponentia. 'Orior,-reris' et '-riris' dicitur. 'ADORIOR,-reris'. 'Adorio,-ris modo non dicimus. 'IMPERTIOR', '-tiris' et 'IMPERTIO, -tis' utrumque dicitur, sed raro dicitur 'impertio,-tis'. Sed quid est quod dicit 'impertio' esse neutrum cum sit actiuum - Terentius enim actiue posuit? Ad hoc dicimus quod neutralem habet uocem et propter hoc ipsum neutrum dixit.

VIII.vi.33, p.400.10 'SPECIO' actiuum est, 'specio,-cis' et non 'spicio,-cis' dici <debet>, quod manifestum esse potest ex deriuatiuis. Nam a 'specio' 'species' dicitur et non 'spicies', et 'specimen' et 'speculum'. 'APERIO' QUOQUE. Aliud exemplum ad ostendendum quod uerba in compositione <genus> mutant. 'APERIO' QUOQUE <ACTIVO> QUIBUSDAM VIDETUR ESSE 'EXPERIOR' COMMUNE ET 'OPERIOR' DEPONENS. 'PERIO,-IS' non est in usu, tamen 'peritus,-ti' [non] ab hoc uerbo dicimus. EXPERTO CREDITE etc. QUAMVIS SIMPLEX. Dixi 'experto' quamuis eius simplex sit 'perio' secundum quod dici debet expertus CUIUS scilicet 'peritus' VERBUM in usu non est. Eius autem uerbum debet esse 'perior'. 'OPERIBOR' dixit, nam antiqui in quarta coniugatione faciebant futurum indicatiui, quod non facimus, nisi in duobus, scilicet 'eo', 'queo'.

VIII.vi.33, 400.1 NAM 'REPERIO'. Ostendens quod composita a 'perio' mutabant genus non posui 'comperio' et 'reperio' etc. que componuntur a 'perio', et merito NAM 'REPERIO' et 'APERIO' ACTIVA SUNT sicut et 'perio', et quod sint actiua ostendit. FACIUNT ENIM EX SE PASSIVA ET POSSUNT VIDERI quasi uideor dixisse quod 'comperio' et 'reperio' etc. componuntur a 'perio'. ET POSSUNT MAGIS ESSE⁴³³ <VIDERI> COMPOSITA A 'PARIO' ET NON A 'PERIO' QUOD <APUD> VETUSTISSIMOS. Fortasse dicet aliquis: Qualiter componuntur ista a 'pario' cum ista sint quarte coniugationis et 'pario' sit tercie. Ad hoc dicit quoniam 'pario' quarte coniugationis fuit apud antiquos.

VIII.vii.34, p.401.6 'FACIO' CUM SIT NEUTRUM <...> dixerat ut addat PLERUMQUE dicit pro<pter> 'sufficio' <...> est neutrum. OFFICIUNTUR <...>(novem lineae amissae sunt)

/81vb/ et ab composito.

VIII.vii.34, p.401.20 QUOD NON SOLUM PERMUTANT id est genus UT DICTUM EST de aliis. 'LUDIFICOR' idem est quod 'ludo', 'derideo'. 'EXCARNIFICO' idem est in compositione quod 'excorio' uel 'torqueo'.

VIII.vii.35, p.402.10 SI VERO 'FACIO'. 'Facio' multis <***>, uerum etiam in composito. Si autem ueniat in compositionem cum <in>finito <uerbo> preposito

⁴³² propter usum ueterum] propulsum ut videtur Ms

⁴³³ esse] f. Ms

<ut 'CALEFICIO', 'TEPEFICIO'> compositum⁴³⁴ ex illis non tantum seruat coniugationem \et genus/ simplicis, sed etiam accentus illius, et hoc contra regulam accentuum. Hec est enim regula in trisyllabis et polisyllabis: Si penultima fuerit correpta, antepenultima acuetur. Sed etiam in secundis et terciis personis uerborum que componuntur ab infinito⁴³⁵ et 'facio' hec non seruatur. Nam retinetur ibi accentus simplicis. Cum enim debet dici secundum regulam accentuum 'tepéfasis, tepéfacit', seruatur accentus simplicis et dicitur 'tepefácsis', et similiter in aliis.

SI⁴³⁶ VERO 'FACIO' VERBUM VEL 'FIO' INTEGRIS [IN] ALIUD VERBUM INFINITUM ANTE EA⁴³⁷ COMONATUR id est si uerbum infinitum ueniat in compositione cum hoc uerbo 'facio' uel 'fio' ita quod <in>finitum preponatur NON SOLUM SERVAMUS IN EIS SIGNIFICATIONES et genera ET CONIUGATIONES sui simplicis, id est huius uerbi 'facio', SED⁴³⁸ ETIAM ACCENTUS huius uerbi 'facio' in illis seruamus. IN SECUNDA UERO PERSONA ET TERCIA compositorum PENULTIMA ACUITUR QUAMVIS SINT HIC BREUES quod est contra regulam accentuum. Nam secundum regulam in penultima debet acui.

A VERBO QUOQUE ACTIVO 'reuerto' et 'reuertor' diuersas habent significationes. Dicitur enim "Reuerte folium" et "Ego reuertor" [id est reuertor] id est redeo. Omnia composita a 'uerto, uertis' actiui sunt generis ut 'conuerto,-tis', 'subuerto,-tis' et 'animaduerto,-tis'. Excipitur 'reuertor,-teris', quod est deponens.

VIII.vii.36, p.402.25 SUNT ET ALIA QUE ETIAM CONIUGATIONEM MUTANT. Alia est uarietas uerborum. Sunt enim quedam uerba que habent eandem uerbi positionem et eandem significationem et sunt diuersarum coniugationum ut 'labo,-as' neutrum quod significat idem quod 'titubo,-bas' et 'labor,-beris' deponens. Ista dicit habere eandem significationem non quod habeant eandem sed quod habent simplicem quodammodo. 'LAVO,-AS' ET 'LAVO,-VI<S>' significat abluere et utrumque facit 'lavi'. Nota ibi esse presens
lauit improba teter

ora cruor⁴³⁹

SUNT ALIA QUE CUM <CONIUGATIONE> MUTANT SIGNIFICATIONEM. Alia est uarietas uerborum quod sunt quedam uerba que habent [uel] eandem positionem uerbi, sed coniugationem uariant et

⁴³⁴ compositum] componi Ms

⁴³⁵ infinito] infinitiuo a.c.

⁴³⁶ si] su. Ms

⁴³⁷ ante ea] ana Ms

⁴³⁸ sed] li Ms

⁴³⁹ Verg. A.X.727-28

significationem. 'MANDO' duas habet significationes. Dicitur enim mandere masticare, unde illic

spumantia mandit frena⁴⁴⁰

et mandare est precipere. 'Mando,-dis' caret preterito. 'FUNDO,-AS', 'FUNDO,-DIS'. De isto solet queri si sit equiuocum. Si dicatur quod sit equiuocum sic contra: 'Fundo' est uerbum equiuocum et non est uerbum irregulare et est perfectum uerbum, est ergo [est] alicuius coniugationis et habet secundam personam, ergo illa tantum desinit in -as, et sic infer de aliis coniugationibus. Propter hanc rationem et propter alias que alibi solent assignari dicit M<agister> quod non est equiuocum, sed debeatur quarte inflectioni. In secunda et tertia persona dicit quod est equiuocum. Sed obicitur: Nichil heri significabat hoc uerbum 'fundo' quod hodie non significet nec ex alia institutione et e conuerso, ergo uel hodie non est equiuocum uel heri fuit equiuocum, uel ponatur <...> solo casuali officio ponatur. Nullam uocem <...> hoc nomen nequam quam hodie non habeat nec <...> est modo. Falsum est. Non enim in (*decem lineae amissae sunt*) /82ra/ VIII.vii.36, p.403.12 'consternor, -aris' et 'consternor, -neris' habere eandem positionem cum hoc sit passium, illud deponens. Ad hoc dicimus quod hoc uerbum 'consternor' -eris' unum uerbum est per se, et quia primam uocem eandem habet cum illo dixit quod cum illo eandem habet positionem. Nam 'LEGO'. Ista que sequuntur separauit a predictis cum habeant eandem positionem ut predicta et merito, nam ista que sequuntur differentiam habent in tempore predicto [a nomine]. "Nam 'lego'" ista separauit a predictis NAM 'LEGO, -AS' ET 'LEGO, -IS', 'DICO, -AS' ET 'DICO, -CIS'. Legare est mittere ut "Rex legauit istum in prouinciam", et legare mittere in legatum: "Iste legauit huic decem libras". 'Lego,-is' plures habet significationes quas indicant isti uersus:

aurum fur, flores uirgo, mare nauita⁴⁴¹, libros
clericus, equiuoce singula quisque legit.

VIII.vii.37, p.403.16 SUNT ALIA QUE UNA. Alia est uerborum uarietas. Nam sunt [nam sunt] quedam uerba que una uoce et una coniugatione diuersas habet significationes. 'Colo,-is' diuersas habet significationes, quas indicant isti uersus:

Agros, rus, formam, superos colit atque parentes.

Hos arat, hoc habitat, ornat⁴⁴², honorat, amat.

'ADMITTO' diuersas habet significationes. Nam admittere pro peccare et et<iam> ad passium <***> est. 'SAPIO, -is, -piui' et '-pii' diuersas habet significationes ut "Iste cibus nichil sapit" id est nullum habet saporem, et "Ego sapio". 'GRATULOR' pro 'gaudeo'⁴⁴³ in usu est, sed 'gratulor' pro "gratiam huic ago" non est in frequenti usu.

⁴⁴⁰ Cf. Verg..A.IV.135

⁴⁴¹ post nauita] uirgo del

⁴⁴² hos arat hoc habitat ornat] hos arat hornat hos habitat a c hos hornat, arat hos habitat p c

⁴⁴³ gaudeo] gaudeo Ms

<De temporibus uerborum>

VIII.viii.38, p.404.22 QUONIAM QUE OCCURRERUNT⁴⁴⁴. Hic incipit agere de secundo accidente uerbi, id est de tempore. 'Tempus' autem hoc nomen in scripturis tres habet diuersas significationes ab illa quam hic obtinet⁴⁴⁵, secundum quas tres date sunt diffinitiones⁴⁴⁶, quarum unam ponit Augustinus⁴⁴⁷, que est huiusmodi: tempus est mora motus rerum mutabilium. Nota quod sola mora non sufficebat ad hoc ut tempus esset, sed et mora et rerum mutabilitas exigebatur ad hoc ut tempus esset, ut per mutabilitatem rerum discerneretur tempus. Discernitur enim tempus per⁴⁴⁸ illuminationem⁴⁴⁹ aeris et per obscuritatem. Et hec diffinitio generalis est quia omni tempori conuenit, scilicet tam toti tempori quam cuilibet eius parti; rerum mutabilium dixit quia res⁴⁵⁰ inmutabiles non subiacent tempori sicut diuina essentia.

Aliam uero ponit Plato in Tim[oth]eo⁴⁵¹, hanc scilicet: Tempus est spacium quod cum mundo incepit et cum mundo desinet. Ita dico si mundus desiturus est. Hec diffinitio dicitur totalis⁴⁵² quia toti tempori conuenit ita quod nulli eius parti. Terciam uero, que partialis etiam dicitur, ponit Tullius dicens⁴⁵³: Tempus est pars eternitatis cum alicuius annui⁴⁵⁴, diurni, nocturni, mensurne spatii certa significatione uel dimensione⁴⁵⁵.

⁴⁴⁴ occurrerunt] occurrit Ms

⁴⁴⁵ obtinet] optinet Ms

⁴⁴⁶ Cf. WC 2 fol.59vb: "Et Notandum quod tempus tribus modis accipitur: generaliter, parcialiter, totaliter. Generalis uero differentia temporis est hec. Tempus est dimensio more et motus mutabilium rerum, dicta generalis quia omni tempori conuenit (= PH, ed. Reilly p.484.45-47). Hanc diffinitionem ponit Augustinus.

Totalis uero talis est. Tempus est spaciū<m> quod (qui P) cum mundo incepit et cum mundo desinet et etsi mundus numquam desinet. Dicitur autem totalis quia ita conuenit isti toti scilicet tempori quod nulli parti illius (cf. PH, ed. Reilly p.484.47-49). Hac utitur Plato in Thimeo.

Parcialem uero ponit Tullius talem. Tempus est pars [est] eternitatis, id est illius magni spacii quod a philosophis eternitas uocatur. Vera enim eternitas caret omni parti cum cetera significatione certi spacii. Cf. WC, *Glose super Platonem*, ed. Jeaneau p.176.

⁴⁴⁷ Cf. Aug. *De civ. Dei* XI.6

⁴⁴⁸ per] pro Ms

⁴⁴⁹ illuminationem] illumitione Ms

⁴⁵⁰ res] rem Ms

⁴⁵¹ Plat. *Tim.* 37D

⁴⁵² totalis] tota. uel Ms

⁴⁵³ Cic. *De inv.* I.26.39 ut apud Prisc. II.x.62, GL II p.81.13-15 citatur

⁴⁵⁴ annui] animi Ms

⁴⁵⁵ Cf. PH, ed. Reilly p.484.50-53; Ralph, *Glose* ed. Kneepkens pp.28.23-29.4

Et hec dicitur partialis quia partibus temporis conuenit set non conuenit⁴⁵⁶ ipsi toti. Et nota quod in hac diffinitione Tullii improprie accipitur hoc nomen 'eternitas' scilicet in designatione temporis, scilicet illius spacii uel dimensionis que cum mundo incepit⁴⁵⁷ et cum mundo desinet. Quod proprie dicitur sempiternitas. Eternitas autem proprie est presentarius status eorum que sunt et fuerunt et que preterita futura sunt, cum nichil est preteritum, nil est futurum, sed omnia presentia sunt. Eternum⁴⁵⁸ enim proprie dicitur illud quod nec habuit principium nec finem, ut diuina essentia. Sempiternum uero quod cum mundo incepit et cum eodem desinet ut mundus. Perpetuum quod principium⁴⁵⁹ habuit sed fine carebit ut humana anima. Sepe tamen abusiue ponuntur 'sempiternum' uel 'perpetuum' uel 'eternum'. [semper eternum] 'Perpetuum' pro eterno ponuntur ut apud Boecius

O qui perpetua mundum ratione gubernas⁴⁶⁰
'Sempiternum' pro eterno ut "Omnipotens sempiterne Deus", 'eternum' pro sempiterno ut "Dominus regnabit in eternum et ultra"⁴⁶¹. Temporale autem dicitur quicquid habet finem in tempore si in tempore incepit.

In hoc autem loco dicitur tempus quedam uerbi proprietas, scilicet proprietas designandi circa actionem uel passionem utrum sit presens uel preterita uel futura, et dicitur accidens uerbo, quia preter principalem significationem uerbi <id est> actionem uel passionem /82rb/ designata<m> uerbo, circa ipsum hec proprietas attenditur [circa ipsum], et maxime est necessaria ad ipsius constructionem.

Sed notandum quod aliter dicitur tempus accidere uerbo et aliter dicitur tempus consignificare uerbum. Verbo⁴⁶² enim accidit⁴⁶³ tempus id est preter principalem significationem talem proprietatem circa actionem et passionem determinat. Consignificat uerbum tempus id est moram talem, et proprie accipitur hoc nomen 'tempus'.

Agit autem de tempore hoc modo. Primo ostendit ad quid tempus sit acomodatam uerbo, deinde ostendit ad quam partem uerbi tempus discernatur, postea diuidit, et postea ostendit quis modus quibus uerbi temporibus deficiat.

QUONIAM. Transitum⁴⁶⁴ premitit ostendens quid dixerit et que dict<ur>us <sit>, ut pretermittatur 'quoniam', et legatur litera: TRACTATA⁴⁶⁵ SUNT EA

⁴⁵⁶ conuenit] tegit Ms

⁴⁵⁷ incepit] accepit a.c

⁴⁵⁸ eternum] retro Ms

⁴⁵⁹ perpetuum quod principium] principium quod perpetuum Ms

⁴⁶⁰ Boeth. *Consol.* III. metr. 9.1

⁴⁶¹ Psal. 9.37

⁴⁶² uerbo] uerbum Ms

⁴⁶³ accidit] consignificat Ms, cf. *supra* fol. 48va ad PriscII. v. 22, p. 57.8, ubi Radulphus *Belvacensis* citatur.

⁴⁶⁴ transitum] tullitum Ms

⁴⁶⁵ tractata] tractas Ms

QUE OCCURRERUNT MEMORIE. Arrogantiam uitat DE VERBORUM SIGNIFICATIONE id est de uariis uerborum generibus ET QUONIAM TRACTAT<A> <SUNT> NUNC DE TEMPORE DICAMUS quasi de tempore amodo dicatur.

VIII.vii.38, p.405.2 TEMPUS ACCIDIT VERBO ACCOMODATUM id est ad commodum datum. Ut diximus, in primis ostendit quare tempus accomodatum sit uerbo, scilicet propter distinctionem humanarum actionum uel passionum. Humanarum enim actionum alie presentes, <alie> preterite, alie future, et que modo est preterita fuit presens, et presens erit preterita, et futura erit presens. Cum autem tot sint humanarum actionum uarietates, si omnis una uoce sig<nifi>caretur, confusio sequeretur inde. Nam dubium esset quando aliqua dictio ut presens sig<nifi>caretur, quando ut preterita, quando ut futura. Et ideo necessarium⁴⁶⁶ fuit diuersas uoces in eodem modo inueniri ad significandum ea<n>dem actionem modo ut presentem, modo ut preterita<m>, modo ut⁴⁶⁷ futura<m>. Et hoc est: TEMPUS ACCIDIT. Non dico tempus id est mora talis sed TEMPUS id est modus significandi accidit uerbo, quod uerbum habet ex eo quod significat⁴⁶⁸ actionem uel passionem presentem uel preteritam \uel/ futuram. Tempus dico ACOMODATUM uerbo id est ad commodum datum AD SIGNIFICATIONEM⁴⁶⁹ [ut] ACTUS. Non dico ad significandum diuersos actus sed ad significationem⁴⁷⁰ DIVERSI ACTUS id est ad significandum uarietatem humanarum actionum, quod est dicere tempus acomodatum propter distinctionem <actionum> humanarum, quod PLERUMQUE OSTENDITUR. Hoc est secundum capitulum in quo ostenditur qua⁴⁷¹ ratione tempora discernuntur. In uerbi declinatione[m] discernitur autem quandoque et ex principio et ex medio et extremo⁴⁷², quando<que> ex <principio et fine, quandoque ex medio et fine, quandoque ex> solo fine, quia ex principio et medio et fine ut 'cado' et \ut/ 'cecidit'; differt enim 'cecidit' a 'cado' principio et medio et fine. Discernuntur ex principio et fine ut 'mor<deo>, <mo>mordi'. Differt enim 'momordi'⁴⁷³ a 'mordeo' principio et fine; medio autem conuenit. Discernitur autem tempus medio et fine ut 'decerno, decrevi', fine autem solo ut 'pango, panxi' et hoc est: QUOD PLERUMQUE aliquod tempus accidit uerbo, QUOD PLERUMQUE OSTENDITUR id est aliquando discernitur IN PRINCIPALIBUS⁴⁷⁴

⁴⁶⁶ necessarium] necessariam Ms

⁴⁶⁷ ut] et Ms

⁴⁶⁸ significat] significationem a.c.

⁴⁶⁹ significationem] significandum Ms

⁴⁷⁰ significationem] sus Ms

⁴⁷¹ qua] quod Ms

⁴⁷² extremo] extreme Ms

⁴⁷³ momordi] momorde Ms

⁴⁷⁴ principalibus] presen. sit Ms

DECLINATIONIS id est ex primis literis <in> declinatione uel IN PENULTIMIS id est ex penultimis siue sint⁴⁷⁵ prime siue sint medie. Ex penultimis que sunt prime ut 'frango, -gis, fregi' quod est dicere tempus quando discernitur in uerbo ex principio et medio quamuis de⁴⁷⁶ medio et fine tacuit, quia per finem tempus generaliter discernitur in declinatione uerbi, et hoc manifestum est et ideo tacuit⁴⁷⁷.

VIII.viii.38, p.405.2 [Hoc] EX QUA ETIAM etiam de conclusione. PERSONE ET NUMERI⁴⁷⁸. In hoc conueniunt: tempus, persona et numerus ex declinatione⁴⁷⁹ uerbi dinoscuntur [uerbi dinoscuntur]. In hoc tempus differt a persona et numero, quia tempus discernitur ex principio, medio, fine; persona et numerus ex solo fine discernitur. Et hoc est⁴⁸⁰: SED PERSONE quia in hoc conueniunt tempus et numerus et persona quod ex declinatione uerbi discernuntur, sed in hoc differunt a tempore numerus et persona⁴⁸¹ quia et PERSONE ET NUMERI IN FINALIBUS LITTERIS⁴⁸² dinoscuntur. Itaque hec omnia, scilicet tempora et persone et numeri, ex declinatione /82va/ uerbi dinoscuntur, ideo fit in uerbo multimoda uariatio quia uerba uariantur. Quia autem ex declinatione nominis non tot ostenduntur⁴⁸³, itaque non uariatur nisi in fine. Potest etiam sic [et]continuari: Quia persone et numeri in finalibus literis uerbi dinoscuntur, +ipsa non in principalibus literis uel penultimis et aliorum in ultimis+, itaque declinatio uerbi [neutra] inuenie[n]tur moueri et in principio et in medio et in fine.

VIII.viii.38, p.405.4 CUM NOMINIS DECLINATIO[S] IN SOLO FINE MOVEATUR. Si quis obiciat de compositis rectis et integris etiam et in medio et in fine, ut 'respublica, reipublice' et de compositis ex recto et obliquo que in medio tantum declinantur ut 'paterfamilias, patrisfamilias', <dicemus> [ex] Priscianum hic locutum <esse> de sola declinatione simplicium. Si querat quare magis de declinatione illa quam de declinatione [simplicium] compositorum, r<espondemus> quia constans +erit quem declinatione simplicium declinatio esset+, de predictis uero nominibus non erat constans quod declinantur in medio. Sed dicebant plurimi ea per singulos casus componi et in eis quoque ad similitudinem Grecorum [uel] iuncturam immanere mobilem. Vel licet dicamus ista declinari⁴⁸⁴

⁴⁷⁵ sint] sunt Ms

⁴⁷⁶ de] et Ms

⁴⁷⁷ Cf. PH, ed. Reilly p.478.90

⁴⁷⁸ numeri] nudinos Ms

⁴⁷⁹ declinatione] de conclusione Ms

⁴⁸⁰ et hoc est] *ut lemma indicavit* Ms

⁴⁸¹ post persona] quod ex declinatione *del*

⁴⁸² finalibus litteris] fini literarum Ms

⁴⁸³ ostenduntur] ostenditur Ms

⁴⁸⁴ declinari] de mari Ms

in medio, non tamen erit quod dicit Priscianus, scilicet nominis declinationem in solo fine moueri. Nullus enim in istis inuenitur motus qui fit in fine nominis, etsi non in fine illius nominis scilicet⁴⁸⁵ compositi tamen in fine illius componentis. IN NOMINE. Reddit <rationem> quare uerbum in pluribus locis mouetur quam nomen, quod scilicet in declinatione uerbi plura accidentia discernuntur quam declinatione nominis. Sed posset oriri confusio, si tot una uariatione discernerentur⁴⁸⁶.

VIII.viii.38, p.405.8 SUNT IGITUR. Dictum est quid sit tempus et ad quid sit acomodatum uerbo et in qua parte uerbi discernatur. Nunc diuisionem temporis scilicet quod temporum aliud presens, aliud preteritum, aliud futurum, que diuisio, licet possit fieri secundum⁴⁸⁷ propriam⁴⁸⁸ significationem huius nominis 'tempus', tamen non fit⁴⁸⁹ diuisio nisi secundum tempus quod tempus designat talem uerbi proprietatem.

IGITUR⁴⁹⁰. Sic continua: quandoquidem tempus est acomodatum uerbi ad diuersi actus significationem, igitur in plura tempora. PRESENS, PRETERITUM, FUTURUM quia scilicet actuum alius⁴⁹¹ presens est, alius preteritus, alius futurus; et etiam presens [est] tempus est proprietas uerbi designandi actionem uerbi ut presentem. Preteritum tempus est proprietas designandi actionem ut preteritam⁴⁹², futurum tempus est proprietas designandi actionem⁴⁹³ uel pas<sionem> ut futuram, id est que erit.

Nota quod hoc nomen 'tempus' aliud significat cum dico "tempus [cum] uerbo accidit", quia ibi dicitur tempus id est talis proprietas uerbi; aliud cum dico "uerbum consignificat tempus", uel "uerbum tria ac<tionum> uel passionum⁴⁹⁴ determinat tempora"⁴⁹⁵. Nam tempus illic proprie accipitur cum dico "tempus accidit uerbo", id est mora talis. Hic uero non adeo proprie; tamen Barbaratinus dicit quod sicut eodem modo hoc nomen 'casus' accipitur cum dico "nomini accidit casus" et "nomen consignificat casum" id est proprietatem designandi rem ut agentem uel ut patientem uel ut cuius est aliquid, et sic de ceteris⁴⁹⁶, sic eodem modo accipitur tempus cum dico "Tempus accidit uerbo et uerbum consignificat

⁴⁸⁵ scilicet] sed pos Ms

⁴⁸⁶ discernerentur] discernuntur Ms

⁴⁸⁷ secundum] sunt Ms

⁴⁸⁸ propriam] proprii Ms

⁴⁸⁹ fit] sit Ms

⁴⁹⁰ post igitur] parum del

⁴⁹¹ actuum alius] actionum aliud Ms

⁴⁹² preteritam] preteritum Ms

⁴⁹³ actionem] actiones Ms

⁴⁹⁴ passionum] passionem Ms

⁴⁹⁵ tempora] tempus Ms

⁴⁹⁶ de ceteris] decens Ms; cf. *supra* f.48vb ad Prisc. II.v.22, p.57.8

tempus" id est talis proprietas. Verbo enim accidit talis proprietas et ipsum consignificat actum uel passionem esse presentem uel preteritam uel futuram.

Queritur autem quod tempus consignificetur uerbo presenti. Quidam dicunt quod tempus illud in quo profertur ut 'lego'. Unde si ita est in re ut uerbo dicitur, uerum⁴⁹⁷ tunc dicitur, si falsum, falsum. Quod si ita est, numquam aliquis ueraciter potest /82vb/ dicere "dormio" uel "taceo" uel "bibo" uel "non loquor"⁴⁹⁸.

Ideo dicunt alii quod uerbum presens consignificat illud tempus in quo incipit proferri. Unde uere possumus dicere "taceo" uel "bibo" uel "non loquor" et similia, quia etsi non tacebat quando [quando] dicit hoc, tamen tacebat quando incepit hoc dicere. Sed queritur ab eis quando dicunt "bibo" uel "taceo", si tunc uerum⁴⁹⁹ dicunt uel falsum? Si tunc est uerum⁵⁰⁰ quod dicunt, nulla est eorum solutio, quia iam tempus preteriit in quod incepit proferri. Si autem falsum, numquam per uerbum presentis dicitur secundum istos uerum⁵⁰¹. Propter hoc sunt quidam qui dicunt quod uerbum presens consignificat tempus in quo res sua agitur⁵⁰². Secundum istos uerum⁵⁰³ diceret semper quicumque proferret "lego" dum ageret.

Alii dicunt quod uerbum consignificat presens tempus ita quod nullum [in]determinate, sed sicut confusum. M<agister> P<etrus> H<elias>⁵⁰⁴ dicit quod uerbum [non] significat presens tempus quando⁵⁰⁵, sed confusum⁵⁰⁶ in presenti tempore⁵⁰⁷, ita tamen quod nec in hoc presenti nec in alio.

Alii dicunt quod uerbum consignificat tempus quod statim preteriit ante prolationem in quo ipsum profertur, et hoc quare non possit esse postea dicemus. M<agister> R<adulphus>⁵⁰⁸ dicit quod omne uerbum siue sit presens siue preteritum siue futurum consignificat illud tempus quod concipit intellectus ad quem manifestandum illa oratio profertur in qua ipsum uerbum ponitur, ut si modo intelligam⁵⁰⁹ Socratem disputare, si mox ad hunc intellectum manifestandum proferam orationem habentem uerbum presens, illud uerbum

⁴⁹⁷ uerum] uero Ms

⁴⁹⁸ Cf. PH, ed. Reilly p.478.8-11

⁴⁹⁹ uerum] uero Ms

⁵⁰⁰ uerum] uero Ms

⁵⁰¹ uerum] uero Ms

⁵⁰² Cf. PH, ed. Reilly p.487.20-22

⁵⁰³ uerum] uero Ms

⁵⁰⁴ PH, ed. Reilly p. 485.57; 487.6-28

⁵⁰⁵ quando] quam Ms

⁵⁰⁶ confusum] adfusum Ms

⁵⁰⁷ tempore] tempus Ms

⁵⁰⁸ Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.32.24-30

⁵⁰⁹ intelligam] intellecta Ms

consignificabit⁵¹⁰ illud presens in quo intellectum concepi; ideo dixi ‘mox’ quod si modo concipere<m> presens So<cratem> legere et cras proferrem “Socrates legit”, uel aliquo interuallo facto, hoc uerbum ‘legit’⁵¹¹ non consignificaret illud presens in quo illum intellectum concepi[mus], cum tamen intellectum ad memoriam reducerem.

Et dicitur uerbum hoc modo significare presens tempus, non quia⁵¹² consignificet tempus quod presens quando uerbum profertur, sed quia consignificat tempus ut presens, quia est presens quando illum intellectum concepimus qui significatur per orationem in qua ponitur ipsum uerbum.

Et notandum quod uerbum positum in [in] diuersis propositionibus, ut in propositione sillogismi et assumptione et conclusione feruntur ad idem tempus ad quod fertur uerbum prime propositionis, quia aliter essent⁵¹³ falsi⁵¹⁴ omnes sillogismi de presenti. Si enim dicerem: “Omnis homo sedet, et So<crates> est homo, ergo So<crates> sedet” et surge<re>t interim, dum⁵¹⁵ propositio que est assumptio profertur, falsus esset sillogismus, nisi uerba ad idem tempus applicare<n>tur. Non enim sequeretur: +“Omnis sedet in b, in c, ergo omnis homo sedet in c”, ut per literas ipsa que concipiuntur illis omnibus significantur+. In hoc omnes conueniunt, sed diuersas inde assignant rationes.

Quid<am> dicunt quod disputator disponit argumentationem in animo suo antequam eam proferat, et sic in uno intellectu illa argumentatio concipitur. Quod falsum est, quia argumentator quando<que> mendicat propositiones. Ideo dicimus quod ita instituerunt gramatici ut omnia uerba argumentationis ad idem tempus referantur⁵¹⁶, quod notat aduersatio in sillogismo, in aliis argumentationibus hoc notat signum concludendi, scilicet ‘ergo’, et in consequentia⁵¹⁷ scilicet uerbum antecedentis et consequentis ad idem tempus applicatur, quia aliter esse<n>t false. Si enim dicere<m>: “Si So<crates> sedet, So<crates> non stat” et So<crates> surget, dum⁵¹⁸ profertur propositio, falsa esset ypotetica[m], nisi uerba istius propositionis ad idem tempus applicaretur, et quod ad idem tempus aplicentur notat ‘si’ quod premititur et etiam uerbum responsionis et [que omnis] ad idem tempus feruntur, ut cum dicitur “Quid facis?” “Ego dormio” uera est responsio, quia hoc uerbum ‘dormio’ consignificat tempus illud et satis consignificat tempus quod

⁵¹⁰ significabit] significabat Ms

⁵¹¹ legit] lego Ms

⁵¹² quia] quam Ms

⁵¹³ essent] esse ut Ms

⁵¹⁴ falsi] falsum *a.c.*

⁵¹⁵ dum] dic Ms

⁵¹⁶ referantur] referuntur Ms

⁵¹⁷ consequentia] potentia Ms

⁵¹⁸ dum] dic Ms

concipit /83ra/ intellectus ad quem⁵¹⁹ manifestandum hec oratio “Quid facis” pro[*in*]fertur.

Preterea nota quod sine omni interrogatione potest ueraciter dici “Ego bibo”, quia cum⁵²⁰ bibit aliquis potest concipere istum intellectum se bibere ad quem⁵²¹ manifestandum mox profertur hec oratio “Ego bibo”; et hoc uerbum ‘bibō’ ibi consignificat presens tempus - non quod illud sit presens, quia iam preterit, sed consignificat illud ut⁵²² presens.

Et non solum preteritum tempus significatur ut presens, sed etiam futurum quandoque significatur ut presens

et Oigio cum uictor Marte redisset⁵²³

‘redisset’ ibi consignificat futurum tempus quasi preteritum⁵²⁴. Si fiat hec argumentatio: “Ego bibo, \‘bibō’/ consignificat presens, ergo quod est presens”. Exemplum. ‘Redisset’ consignificat preteritum tempus quod est preteritum. Falsum est.

Notandum quoque⁵²⁵ quoddam uerbum cuius actus non potest concipi dum exercetur, ut ‘dormio’, quia dormiendo nichil possumus intelligere. Non pos<sibile> est quod dormio et talem actum concipiam scilicet me dormire. Dicitur tamen huiusmodi uerbum presens consignificare, quod potest consignificare saltem presens tempus confuse, ut “dormio aliquando”, uel quia proprie et ueraciter profertur in negatiua locutione in designatione simplicis presentis quod prius concepi, ut si dicas hoc: “Modo dormio” uel quod “heri”, responde ad interrogationem factam de presenti, ut “Quid agis?”: “Dormio”.

Queritur etiam de dormiente qui profert[ur] propositionem, utrum uerbum positum in illa consignificat tempus.

SED RURSUS⁵²⁶. Posita diuisione temporis in presens, preteritum et futurum, hoc loco subdiuidit +numeri⁵²⁷+ diuidentium; sed preteritum in tria: in preteritum <im>perfectum et preteritum perfectum et preteritum plusquamperfectum. Sed nota quod hec diuisio temporis non fit propter se, quia omne tempus ex quo est preteritum ex toto et perfecte est preteritum: sed hec diuisio preteriti fit secundum actiones et passionem nostras, id est propter diuersitatem nostrarum actionum et passionum. Quare autem Priscianus subdiuidat hoc membrum et nullum aliud ipse ostendit, quia scilicet nulla nobis adeo sunt certa sicut illa que pretereunt. Si

⁵¹⁹ quem] quam Ms

⁵²⁰ cum] iterum Ms

⁵²¹ quem] quam Ms

⁵²² ut] non Ms

⁵²³ Stat. Theb. VI.609

⁵²⁴ Cf. Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.31.31-32.32

⁵²⁵ quoque] quod Ms

⁵²⁶ rursum] rursus Prisc.

⁵²⁷ numeri] *lectio incerta*

aliquid enim presens uel futurum nobis manifestum sit, non est ex natura temporis, sed ex natura rei, ut oriri solem cras, hominem mori aliquando.

Nota quod supradicta diuisio temporis <si> di<s>catur prout tempus proprie accipitur, scilicet tali[s] more, non erit conueniens. Num enim tempus preteritum imperfectum cum ipsum fuerit, et nulla pars eius modo sic sit uel futurum? Sed Latini dicunt quod id dicitur preteritum imperfectum, quia actio significatur in eo fuisse et nondum perfecta esse. Preterea nos dicimus quod Priscianus uocauit hic preteritum tempus <non> prout uerbo significatur tempus, sed talem proprietatem uerbi scilicet proprietatem designandi actionem fuisse in preterito. Dicimus itaque preteritum proprietatem designandi actionem uel passionem fuisse in preterito ut non perfectam esse; et uerbum sic copulans actionem uel passionem dicitur semper in respectu[m], unde locutio in qua illud uerbum ponitur <non> potest⁵²⁸ esse perfecta[m] nisi addatur ei dictio respectus, uerbum dico quandoque eiusdem temporis, quandoque⁵²⁹ alterius, ut cum dicitur “legebam quando legebas”; alterius temporis quando preteriti perfecti ut “legebam quando legeras”⁵³⁰.

Ne mireris si duo uerba notantia respectum id est preteriti imperfecti ponantur in locutione perfecta sine alio uerbo, cum sepe inuenias pronomen relatiuum et nomen relatiuum sine alio antecedente poni in locutione perfecta, cum tamen neutrum per se in tali locutione po/83rb/ni posse[n]t, ut cum dicitur “Ille qui legit loquitur”. Sicut enim utrumlibet istorum determinatur per alterum, sic utrumque duorum uerborum preteriti temporis imperfecti determinatur per alterum.

Sed si dicam “Legebam Virgilium” nil addens non est perfecta locutio, nec etiam uox significat aliquid, sed consignificat. Consignificat enim uerbum preteriti temporis imperfecti, quod non habet quo⁵³¹ possit determinari. Nota etiam quod iste respectus determinatur quandoque aliqua oratione determinante certum tempus, ut si dicam “Heri legebas hora prima”; si uero dicam “Heri legebas” nil addens non est oratio perfecta.

Preteritum <perfectum> tempus est proprietas designandi actionem uel passionem ut perfectam non determinando utrum nuper aut pridem sit perfecta, ut cum dico “Ego feci hunc uersum”, et quia <non> notat respectum, bene ponitur in oratione⁵³² sine alio uerbo.

Preteritum plusquamperfectum est proprietas designandi actionem uel passionem ut pridem perfectam, ut si dicam “Istud feceram” id est pridem feci, sicut exponit Priscianus. Secundum tamen nouum⁵³³ usum preteritum plusquamperfectum habet aliam significationem sui. Sole[n]t enim dici in

⁵²⁸ potest] propter Ms

⁵²⁹ quandoque] quando est Ms

⁵³⁰ Cf. Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.32.33-33.6

⁵³¹ quo] quod Ms

⁵³² oratione] ordine Ms

⁵³³ nouum] nouerim Ms

respectu, sicut et uerbum imperfectum, et tot⁵³⁴ modis preteritum plusquamperfectum ut ‘legeram’⁵³⁵ [et] quot modis preteritum imperfectum determinatur quando legebas, ut “actio mea perfecta erat quando legebas”⁵³⁶, “legeram quando legisti et quando legeras”.

SED RURSUS PRETERITUM. Continuatio. Quod predicto modo diuiditur tempus SED RURSUS PRETERITUM sic diuidit. NEC MIRUM. Reddit rationem quare diuidit potius preteritum quam presens et futurum, quasi dicat: diuisi preteritum in tria NEC MIRUM LATE PATERE PRETERITUM quasi dicat: quamuis [cum] nec diuiserim presens nec futurum, tamen non est mirum tam late patere scilicet partitionem id est tam late diuidi et extendi, cum A LONGO SECLORUM SPATIO id est a principio mundi usque ad finem CUM NIL <SIC> NATURALITER VENIT IN NOTITIAM QUANDO⁵³⁷ ACTUS PRETERITI. Naturaliter id est iuxta⁵³⁸ naturam qua creati sumus. Sicut enim Deus⁵³⁹ creauit nos ut simus memores preteritorum que uidimus uel audiuius, de quibus certi sumus, sed non dedit nobis naturam noscendi futura, et ideo sunt nobis incerta preter quedam necessaria, ut sol orietur, homo morietur, et hec non sunt nobis nota ex natura futuri, sed ex natura rei. Vel ‘naturaliter’ dicit quia quidam cognoscunt futura non per naturam sed per magicam artem, uel per aliud huiusmodi.

VIII.viii.38, p.405.13 IN PRESENTI ENIM. Bene dico quod nichil adeo nobis est certum sicut actus preteriti temporis, quia IN PRESENTI ET IN FUTURO PLERAQUE NOBIS SUNT INCERTA id est que significantur per uerbum presentis temporis. Ideo sic exposui quia si dicerem: “Aliqua sunt”⁵⁴⁰ nobis incerta in presenti et in futuro” non esset constructio, cum hoc uerbum ‘sunt’ solum presens tempus consignificat, et quod hic determinatur per hoc⁵⁴¹ adiunctum “in futuro”, quod tantum habet determinare futurum, sicut <non> Latine dicitur “Aliqua sunt in preterito”, quia hec oratio “in preterito” solum preteritum habet determinare. Potest tamen dici quod ‘sunt’ ibi consignificat presens confusum.

PLERAQUE dicit ad exclusionem quorundam presencium que certa sunt, ut cum dico “Video te sedentem”, et quorundam futurorum que naturaliter eueniunt et ideo sunt certa. Eorum enim que eueniunt, alia eueniunt casu ut inuentio thesauri, alia libero arbitrio ut esse probum uel non esse probum uel hominem

⁵³⁴ tot] quot Ms

⁵³⁵ legeram] legebam *a. c.*

⁵³⁶ legebas] legebant Ms

⁵³⁷ quando] quomodo Ms

⁵³⁸ post iuxta] regulam *del*

⁵³⁹ Deus] nos Ms

⁵⁴⁰ sunt] sint Ms

⁵⁴¹ per hoc] quia hic Ms

ambulantem in theatro, alia facultate⁵⁴² ut contritio calami, alia uero <natura> ut hominem mori⁵⁴³.

ANGUSTISSIMA EST EORUM NOBIS COGNITIO id est breuissimo respectu preteriti temporis ET DUBIA PLERUMQUE. Istud PLERUMQUE et superius PLERAQUE⁵⁴⁴ propter idem posita sunt, scilicet propter illa contingunt natura. ITAQUE SINGULIS quasi dicat quia de istis paruam habemus noticiam, ideo presens et futurum non diuidimus, quia uero res preterite cerciores sunt nobis ideo tempus preteritum diuisimus. Et hoc est /83va/ ITAQUE SINGULIS VOCIBUS id est in singulis uerbis que sunt uoces, uel singulis uocibus que sunt uerba, in eodem modo intellige et in eadem persona et in eodem numero. Aliter enim falsum esset quod dicit Priscianus. Nam diuersas uoces habet futurum et⁵⁴⁵ diuersas species in diuersis modis. QUAMVIS GRECI⁵⁴⁶. Non diuisimus futurum quamuis Greci illud diuiserunt IN FUTURUM INFINITUM QUOQUE scilicet designabant rem futuram non determinando utrum statim uel paulo post esset futura. Tale apud nos est futurum, ET PAULO POST FUTURUM id est in futurum quod determinat rem statim futuram. Tale futurum non habemus, QUOD ETIAM⁵⁴⁷ ATTICUM DICUNT qui<dam>, ab antiquis inuentum. MELIUS TAMEN. Quamuis Romani <non> diuiserunt ita futura considerantes naturam rerum et non naturam futuri, TAMEN ROMANI⁵⁴⁸ CONSIDERATA NATURA⁵⁴⁹ QUE OMNINO INCERTA EST. Non dicit futura omnino incerta esse, sed naturam futuri. Lic[er]et enim quedam futura certa sint, non tamen hoc est ex natura futuri quod⁵⁵⁰ certa sunt, sed ex natura rei. SIMPLICI IN EO id est in futuro VOCE UTUNTUR id est⁵⁵¹ a presenti diuidunt.

VIII.viii.38, p.405.20 EST AUTEM SUPRADICTORUM. Postquam diuisit tempus in presens et preteritum et futurum, et preteritum imperfectum et preteritum plusquamperfectum uel perfectum, consequens esset agere de cognatione⁵⁵² temporum ad se inuicem de qua pollicetur hic sese dicturum in sequentibus, sed prius repetit quod dixerat ut melius distinguat et ut aliquid addat. Ipse tamen continuat: EST AUTEM SUPRADICTORUM quasi dicat distingui tempus in presens, preteritum et futurum EST AUTEM SUPRADICTORUM

⁵⁴² facultate] facilitate Ms

⁵⁴³ Cf. PH, ed. Reilly p.489.57-59

⁵⁴⁴ lemma non indicavit Ms

⁵⁴⁵ er] in Ms

⁵⁴⁶ quamuis Greci] lemma non indicavit Ms

⁵⁴⁷ etiam] et Prisc.

⁵⁴⁸ Romani] re Ms

⁵⁴⁹ considerata natura] lemma non indicavit Ms

⁵⁵⁰ quod] que Ms

⁵⁵¹ uoce utuntur id est] non utrum l Ms

⁵⁵² cognatione] conueruotione Ms

TEMPORUM scilicet presens, preteritum et futurum QUEDAM⁵⁵³ COGNATIO INTER SE, de qua post agemus subaudis, SED ANTEQUAM DE EA⁵⁵⁴ SUPRADICTA LATIUS REPETAMUS, id est supradicta repetamus ut de eis latius⁵⁵⁵ tractemus illa melius distinguentes et aliquid addentes.

VIII.viii.38, p.405.21 TEMPUS ACCIDIT VERBO PRESENS PRETERITUM ET FUTURUM. Hic repetit illam distinctionem quam superius⁵⁵⁶ posuerat. QUAMVIS ENIM NATURALITER. Videtur inconueniens ista distinctio temporis. Tempus est instabile et mobile, nam eius una pars preteriit, alia est presens, alia est futura, illa autem que preterita est tempus non est nec illa que futura, sed illa sola que est presens, et sic unum solum tempus est. Cum ergo unum solum tempus sit, uidetur esse inconueniens illa distinctio temporis. Propter hoc Priscianus illius distinctionis reddit rationem dicens quoniam non distinguit tempora propter naturam et essentiam temporis, sed per modos significandi quos habet uerbum ad distinctionem humanarum accionum quarum quedam sunt⁵⁵⁷ presentes, quedam preterite et alie future. Verbum enim habet tres modos significandi quos habet uerbum ad significandum accionem modo ut presentem, modo ut preteritam, modo ut futuram.

VIII.viii.39, p.405.22 QUAMVIS ENIM tempus VOLVITUR NATURALITER INSTABILI. Volui proprie est eorum que mouentur in circuitu et hoc conuenit tempori. Si quis enim consideret partes anni, inueniet quoniam quatuor sunt, scilicet uer, estas, autumnus, hiems. Et ueri succedit estas, estati autumnus, autumnus hiems, hiemi uer, et sic tempori conuenit circulariter moueri. Bene ergo dixit tempus VOLVI INSTABILI MOTU id est cum tempus sit instabile, mouetur circulari motu. NATURALITER hoc enim est natura temporis ut semper moueatur et pars eius. Ostendit quod tempus sit instabile QUIA EIUS PARS IAM PRETERIIT id est iam est preterita, pars sequitur id est futura est et pars est presens, sed hic tacet. Illa autem pars que est preterita non est tempus nec illa que est futura. Unde non uidetur tempus distingui debere; et quamuis hoc sit, tamen nos diuidimus tempora id est modos significandi quos habet uerbum et ista diuidimus propter modos significandi quos habet uerbum AD DIVERSITATEM ORDINATIONIS⁵⁵⁸ NOSTRORUM GESTORUM id est ut discernamus diuersitatem nostrarum accionum quarum quedam sunt preterite, quedam presentes, quedam future. UNDE IURE quia tempus distinguitur non propter sui naturam sed propter modos significandi quos habet uerbum.

⁵⁵³ quedam] quadam Ms

⁵⁵⁴ ea] adi Ms

⁵⁵⁵ latius] locis Ms

⁵⁵⁶ Cf. *supra* fol. 82va ad Prisc. VIII.viii.38, p.405.8

⁵⁵⁷ sunt] inter Ms

⁵⁵⁸ diuersitatem ordinationis] ordinationem...diuersa Prisc.

VIII.viii.39, p. 405.24 UNDE PRETERITUM IURE PARTIMUR in tres species id est in tres partes a se inuicem differentes. NICHIL ENIM CERTIUS. Ostendit quare preteritum diuidatur ut superius /83vb/ dictum est. +Postea non ostenderet+ quare presens et futurum indiuisibilia sint. NICHIL ENIM. Preteritum diuiditur et merito NIL ENIM CERTIUS POTEST VENIRE IN⁵⁵⁹ NOSTRAM NOTITIAM QUAM GESTA PER⁵⁶⁰ DIVERSUM SPATIUM PRETERITI TEMPORIS⁵⁶¹ id est ea que sunt gesta in preterito uel multo ante preterito uel paulo ante. FACILE ENIM. Bene dixit quod nichil est certius. FACILE ENIM DINOSCITUR⁵⁶² UTRUM MULTO ANTE SINT FACTA quantum ad quoddam preteritum Grecorum. Habent enim Greci preteritum quod dicitur⁵⁶³ 'paraceymenos', et illud significat actionem uel passionem iam incepta<m> et paulo ante terminatam.

VIII.viii.39, p.406.1 ITAQUE QUOD ACCIDIT quando quidem nostrarum accionum alie sunt multo ante preterite, alie paulo ante preterite et alie imperfecte. ITAQUE IMPONIMUS IPSI TEMPORI⁵⁶⁴ id est ipsi⁵⁶⁵ modo significandi NOMEN QUOD ACCIDIT IPSIS REBUS QUAS AGIMUS id est appellationem que conuenit ipsis accionibus nos imponimus ipsi modo significandi quam habet uerbum, nos, dico, NOMINANTES TEMPUS in quo⁵⁶⁶ res cepit geri necdum tamen perfecta id est nominantes modum significandi quem⁵⁶⁷ habet uerbum ex eo quod significat actionem uel passionem iam inchoatam et nondum ad finem perductam⁵⁶⁸ preteritum imperfectum. PRETERITUM VERO PERFECTUM nominantes tempus IN QUO RES PERFECTA id est modus significandi quem habet uerbum ex eo quod significat actionem uel passionem inchoatam et ad finem ductam. PRETERITUM PLUSQUAMPERFECTUM nominamus tempus IN QUO RES OSTENDITUR IAM PRIDEM PERFECTA id est modus significandi quem habet uerbum ex eo quod significat actionem uel passionem multo ante preteritam.

VIII.viii.39, p.406.6 INSTANS AUTEM EST INDIVIDUUM. Quare tempus presens non diuidatur <ostendit>, scilicet propter nimiam ipsius breuitatem. Instans presens enim adeo est breue et angustum et inconstans, quod si uelimus applicare animum ad intelligenciam in presenti, antequam applicau<er>imus animum, quod prius erat presens perfectum erit preteritum.

⁵⁵⁹ in] ad Prisc.

⁵⁶⁰ per] pro Ms

⁵⁶¹ temporis] tempore Ms

⁵⁶² dinoscuntur] duu Ms

⁵⁶³ dicitur] *lectio incerta*

⁵⁶⁴ tempori] tempore Ms

⁵⁶⁵ ipsi] ipso Ms

⁵⁶⁶ quo] qua Msa

⁵⁶⁷ quem] quam Ms

⁵⁶⁸ perductam] productam Ms

INSTANS AUTEM. Ostendit quare tempus presens non diuidatur. <Sic> continua: preteritum in⁵⁶⁹ tria diuidit propter supradictam causam. INSTANS AUTEM id est presens INDIVIDUUM est quod⁵⁷⁰ id est quia ipsum VIX STARE⁵⁷¹ POTEST <propter> sui nimiam breuitatem et angustiam, UNDE quia non potest, INSTANS id est presens MERITO NOMINATUR IMPERFECTUM, et merito dicitur non perfectum id est nunciatur. NISI ENIM SI[N]T IMPERFECTUM id est non perfectum id est nunciatum NON POTEST INTELLIGI ACTUS⁵⁷² ESSE IN EO sed potius infuisse et ita presens non est sed preteritum.

VIII.viii.40, p.406.8 FUTURUM QUOQUE. Quare futurum non diuidatur ostendit, scilicet propter incertitudinem et infinitatem quia nescimus utrum prope sit futurum uel remotum futurum, uel ideo quia multociens cogeremur mentiri. FUTURUM QUOQUE, cum sit incertum et infinitum, UT SUPERIUS⁵⁷³ OSTENDIMUS quomodo infinitum sit scilicet UTRUM PAULO AN[TE] MULTO POST sit futurum, cum hoc sit, NON POTUIT id est non potuit uel non debuit UTI QUIBUSDAM DISCRETIS FINIBUS DECLINATIONIS id est diuersis collectionibus uocum que per fines discernuntur +est aliqua+ modo debemus intelligere. ITAQUE FUT CONTENTUM UNA VOCE una uocum collectione in unoquoque modo.

VIII.viii.40, p.406.12 ET INDICATIVUS QUIDEM MODUS. Hic est quantum capitulum in quo ostendit quis modus quibus careat temporibus et quibus non et qua ratione. Et prius de indicatiuo agit ostendens quod indicatiuus omnia habet tempora, presens, preteritum et futurum. Nam per ipsum indicamus preterita et presencia et futura, licet quidam dixerint indicatiuum non habere futurum, ad hoc sic ratiocinantes: ea sola que nobis sunt certa indicare possumus, quare indicatiuus non debet habere futurum. Illam autem collectionem uocum quam nos appellamus futurum⁵⁷⁴ indicatiui ipsi dicebant unum modum esse per se, quem appellabant promiss<iu>um⁵⁷⁵, quia in his uocibus magis promittimus quam indicamus, ut cum dico 'amabo' promitto me amaturum et sic ordinabant modos: indicatiuus, promiss<iu>us, imperatiuus etc. Nos autem dicimus indicatiuum habere futurum, nam dicimus quod futura possunt indicari, largius accipientes indicari quam ipsi acciperent. Ipsi enim dicebant quod indicare est aliquid certum demonstrare. Et dicimus quod indicare est aliquid siue <certum sive> incertum demonstrare et sic futura habent indicari quia habent /84ra/ enunciari, et ideo

⁵⁶⁹ in] et Ms

⁵⁷⁰ post quod] l del

⁵⁷¹ uix stare] iuxta pre Ms

⁵⁷² actus] ali Ms

⁵⁷³ superius] om Prisc

⁵⁷⁴ futurum] futura Ms

⁵⁷⁵ Cf. Donat. *Ars gram.* GL IV p.381.19

merito dicimus indicatium habere futurum, et hoc est: INDICATIVUS OMNIA HABET TEMPORA, presens, preteritum et futurum. QUIPPE OMNIA⁵⁷⁶ INDICAMUS EO MODO id est uocibus illius modi.

Nota quod modus est affectus animi ex eo quod indicat uel imperat etc. Vel modus est collectio illarum uocum indicantium⁵⁷⁷ affectum animi, QUE EGIMUS quantum⁵⁷⁸ ad preteritum, VEL AGIMUS quantum ad presens VEL ACTURI quantum ad futurum, ABSQUE ULLO IMPEDIMENTO quasi nullum est impedimentum tum quin uocibus indicatiui indicemus presencia, preterita et futura.

VIII.viii.40, p.406 15 IMPERATIVUS VERO. De secundo modo agit id est de imperatiuo, ostendens que tempora habet et quibus careat et qua ratione. Imperatiuus autem modus habet presens et futurum, nam de presentibus et futuris imperare habemus. Preterito caret, nam omne imperium de contingentibus habet fieri, id est de illis que cum sint possunt non esse uel cum non sint possunt esse; de illis que necessario [imperare non esse uel que necessario] sunt uel necessario non, sunt non habet fieri imperium. Si enim ea que sunt necessario imperare non esse uel que necessario non sunt imperare esse, cassum esset imperium et uanum. Preterita autem addicta sunt necessario⁵⁷⁹, nam quecumque fuerunt necesse est fuisse, - si ergo que fuerunt imperare non fuisse cum necessario sunt ea fuisse, uanum esset imperium, ut si alicui qui legit imper<ar>em non legisse, uel istum⁵⁸⁰ qui non legit imper<ar>em legisse cassum esset imperium, et ideo de preteritis non habet fieri imperium. Quare imperatiuus⁵⁸¹ preterito caret, habet autem presens et futurum.

Et sciendum quod per uoces presentis imperatiui aliquid imperamus alicui agenti ut illud peragat, ut si alicui legenti uersum imperem legere <u>sque ad finem. Quandoque autem per uoces presentis imperatiui alicui non agenti imperamus, ut si⁵⁸² legenti dicam "Sine legere!". Si quis autem subtiliter inspiciat, inueniet quoniam per uoces de presenti non fit imperium de presenti sed de re futura. Cum enim alicui non legenti fit per uoces presentis imperium ut legat, non fit imperium de aliqua lectione que sit presens uel preterita, sed de lectione que est paulo post futura que statim est futura. Et sic fit imperium de re futura per uoces presentis imperatiui aliquid alicui agenti ut idem diutius agat. Non fit ei imperium de illa parte accionis que sit presens uel que sit preterita, sed de illa que

⁵⁷⁶ omnia] sps Ms

⁵⁷⁷ indicantium] indicatium Ms

⁵⁷⁸ quantum] quam sunt Ms

⁵⁷⁹ necessario] necessaria Ms

⁵⁸⁰ istum] ista Ms

⁵⁸¹ post imperatiuus] de del

⁵⁸² si] sine a.c.

est futura, et sic siue hoc siue illo modo fiat imperium, per uoces presentis de futura re fit et non de presenti.

Quare ergo dicuntur huiusmodi uoces esse presentis? Ad hoc dicimus quoniam similitudo, et affinitas quandoque reputatur pro identitate ut hic. Illud enim tempus in quo fiet res illa de qua fit imperium per uocem presentis adeo affine est presenti, quod quamuis⁵⁸³ modo sit futurum statim erit presens, unde pro presenti reputatur, et res ille pro presentibus reputantur et ideo huiusmodi uoces dicuntur⁵⁸⁴ uoces esse presentis.

Manifestum est ergo quod alia ratione uoces indicatiui dicuntur esse presentis et alia uoces imperatiui. Nam uoces indicatiui proprie dicuntur esse presentis, nam per ipsas indicamus res presentes. Voces autem imperatiui improprie dicuntur esse presentis, non enim dicuntur esse presentis ut⁵⁸⁵ per ipsas fiat imperium de re presenti, sed quia per eas fit imperium de re in proximo futura, quia per uoces futuri fit imperium de re aliquantulum post futura, ut “Venito cras ad me!”. Si autem dicatur “Veni cras ad me!”, inconuenienter dicitur.

IMPERATIVUS VERO. Indicatiuus⁵⁸⁶ habet omnia tempora, IMPERATIVUS VERO VIDETUR POSSE ACCIPERE PRESENS ET FUTURUM id est habet presens et futurum, NA<TURALI> QUADAM⁵⁸⁷ NECESSITATE id est natura sue significationis hoc exigente, id est modo significandi quem habet imperatiuus hoc exigente. Imperatiuus enim habet hunc modum significandi, quod potest habere /84rb/ presens et futurum. Significat enim imperium. In presentibus autem et in futuris imperium habet fieri quia imperatiuus modo sue significationis hoc exigente habet presens et futurum. EA ENIM. Bene dixi quod imperatiuus habet presens et futurum modo sue significationis EA ENIM etc. STATIM IN PRESENTI id est in proprio. Et hic notat illos duos modos quos prediximus. NEC⁵⁸⁸ SOLUM ENIM. Hic alios duos modos ostendit docens quod per presens imperatiui duobus modis imperamus. Quandoque imperamus rem futuram in proximo fieri et quandoque eam que iam incepta est imperamus ad finem perducere.

VIII.viii.41, p.406.20 APUD GRECOS. Ostendit quod apud Latinos deficit imperatiuus preterito, docet apud Grecos non deficere et tamen illud preteritum quodammodo spectat ad futurum \eo/ quod utrumque, scilicet preteritum et futurum, in se complectitur; cuius ratione nos possumus explere per participium preteriti et⁵⁸⁹ uerbi imperatiui, ut si dicam “Cras sit porta aperta” et per uerbum

⁵⁸³ quamuis] cumque Ms

⁵⁸⁴ ante uoces dicuntur] uoces dicunt del

⁵⁸⁵ ut] nam Ms

⁵⁸⁶ post indicatiuus] oram del

⁵⁸⁷ quadam] que ms

⁵⁸⁸ nec] non Ms

⁵⁸⁹ post et] si del

imperatiui patet quod spectat ad futurum, per participium preteriti quod ad preteritum quia imperatur ut tunc sit preteritum illud quod uolumus fieri.

ERGO NOS. Quandoquidem Greci utuntur imperatiuis imperando de re futura ut in futuro sit preterita, ERGO NOS possumus simile facere, et quamuis non omnibus uerbis, tamen in illis que habent participium preteriti temporis UTI PRETERITO TEMPORE IMPERATIVI id est aliquibus positis pro preterito imperatiui.

VIII.viii.41, p.407.1 QUOD AUTEM VIM. Ne mirum uideatur quod dixit uerbum transitium presentis temporis uel futuri iunctum cum preterito participii habere uim preteriti, per simile hic ostendit SUBIUNCTIVA PRETERITI, id est ea que ponuntur pro preterito subiunctiui, QUIPPE non est mirum si imperatiuus modus et subiunctiuus in predicta circumlocutione conueniant, cum etiam in aliis conueniant.

VIII.viii.42, p.407.10 OPTATIVUS. Ostenso quod imperatiuus naturaliter caret preterito, ostendit optatiuum habere preteritum sicut et presens et futurum. Futurum autem habet propterea⁵⁹⁰ quod optatiuus sicut imperatiuus de re futura fit. Habet optatiuus etiam presens similiter propter duplicem modum optandi sicut imperatiuus. Quandoque enim optamus de re in proximo futura, quandoque de re longe post futura. Habet etiam preteritum quia dupliciter <contingit> nos optare de eo preterito. Quandoque enim optamus de re preterita cuius euentus dubius est, id est de qua dubium est utrum eueniat an non, et optamus eam euenisse et facta venire nobis in coniunctione in futuro et huiusmodi optacio spectat ad futurum, eo quod fiat causa coniunctionis que futura est. Aliter adhuc fit optacio de re preterita. Quandoque enim optamus de re quam certum est euenisse eam non euenisse, uel contrarium [eam] euenisse, et utriusque istarum specierum⁵⁹¹ ponit Priscianus exempla, prime sic: "Utinam filius meus [qui] Rome modo legisset auctores" quasi dicat "Utinam hoc preteritum sic et in futuro mihi ueniat in conuictione". Secunde sic. "Utinam, Gn. Pompei, cum Gaio Cesare societatem aut numquam coisses aut numquam diremisses".

Continuatio. Imperatiuus apud Latinos caret preterito, sed optatiuus habet, QUAMVIS IPSE QUOQUE similiter ut imperamus VIDEATUR. Causam⁵⁹² assignat quare uideatur ad futurum pertinere et hoc est: EA ENIM etc. VEL \ IN/ PRESENS⁵⁹³ sine mora et ad hoc scilicet inuenietur presens in hoc modo VEL IN FUTURO id est cum dilacione. Ideo dicit optatiuum uideri pertinere ad futurum quia in hoc uerbo 'opto' uel hoc nomine 'optacio' designamus proprie⁵⁹⁴ uoluntatem habitam de euentu futuro, QUIA EVENIT hoc est causa quare possit

⁵⁹⁰ propterea] proprie Ms

⁵⁹¹ specierum] species Ms

⁵⁹² causam] cum Ms

⁵⁹³ post presens] uel del

⁵⁹⁴ proprie] propriam quod a.c.

habere preteritum, EVENIT id est contingit PRECARI id est optare DE REBUS ABSENTIBUS sed quia quedam res absentes sunt⁵⁹⁵ nobis cognite⁵⁹⁶ propter illas non optamus, addit ET IGNOTIS de illis /84va/ in quibus licet nobis optare⁵⁹⁷ UT possint⁵⁹⁸ NOBIS IN NOTITIAM VENIRE FACTA ANTE quam nobis in noticiam ueniant, id est optamus ea fuisse facta et huiusmodi quidem⁵⁹⁹ preteritum ad futurum spectat. POSSUMUS TAMEN quamuis preterito optatiuo utamur in predicto sensu in quo pertinet ad futurum, et non utamur⁶⁰⁰ eo in alio sensu in quo non pertinet ad futurum, et hoc est contra proprietatem aliorum temporum huiusmodi. OSTENDENTES QUE OPTAMUS NON EVENISSE in hoc satis intelligitur euenisse quod non euenisse uellemus. Quando enim aliquis euentus euenit tunc eius contrarium non euenit.

VIII.viii.42, p.407.22 IN HOC AUTEM MODO. Ostendit quod in optatiuo et infinitiui modo habeant Latini coniuncta tempora, ut ex hac coniunctione pateat quare uox unius temporis formetur a uoce alterius temporis. Habet autem optatiuus presens et preteritum imperfectum coniuncta et preteritum perfectum et plusquamperfectum et similiter infinitiuius. Ratio autem quare habeat presens et preteritum perfectum coniuncta hec est quoniam uerbum presentis temporis significat actum ut inceptum et non perfectum et similiter preteritum, quoniam sunt ex hac affinitate, quoque coniuncta sunt, sed hec ratio non magis uidetur conuenire⁶⁰¹ optatiuo quam aliis modis, quare notandum est quod hec tempora quiddam habent commune in hoc modo quod non in aliis, quare debeant esse coniuncta. Verbum enim presentis et uerbum preteriti imperfecti habent commune significare rem ut inceptam, quod non in aliis contingit modis, unde iste modus melius quam alii coniuncta habet tempora. Hoc idem intellige de infinitiui.

VIII.viii.42, p.408.1 AD IMITATIONEM GRECORUM. Causa est quare coniuncta habeant DISIungere id est unicuique dare uocem discretam. NAM IDEM id est eadem uox. DICO ENIM. Per 'nunc' ostendit 'legerem' esse presentis⁶⁰², per 'heri' esse preteriti. NIMIA ENIM et ideo p<atet> coniuncta, CUM UTRUMQUE etc. Hec est tamen inter hec precipua differentia, quod per presens designamus esse adhuc esse, per preteritum imperfectum minime. Quia autem hec ratio omnibus modis poterit⁶⁰³ assignari, aliam subiungit dicens POTEST AUTEM et ISTE etc. et per hoc determinat quare dixerat maxime in hoc

⁵⁹⁵ sunt] *bis a.c.*

⁵⁹⁶ cognite] *cognitis Ms*

⁵⁹⁷ optare] *aptare Ms*

⁵⁹⁸ possint] *poterint Prisc.*

⁵⁹⁹ quidem] *lectio incerta*

⁶⁰⁰ utamur] *itamur Ms*

⁶⁰¹ conuenire] *facere Ms*

⁶⁰² presentis] *presens Ms*

⁶⁰³ poterit] *poterint Ms*

modo esse coniunctionem inter predicta tempora, quia uerbum in his temporibus potest significare rem nunc inceptum, nunc non inceptum. Et primo in preterito imperfecto exemplificat per hoc quod <dicit 'HERI QUOQUE' ***, per> hoc quod dicit HERI SALTEM ostendit nec tunc sic actum esse inceptum.

VIII.viii.42, p.408.9 SIMILITER SI DICAM. Ibi exemplificare incipit de presenti utroque modo et primo de re cepta quod notatur per ADHUC LEGEREM, postea de re non cepta per LEGEREM VEL NUNC id est saltem nunc. SIC ET PER CETERA designatur optatio fieri et de re cepta et non cepta.

VIII.viii.43, p.408.12 PRETERITUM QUOQUE etc. Ideo autem magis in hoc modo quam <in> indicatiuo, quia optatio magis est confusa quam indicatio, quia confuse optare possumus nunc de re nuper preterita, nunc de re dudum preterita. AD VERAM INTELECTIONEM id est ad intellectionem ipsius actus NULLUM CERTUM NEC INCEPTUM NEC FINEM HABUIT id est per preteritum optatiui modi nec intelligimus actum nuper preteritum nec pridem esse perfectum nec etiam nuper incepisse nec pridem, sed per ipsum intelligimus actum optari prorsus esse <per> ea<s>dam quidem uoces tam pridem quam nuper. Non enim optatiuus significat rei existenciam, sed optacio est.

VIII.viii.43, p.408.18 SUBIUNCTIVUS. De subiunctiuo pauca hic dicit, quia /84vb/ alibi tam de significatione tam de constructione plura dicturus est. Dicit autem quod quamuis apud Grecos habeat tempora coniuncta, tam<en> apud nos habet diuersa nec ostendit quare, sed forsitan hoc fecerunt Latini propter maiorem euidentiam, nec erat in hoc modo tanta ratio coniungendi tempora quanta in optatiuo nec erit ratio que tempora diuidi prohibet. DE CUIUS subiunctiui CONTEXTU iunctura.

VIII.viii.43, p.408.21 INFINITIVUS⁶⁰⁴. Dicit in infinito ad imitationem⁶⁰⁵ Grecorum apud Latinos tempora esse coniuncta. Potest tamen eadem causa coniunctionis assignari que et in optatiuo, scilicet maior cognacio istorum temporum in hoc modo quam in alio. Potest enim in hoc modo sicut in optatiuo tam per presens quam per preteritum imperfectum significari actus tum inceptus ut est "Non cesso legere", "Non cessabam legere", tum non inceptus ut "Non incipio legere", "Non incipiebam legere". QUE VEL AD PRESENS VEL AD PRETERITUM PERTINET⁶⁰⁶. Hic manifeste docet Priscianus uerbum infinitum et presentis temporis esse et preteriti imperfecti, nec est alterius temporis quamuis ex adiuncto possit⁶⁰⁷ esse alterius temporis, ut "cras eueniet me legere", [similiter] consignificat tempus futurum ex hoc adiuncto 'eueniet'.

⁶⁰⁴ infinitiuus] infinitus ut semper Prisc. (ed. Hertz, *Grammatici latini* II-III), infinitiuus GLK in app.crit.Prisc.

⁶⁰⁵ imitationem] imitatio est Ms

⁶⁰⁶ pertinet] attinet Prisc.

⁶⁰⁷ possit] possunt Ms

Nota quod quedam sunt constructiones in quibus dubium est utrum infinitiuus consignificet presens aut futurum, quando scilicet coniungitur uerbo presenti quod ex institutione significat actum pertinentem ad futurum ut “spero me legere”, non enim proprie de futuro est. Quidam dicunt in tali constructione consignificare presens cum proprie sit presentis et ibi uerbo presentis adiungatur, \cum/ aliis uero consignificat futurum quia ad futurum spectat actio designata per uerbum ei adiunctum, sed eadem ratione possent dicere: “‘Spero’ futuri temporis” quod spectat ad futurum, quod falsum est, sed si ei adiungatur hoc aduerbium ‘cras’ tunc quidem ex eius adiunctione iudicabitur futuri.

VIII.viii.43, p.408.26 **NOTA.** Quendam uerbi infinit[iu]i proprietatem assignat quod habet uim nominis <***> ipsius uerbi rei dicitur significare per uerbum, quia uerbum infinitum appellat rem uerbi, id est per ipsum agitur de re uerbi. “BONUM EST LEGERE”. ‘Legere’ ad integritatem locutionis exigit aliud uerbum ut hoc nomen ‘lectio’, et adsciscit⁶⁰⁸ nomen adiectiuum interposito uerbo substantiuo UT “BONUM EST LEGERE” sicut dicitur “BONA EST LECTIO”. Et sicut hoc nomen ‘lectio’ rem uerbi designat substantialiter⁶⁰⁹ non determinando circa ipsam affectum indicandi uel imperandi uel alium huiusmodi, sic et hoc infinitiuum ‘legere’. [Infinitiu] ITAQUE quia infinitiuus modus ita simplicior est aliis quia significat rem uerbi sine omni affectu quam alii modi in aliquo affectu designant OMNIS MODUS POTEST etc. INTERPRETARI id est exponi, quia simplicia minus simplicia exponunt et formatum in informe resoluitur. QUID INDICAVI LEGERE ME non dicit quod ‘lego’ significat [significat] quantum hec oratio “Indico me legere” sed quicumque dicit ‘lego’ indicat se legere.

VIII.ix.44, p.409.5 **GERUNDIA.** Postquam Priscianus ostendit qui modi que habeant tempora, agit de gerundiis, non quia sint uerba sed quia a quibusdam uerba putabantur et unius modi diuersi a predictis. Tractat autem de ipsis ostendendo ea dici gerundia uel participialia uel supina et probando ea non esse uerba sed nomina. Considerandum igitur quare dicuntur gerundia et participialia et supina et qualiter quidam dicebant uerba et quare debeant dici nomina et non uerba, et ad ultimum notande sunt quedam proprietates circa ipsa.

Nota autem quod tres /85ra/ priores uoces ‘legendi, -do, -dum’ quidam dicebant esse gerundia, reliquas duas ‘lectum, -tu’ supina, sed Priscianus omnes has quinque uoces uocat gerundia et supina et participialia, sed diuersis de causis: gerundia, quia sui uerbi gerunt significationem ut si suum uerbum actionem et ipsa, uel quia quedam ex illis scilicet ea que ab actiuis et communibus nascuntur gerunt utramque significationem actiuam et passiuam, ut cum dicitur “Venio causa docendi” id est “ut doceam uel ut docear”.

Eadem dicuntur supina que sunt similia participiis passiuus que supinantur id est inflectuntur ab illis per deriuationem. Et nota quod in sequentibus ubi Priscianus

⁶⁰⁸ adsciscit] adfacit Ms

⁶⁰⁹ substantialiter] *lectio incerta*

docet supina nasci a passiuis participiis non intendit dicere quod ipsa a participiis passiuis formentur, cum potius secundum usum nostrum participia ab illis formentur ut a 'doctu' 'doctus', sed ideo hoc non dicit quia supina formam habent similem illis participiis et forsitan sunt prius inuenta illa participia et postea supina ad eorum similitudinem. Propinquius enim dicuntur participia nasci a uerbis quam nomina et adhuc propter sententiam ueterum qui putabant supina esse uerba in declinatione uerborum ponimus supina quasi priora naturaliter passiuis participiis.

Item eadem dicuntur participialia quia quedam ex illis eandem uocem habent cum participiis, in quibus autem etsi non sit penitus uox eadem tamen non est nisi/ leuis in terminatione differentia, ut 'lectus', 'lectu'.

Dicuntur autem gerundia quasi 'gerentia' a 'gerendo', quia antiqui in quibusdam dictionibus solebant uel ponere u pro e sequentibus n et d, ut 'legundum'⁶¹⁰ pro 'legendum'. Interposita autem u consonante dicitur 'gerundiua' pro 'gerundia' et est idem gerundiua ac gerundia, sed 'gerundi<u>a' in usu non est.

Ideo autem a quibusdam putabantur esse uerba quia actionem uel passionem designant ut formam adiacentem, et preterea construuntur cum obliquis sicut et uerba, et quia ponuntur⁶¹¹ loco uerborum. Nos enim terminacione in -di utimur, ubi Greci ponunt infinitum uerbum cum genitiuo articuli, terminacione in -do loco infinitiui et datiuui articuli, etiam in -dum loco infiniti et accusatiui articuli. Contra autem has tres rationes ponit Priscianus alias tres quibus ostenduntur esse nomina et non uerba.

Prima talis est: significant⁶¹² <non> cum tempore quod alienum est a uerbi significatione. Secunda est quod habent obliquos casus, tertia quod recipiunt prepositiones per appositionem quod nulli uerbo posito in ui uerbi conuenit. Sunt itaque huiusmodi dictiones nomina, illa quidem que in -di et in -do, et in -dum desinunt neutri generis et triptota et singularis numeri. Alia uero in -um et in -u masculini generis et accusatiui et ablatiui casus uerbalis nominis quinte declinationis⁶¹³, sed quia alii casus non sunt in usu ideo dicuntur diptota. Est autem terminacio in -di genitiui casus, in -do ablatiui, in -dum accusatiui, quia apparet ex prepositionibus que eis apponuntur "in legendo" et "ad legendum"

Si queratur quare terminacio in -do cum ablatiui sit preponatur illi que est accusatiui, r<espondemus> ideo quia, licet ipsa sit ablatiui casus, ponitur tamen loco infiniti et accusatiui articuli et sicut datiuus preponitur accusatiuo sic est illud quod pro datiuo ponitur. Alii tamen aliam assignant causam quod scilicet

⁶¹⁰ legundum] legendum Ms

⁶¹¹ ponuntur] ponitur Ms

⁶¹² significant] signantium Ms

⁶¹³ declinationis] coniugationis Ms

ablatius eandem habet terminacionem cum datiuo et sicut preponitur datiuus similiter et ablatius propter identitatem terminacionis.

Si queritur utrum sint substantiua an adiectiua r<espondemus> nec substantiua nec adiectiua, cum multa sint que non⁶¹⁴ sub hac cadant diuisione. Concedimus tamen ea esse fixa, quodlibet enim eorum utriusque generis, scilicet masculini uel neutri. Nota autem quod proprie dicuntur singularis numeri, quia si essent alicuius numeri essent alicuius persone. Hec enim commutancia sunt. Hoc autem inde patet quod indifferenter omni numero coniunguntur ut “uidendo⁶¹⁵ hominem et homines gaudeo”, sed propter similitudinem terminacionis quam /85rb/ habent cum uocibus singularis numeri, dicuntur alicuius numeri. Item omni coniunguntur persone “ego uidendo hoc facio” et “tu uidendo hoc facis”.

Sed queritur quare Priscianus non tractauerit constructiones istorum inter constructiones nominum in *Libro Constructionum* cum ipsa sint nomina. R<espondemus> quia similem uerbi habent constructionem cum obliquis et quia a quibusdam uerba, non nomina putabantur.

Continuatio. Verbum infinitum habet uim nominis ipsius rei ex quo habemus quod nomen ipsius rei ponitur nisi potest poni uerbum infinitum et fungitur uice infiniti⁶¹⁶ et non solum nomen ipsius rei. [Sed] GERUNDIA QUOQUE VEL PARTICIPIALIA id est gerundia que et participialia dicuntur. Sic docet Priscianus ‘uel’ pro ‘et’ exponere quando est⁶¹⁷ subdisiunctiua coniunctio. CUM id est quamuis. PARTICIPIALIA id est quantum ad terminacionem in -di, et -do et -dum VEL NOMINUM quantum ad duas sequentes <in> -um et -u. ALIENUM EST A VERBO a natura uerbi [sed] INFINITI⁶¹⁸ FUNGUNTUR VICE. Littera plana est, attende tamen quod aliquando poni possunt in neutro genere infinit[iu]i quia tunc subauditur hoc nomen neutri generis ‘uerbum’, aliquando in masculino genere ut cum dicitur: ITAQUE PRO INFINITO⁶¹⁹. QUI CONIUNGITUR GENITIVO et tunc subintelligitur ‘modus’. QUE SIMILIS EST GENITIVO NOMINIS. Hic innuit causam quare terminacione in -di potius quam alia utuntur pro infinit[iu]o et genitio articuli quia hec uox est similis Greco nomini ANTECEDENTE ‘EN’ PREPOSITIONE. Hic ostendit Grecam⁶²⁰ prepositionem equipollentem huic nostre ‘in’ adiungi datiuo articuli cum infinito ubi nos terminatione in -do.

⁶¹⁴ non] nec Ms

⁶¹⁵ uidendo] uiudedando Ms

⁶¹⁶ infiniti] infinitiuo Ms

⁶¹⁷ post est] sue del

⁶¹⁸ infiniti] infi Ms infiniti Prisc. infinitiui GLK in app crit apud Prisc.

⁶¹⁹ itaque pro infinito] lemma non indicavit Ms

⁶²⁰ post Grecam] terminacionem del

VIII.ix.44, p.409.20 EST ENIM DIMETRUM⁶²¹ id est iambicum metrum ex quattuor iambis: ‘spatian-’ est anapestus equipollens spondeo in temporibus, et contrarius dactilo, et ponitur in iambico metro loco spondei, ‘-do pau-’ est iambus et sic ‘-do’ corripitur, ‘-LATIM’ <***>, quia gerundi[u]a pro infinit[iu]is ponantur, quae prepositiones non recipiunt, per appositam terminationem in -dum preponitur ‘ad’ prepositio.

VIII.ix.45, p.410.7 QUOMODO ERGO. Hic inducit probans gerundi[u]a non minus esse nomina quamuis loco infinitorum ponantur quia in -dus desinentia quae indubitanter sunt nomina pertinentia ad laudem uel uituperium pro infinit[iu]is ponuntur⁶²². Legatur ERGO pro ‘autem’⁶²³ uel sic inferatur: quomodo ista uerbalia ponuntur pro infinitis et tamen sunt nomina, sic ergo gerundia licet loco infinit[iu]orum ponantur, \cum/ tamen non hoc cogit ea esse nomina. Vel sic: a partibus quando quidem terminatio in -di fungitur uice infinit[iu]i et terminatio in -do et terminatio in -dum, NOMINA QUORUM et ne mirum uideatur de illis, cum sint nomina, dicit QUOMODO IN -DUS TERMINANTIA. Hic docuit nomina participialia et supina in hoc conuenire quod et nomina illa et gerundia ponuntur loco infinit[iu]orum; et quia eosdem habeant obliquos et quod sint simplicia in uoce, et propter tantam eorum similitudinem dignum est inter ea assignare differentiam. Assignat ergo Priscianus duplicem inter ea differentiam, in constructione scilicet et significatione; in constructione quia nomina illa participialia exigunt identitatem casuum, generum et numerorum nominum eis adiunctorum, ut “causa legendi Virgilium uenio”; in significatione est differentia quia gerundia ab actiuis uel communibus deriuata actionem et passionem significant, nomina autem participialia tantum passionem et tantum per uerbum passiuum habent exponi et hoc nomen ‘dignus’, ut ‘laudandus’ “dignus laudari”.

VIII.ix.46, p.411.1. Continuatio. Licet gerundia et illa nomina participialia in hoc conueniant quod dictum est, tamen in hoc differunt QUANDO VERO GERUNDIA SUNT, ID EST⁶²⁴ LOCO CUM ARTICULO⁶²⁵ INFINITI⁶²⁶ IUNCTI NEC. Non iam subiungit hanc expositionem quin et predicta nomina loco infiniti cum articulo accipiantur, sed quia hoc proprium est gerundi[u]orum eo quod omnibus et unicuique conueniat et ubique, predictis autem nominibus non ubique. QUAMVIS RARUS hoc dicit quantum ad tempus suum. Nam moderni frequenter utuntur tali constructione “uenio causa legendi Virgilium”.

⁶²¹ viz. “spatiando paulatim”

⁶²² ponuntur] ponitur Ms

⁶²³ autem] ante Ms

⁶²⁴ id est] in Ms

⁶²⁵ cum articulo] articulo cum Ms

⁶²⁶ infiniti] infi. Ms infiniti Prisc. infinitiui D in app crit apud Prisc.

QUIA SUPERIORUM VERBA. Queri posset quare superiora gerundia accusatiuo, inferiora datiuo coniunxerat, ideo solutionem inde ponit, dicens⁶²⁷ QUIA SUPERIORUM <ACCUSATIVO>, INFERIORUM etc. UNAM ET MAGIS PASSIVAM /85va/ magis est eiectiuum. UNDE quia talia nomina semper habent passiuam significationem RARO INVENIUNTUR etc. ‘Raro’ dicit propter quedam absoluta que in tertia persona quandoque passiuè proferuntur, a quibus etiam quandoque nomina participialia inueniuntur, ut ‘currendus’, ut cum dicitur “iste locus est currendus” id est dignus ut curratur. Preter hanc autem significationem quam hic Priscianus assignat huiusmodi nominibus uidentur habere aliam ut “Veni ad equos emendos” uel “Veni ad iustos interficiendos”. Hic non potest exponi per infinitum et hoc nomen ‘dignus’, et sic insufficenter uidetur⁶²⁸ assignare eorum significationes. Ad quod dicimus quod non sufficienter assignat quia hec est propria huiusmodi nominum significatio et ex institutione habent quod sic debent exponi per infinitum passiuè et hoc nomen ‘dignus’. Illam autem significationem, quam habent in huiusmodi constructionibus “Veni ad iustos interficiendos”, non habent proprie sed contrahunt ex adiunctione huius prepositionis ‘ad’, que causam notat sicut etiam in multis aliis, et est sensus: “Veni ad iustos interficiendos” id est causa interficiendi iustos, id est ut interficiantur iusti.

VIII. ix. 47, p. 411. 11 A CETERIS VERO id est a neutris uel a deponentibus. UT FACIENDI habet quidem significationem tantum actionis sicut et ‘facio’ similiter ‘sequendi’ et ‘loquendi’, sed nomina participialia in -dus passionem significant et non actionem, unde patet hec uerba ‘sequor’ et ‘loquor’ antiquitus fuisse communia, unde Ouidius:

Sed quid apud magnum potius loqueretur Achillem⁶²⁹

et alibi

“Non tibi sic” dices, “Philli, sequendus eram”⁶³⁰

PRETEREA. De tribus gerundiis tractauit, modo tractat de reliquis duobus. EX FORMA PARTICIPIORUM id est iuxta formam participiorum quam determinat ubi dicit QUARUM PRIOR ET IN -UM QUIDEM EANDEM FERE quomodo eandem ipsemet exponit dicens QUID EST ENIM VENATUM etc. Quare autem dixerit tunc determinat ubi dicit QUOD QUASI⁶³¹ AD LOCUM HABENT SIGNIFICATIONEM. Est enim sensus: ‘Venatum’ significat quasi ad locum, sed ‘uenandum’ minime. Non dicit “ad locum” sed “quasi ad locum”, quia ‘uenatum’ nec principaliter significat locum ut aduerbia ‘huc’ ‘illuc’, nec locum appellat, ut

⁶²⁷ dicens] differentias a.c.

⁶²⁸ uidetur] u + co superscriptum

⁶²⁹ Ov. Met. XII.162-3: Quid enim loqueretur Achilles/ aut quid apud magnum potius loquerentur Achillem

⁶³⁰ Ov. Her. II.138

⁶³¹ quasi] quare Ms

nomina locorum, tamen quasi ad locum dicitur significare, quia cum dico “uado uenatum” uideor dicere “uado ad locum uenacionis uel ad locum in quo uenor”, uel ideo dicit fere quia iunctum cum uerbo substantiuo non significat idem quod ‘uenandum’. VIDETUR TAMEN, quasi dicat: quamuis dixerim ‘uenandum’ et ‘uenatum’ eandem habere significationem, tamen ‘uenatum’ significat quasi ad locum; et ad certiore conuictionem illius premittitur. VIDETUR ESSE QUASI ACCUSATIVUS ideo dicit quasi quia non erat constans quod esset accusatiuus; quia autem erat quasi accusatiuus et significat quasi ad locum, ideo ponitur sine prepositione. QUEMADMODUM PROPRIA NOMINA CIVITATUM quod dicit de propriis nominibus ciuitatum, intellige de propriis nominibus opidorum et aliarum uillarum. QUID ENIM EST. Probat hoc supinum ‘uisu’ potest esse nomen ablatiui casus quia significat idem quod iste ablatiuus ‘uisione’, qui est ablatiuus rei significate per uerbum. VISIO ENIM. Dixerat hoc supinum ‘uisu’ et hunc ablatiuum ‘uisione’ sibi inuicem equipollere, superius autem dixerat supina ab actiuis uel communibus uenientia tam actionem quam passionem habere significare, quod nondum dixerat de hoc ablatiuo ‘uisione’, et ne ideo falsum uideretur illa sibi inuicem equipollere, dicit VISIO ENIM TAM etc. id est in significatione tam actionis quam passionis proferri quamuis prius dicat⁶³² ‘uisu’ et ‘uisione’ sibi equipollere tamen ‘uisio’ aliquam habet significationem quam non habet supinum ‘uisu’. Sicut enim aliquando dicitur leccio ipsum lectum, sic uisio ipsum uisum, ut cum dicitur “Narra mihi uisionem tuam” id est que uidisti[s], sed in tali significatione non inuenitur supinum.

VIII.ix.48, p.412.8 DIXIMUS AUTEM. Dixerat superius gerundia siue supina poni pro infinitis Grecis, hic autem dicit unum supinorum esse accusatiuum et aliud ablatiuum nominis ipsius rei. Ne ista putentur esse contraria, ostendit similitudinem infiniti et nominis ipsius /85vb/ rei quam supra perfecte expressit INFINITORUM VIS id est sensus IN NOMEN REI RESOLVITUR id est per nomen rei exprimitur. Idem enim est “Bonum est legere” et “Bona est leccio”. QUOMODO AUTEM. Hic ostendit quare supra dixit ex forma participiorum et quare duo ultima supina participialia dicuntur.

VIII.ix.49, p.412.19 PRO OMNI TEMPORE preterito, presenti et futuro. Et quod gerundia ab actiuis et communibus uenientia significant actionem et passionem probat usibus auctorum et habet QUOD AUTEM etc.

FRIGIDUS IN PRATIS CANTANDO RUMPITUR ANGUIS ad intelligendum quod ‘cantando’ passiuè ponitur necessaria est regula quam solemus dare: Quociens nomen gerundium ponitur in locutione sine aliquo interposito cum uerbo personali, res gerundii et uerbi ad idem debent pertinere. Cum ergo huius gerundii ‘cantando’ et huius uerbi ‘rumpitur’ res ad idem pertineant, scilicet ad anguem, et significatio actionis ad ipsum non possit pertinere, oportet quod

⁶³² dicat] dicit Ms

significatio passionis ad ipsum pertineat et sic ‘cantando’ oportet accipi passivae id est “dum incantatur”.

Inveniuntur <ur> \con/tra auctores usi gerundio non pertinente ad idem ad quod verbum personale cum eo positum, ut Tullius in *Rethorica*: “argumentando diluitur confirmatio”⁶³³ et Lucanus

audendo magnus tegitur timor⁶³⁴

Nichil enim est “Timor tegitur dum audet” uel “Confirmatio diluitur dum argumentatur”. Aliquando tamen est ratio quare hoc fecerunt, scilicet quia in uerbo passivum intelligitur eius activum, cuius gratia gerundio coniungitur quod ad idem pertinet ad quod activum; cum tamen ipsa passio ad aliud pertineat, in ‘tegitur’ intelligimus ‘tegimus’ quod si cum gerundio ponatur pertinebit ad idem ut “Tegimus timorem audendo” id est dum audemus, et “Diluimus confirmationem argumentando” id est dum argumentamus. Hoc autem in multis aliis inuenitur, quod aliqua determinatio adiungitur alicui dictioni non causa illius sed causa dictionis in ea intellecte, ut cum dicitur “Ut a domino misericorditer liberemur”. Hec enim determinatio ‘misericorditer’ non determinat liberationem sed actum in eo intellectum, scilicet liberet. Est enim sensus: Ut misericorditer liberet nos dominus; quia misericordia non ad liberandos sed ad liberantem⁶³⁵ pertinet. Et ideo autem dico “sine aliquo interposito” quia aliquo interposito non est necessarium gerundium et verbum ad idem pertinere. UT FANDO ALIQUID id est dum aliquid⁶³⁶ fatetur. Ponitur enim ‘fando’ passivae quia antiquitus fuit ‘for, faris’ commune et similiter “in conuertendo dominus” etc.

Nota autem quod in hoc exemplo “fando aliquid” ‘aliquid’ est accusativus antecedens id est designans rem cui attribuitur passio designata per ‘fando’, sicut et hic “in conueniendo populos in unum”⁶³⁷, ‘populos’ est accusativus antecedens et in huiusmodi constructione accusativus ille a gerundio regitur. Ab ipso enim habet poni in tali casu in tali constructione, sed cum gerundium ex natura uerbi a quo nascitur tantum construatur cum eodem obliquo cum quo et illud verbum; sicut enim dicitur “Lego Virgilium” sic quoque “legendo Virgilium” tunc non regit accusativum antecedentem ex natura uerbi sed ex natura modi infinitiui. Omnis enim infinitus praeter constructionem quam habet ex natura uerbi exigit accusativum antecedentem ex natura modi etiam si sit verbum absolutum ut “deum regnare est verum” et quia gerundia affinitatem habent cum uerbis infinitis, quia ponuntur pro illis et articulis, construitur quoque cum accusativum antecedente ad imitationem uerbi infiniti ut “fando aliquid” et “in conueniendo

⁶³³ Cic. *De inv.*I.42.78

⁶³⁴ Luc. *Phars.*IV.702

⁶³⁵ liberantem] libertatem Ms

⁶³⁶ aliquid] aliquis Ms

⁶³⁷ Cf. *Psa.*101.23

populos” etc. Ad similitudinem autem istarum constructionum debet et esse “in conuertendo dominum” ut hic accusatiuus ‘dominum’ antecederet et intransitiue construeretur cum gerundio. +Hic uero accusatiuius ‘captiuitatem’ tamen ut etiam necessarium⁶³⁸ est+, sed secundum hoc dubium esset utrum illorum accusatiuorum esset accusatiuus antecedens utrum subsequens⁶³⁹, et ideo maluit translator minus gramatice loqui quam non intelligi, dicens “in conuertendo dominus”⁶⁴⁰, quod non tamen gramatice dictum est. Nota tamen quod sepe nominatiuus inuenitur sic absolute positus in diuina pagina, id est sine /86ra/ uerbo sibi adiuncto in eadem persona.

VIII.ix.50, p.413.22 IMPERSONALE uero⁶⁴¹. Quia mencionem fecerat de uerbo infinito eius assignando significationem, scilicet quod significat actionem uel passionem non determinando personam nec numerum, quia etiam uerbum impersonale hoc habet et sic sunt similia, assignat differentiam inter illa, dicens quod uerbum infinitum eget alio uerbo ad perfeccionem sensus, impersonale uero minime nisi ipsum sit infiniti uel subiunctiui modi. OMNIMODO id est omnis infinitus uel semper. PERFECTUM id est perfecte. PERSONA VERO SOLA DEFICIT id est solum illum defectum habet ex quo contingit defectus persone. Non enim ideo dicit solam personam deficere quin etiam deficeret numerus, et econuerso, sed etiam ex eodem defectu contingit QUAE SI ADDATUR id est cuius persone determinatio, ipsum impersonale PERFECTI VICE FUNGITUR id est per auxilium determinacionis persone equiualeat uerbo perfecto id est personali. PER OMNES MODOS non \eo/ cauet infinitiuum personale excipere, quia generaliter assignat inter infinitum et impersonale differentiam, quod dicit “per omnes modos” explanatur per exempla.

VIII.ix.50, p.413.28 HOC AUTEM INTEREST. Quia infinitum uerbum impersonalis uenientis a uerbo actiuo et infinitum passiui⁶⁴² uenientis ab eodem actiuo omnia habent uocem eandem, hic assignat differentiam inter eos quod infinitiuus passiui cum alio uerbo perfectam reddit sententiam sine adiunctione ablatiui ut “uolo amari”, infinitus uero impersonalis ablatiuo indiget ut “uolo amari a me”. Ex his dictis Prisciani patet non esse perfectam locucionem “uolo stari” nisi addatur ablatiuus, ut dictum est.

Vel dicamus Priscianum dixisse de solo infinitiuo impersonalis uenientis ab actiuo. Infinitus enim qui uenit a neutro sine obliquo ponitur ut “stat”. Contra starique iubet⁶⁴³

⁶³⁸ necessarium] *lectio incerta*

⁶³⁹ subsequens] *consequens a.c.*

⁶⁴⁰ Cf. *Psa.* 125.1

⁶⁴¹ uero] *autem Prisc.*

⁶⁴² passiui] *passiuo a.c.*

⁶⁴³ *Juv.* III.290

apud Iuuenalem nec mirum. In hac enim uoce 'stari' non est personalitas significationis ex qua fiat dubitatio. Si uero addatur tam accusatiuus quam ablatiuus sine dubio est passiuus infinitiuus ut "amari a me uolo" si ***⁶⁴⁴ uel si accusatiuus solus scilicet sine ablatiuo ut "uolo me amari" et ibi sicut in predicto accusatiuus a uerbo infinit[iu]o regitur.

Nota etiam quod quando predicatur infinitiuus passiuus per subaudicionem accusatiui oportet accusatiuum subauditum esse eiusdem persone cum uerbo [im]personali quod infinitiuo iungitur ut "uolo doceri" id est "uolo me doceri", "uis doceri" scilicet "te", "uult doceri" scilicet "se", etc., ita uerbo infinit[iu]o passiuus posito in locutione cum uerbis personalibus potest⁶⁴⁵ quandoque accusatiuus apponi quandoque subintelligi. Sunt tamen quedam impersonalia cum quibus accusatiuus non potest intelligi nec subaudiri, et hoc exigente significatione talium uerborum ut 'debeo', 'incipio', 'desino', sed pauca sunt talia. Si enim dicam "debeo amari ab illo" uel "incipio" uel "desino", nullus accusatiuus potest apponi uel subintelligi.

Item sunt alia quedam uerba in quibus si ponatur infinitus passiuus potest quidem accusatiuo apponi, potest et subintelligi, si apposito alium habet locutio sensum quam subintellecto, ut cum dicitur "scio intelligi a me", oportet ut modo intelligar a me, sed si non apponatur non hoc exigit locutio. Nulla autem confusio est in predictis constructionibus predictorum infinitiuorum nisi quando infinitiuus predicatur cum ablatiuo sine accusatiuo. Tunc enim potest esse et infinitus passiuus et infinitus impersonalis, ut "uolo amari a me uel a te". Nam si nichil subaudiatur erit infinitus impersonalis et erit sensus "quod amem uolo" uel quod "tu ames". Si uero subauditur accusatiuus erit infinitus passiuus et erit sensus "uolo quod amer a me uel a te".

Et NASCUNTUR A VERBIS ACTIVIS. Hoc ideo determinat quia de infinitiuis illorum impersonalium que nascuntur a neutris nulla est dubitatio. Non enim a neutris nascuntur passiuia quorum infiniti sint similes impersonalibus.

VIII.x.51, p.414.7 QUONIAM IGITUR. Postquam assignauit quis modus uerbi habeat omnia tempora quis minime, cognacionem temporum ingreditur ostendere ut appareat quare uox unius temporis a uoce alterius temporis formetur, et quamuis possit hec cognacio et in similitudine uocum et in productione et correptione sillabarum attendi, precipue tamen eam assignat in significatione id est in modo significandi tempora, id est partes temporis que ex ipso uerbo intelliguntur./86rb/

VIII.x.51, p.414.9 EST QUEDAM COGNACIO PRESENTIS. Preter similitudinem uocum et eam quam habent in productione et correptione sillabarum, in hoc sunt similia presens et preteritum imperfectum et futurum quod uerba istorum temporum, id est istarum proprietatum, significant accionem uel

⁶⁴⁴ lac. 2 litt.

⁶⁴⁵ potest] possit Ms

passionem ut non perfectam. Verbum enim presentis significat actionem ut nunc existentem et non perfectam, quamuis aliquando consignificet presens futurum, preteritum imperfectum significat actionem ut inceptam in preterito tempore et non in illo perfectam. Unde dicitur uerbum presentis temporis imperfecti? Non quod consignificet tempus quod modo sit imperfectum, sed consignificat rem in preterito inceptam et nondum in eo perfectam. Futurum uero id est uerbum futuri temporis nec significat accionem ut nunc existentem nec ut ceptam in preterito, sed ut futuram, scilicet ut eam que erit et non est, et proprie dicitur futurum omne quod erit et non est.

Cum sit autem commune his tribus, scilicet presenti, preterito imperfecto et futuro, id est uerbis istorum temporum, consignificare actionem uel passionem ut non perfectam, in hoc differunt quod uerbum presentis temporis significat actionem ut nunc existentem, cetera uero minime.

Item preteritum imperfectum manifeste differt a futuro, cum futurum designet rem ut futuram que erit et nondum est, quod nulli conuenit preterito. Qualiter autem differant et conueniant preteritum imperfectum et plusquamperfectum satis ex predictis patet.

PRESENTIS TEMPUS PROPRIE DICITUR. Ostendit Priscianus quoddam tempus presens esse simplex, quoddam compositum. Compositum est illud quod significatur per uerbum compositum significans accionem uel passionem scilicet que non potest exerceri⁶⁴⁶ nisi in composito tempore ut currere, simplex quod significat per uerbum significans talem accionem que potest exerceri in simplici tempore, ut que significatur per uerbum substantiuum et uocatiuum.

Ponit autem descripcionem compositi temporis id est illius presentis ad quod exigitur ut in ipso presens sit actio uel passio constans ex partibus, et dicit presens tempus esse cuius pars preteriit, pars presens est, pars futura. Sed hoc non uidetur omni presenti consignificato per uerbum presens conuenire, ut si prima pars sessionis insit alicui et concipiens talem actum sibi inesse dicat 'sedeo'. Tunc enim hoc uerbum consignificat presens cuius nulla pars preteriit. Similiter si sit in ultima parte actionis, tunc etiam significat presens cuius nulla pars futura est. Ad hoc dicunt quidam quod hec descriptio omni presenti conuenit si proprie⁶⁴⁷ accipiatur presens. Sed illud tempus quod significatur per uerbum significans accionem, cuius prima pars est, non proprie est presens, cum adhuc non sit determinatum illam accionem esse, immo etiam magis proprie uidetur posse dici esse futuram. Similiter illa accio cuius ultima pars est, magis proprie uidetur debere dici preterita quam presens, et sic illa presencia non proprie dicuntur presencia. Vel possumus dicere quod conuenit hec descripcio assignata presenti quamuis non omni conueniat. Conuenit enim maiori parti. Raro enim uerbum tale presens significat cuius nulla pars preteriit, sed sepiissime cuius aliqua est

⁶⁴⁶ *post exerceri*] in simplici tempore *del*

⁶⁴⁷ *proprie*] *improprie a. c.*

preterita, aliqua est futura, aliqua est in instanti, et ideo generaliter assignatur tempori quamuis non omni conueniat.

VIII.x.51, p.414.11 PROPRIE. Per hoc presens excluditur quod consignificatur uerbo imperatiui modi et aliorum modorum qui consignificant presens non adeo proprie ut indicatiuus. PRESENS TEMPUS id est uerbum presentis temporis dicitur proprie cuius significati pars preteriit. Ne mireris super /86va/ huiusmodi in translacione. Licet enim per hoc relatiuum ‘qui’ et eius antecedens numquam proprie agatur nisi de eodem, tamen aliquando apud auctores per illa de diuersis agitur sed translatiue ut in Ouidio Fastorum

ex uero positum permansit Equiria nomen
que deus e⁶⁴⁸ campo prospicit ipse suo⁶⁴⁹

‘Equiria, -orum’ cursus equorum designat.

MAXIMA IGITUR. Quasi dicat: Quando quidem tam cito uoluitur tempus quod uix potest habere punctum in instanti, igitur maxima. Sed attende, ut supra dixit, non hoc omni tempori consignificato per uerbum presens conuenire, quia potest esse quod eque magna preteriit quam magna futura est quod quia patens erat non cauet⁶⁵⁰ determinare.

EXCEPTUM ‘SUM’ VERBO id est presenti quod consignificatur per ‘sum’ quia solum momentum sufficit consignificationi illius uerbi QUOD YPARCTICON id est perfectum, quia res eius habet perfecte existere in simplici tempore, QUOD scilicet ‘sum’ NOS POSSUMUS SUBSTANTIVUM NOMINARE quia scilicet proprietatem subsistendi significat. ID ENIM ea que in quolibet momento habeat quidquid, necessarium est ad intelligendam eius significationem perfectam; similiter intellige de uocatiuo.

ITAQUE PRETERITI. Nota quod aliter dicatur preteritum perfectum quia finitum est, et aliter hoc uerbum ‘sum’ quia scilicet in simplici tempore potest res ipsius esse, tamen dicitur ‘sum’ habere uim preteriti perfecti quia nichil deest huic ad perfeccionem sicut nec perfecto preterito. SIMILEM HUIC id est uerbo substantiuo ETIAM VOCATIVA quia simplex tempus sufficit ad hoc ut res huiusmodi uerborum sint sicut substantiui. UT ‘PRISCIANUS’ VOCOR de his uerbis, id est uocatiuis, dicunt quidam quod etiam in ui neutrorum sunt passiuia, quamuis absolute, id est sine ablatiuo, proferuntur, quia passionis adiunctionem designa<n>t a quo inferatur passio. Plurimi tamen quod in ui neutrorum sint deponentia, cum enim dico “Priscianus uocor” non designo quod aliquis me uocet sed quod hoc nomen habeam; similiter de aliis intellige, ‘dicor’ et similibus, hec⁶⁵¹ nominatiuo coniuncta uim neutrorum habent et non passiuorum et sunt perfecta sicut substantiua quia etiam simplex tempus sufficit ad rerum ipsorum

⁶⁴⁸ e] in Ov.

⁶⁴⁹ Ov. Fas.II.859-60

⁶⁵⁰ cauet] de *suprascriptum add*

⁶⁵¹ hec] hic Ms

existenciam, cum uero cum obliquo sine nominatiuo, ut “nuncupor ab illo”, non sunt neutra et significant compositum presens sicut alia uerba. Ideo autem “sine nominatiuo”, quia si construantur <cum> nominatiuo et obliquo, ut “nuncupor a te Priscianus” tunc etiam neutra sunt dicenda.

VIII.x.52, p.414.22 EXEMPLI CAUSA SI INCIPIAM quasi dicat: uelud si incipiam. He enim due dicciones ‘exempli causa’ uim habent unius diccionis, scilicet aduerbium similitudinis et tamen hic ablatiuus ‘causa’ regitur a ‘dico’ subintellecto et ‘exempli’ regitur ab hoc ablatiuo ‘causa’, quasi dicat “exempli causa dico hoc cum hoc⁶⁵² scribo” esse inter preteritum et futurum SI INCIPIAM SCRIBERE ET DICAM “SCRIBO VERSUM” DUM ADHUC etc. ERGO PRESENS quasi dicat quia huiusmodi tempus consignificatur aliis uerbis quam substantiuus et uocatiuis non proprie dicitur presens cum non totum sit in instanti, ergo dicam quare dicatur presens quod coniungat quasi puncto aliquo id est sine interuallo, et hoc exponit ubi subiungit NULLA INTERCISIONE INTERVENIENTE et hec est sententia: quamuis non totum huiusmodi tempus sit presens id est in instanti existens tamen id dicitur presens quia pars eius in instanti est sine interuallo continuata preteriti⁶⁵³ parte et parte future. UNDE STOICI /86vb/ quia numquam totum simul est huiusmodi presens iure Stoici imperfectum uocabant quia adhuc quedam pars eius restat ad perficiendum. IDEO QUOD⁶⁵⁴ <PRIOR> etc. SED IMPERFECTUM est illud presens QUIA DEEST ADHUC pars scribenda. Dico autem partem scribendam deesse uersui quia ipsius scripcioni, id est tali accioni, quedam pars deest, id est ipsa accio nondum est finita.

VIII.x.53, p.415.6 EX HOC IGITUR. Docuit affinitatem presentis cum aliis⁶⁵⁵ temporibus, ecce ex illa affinitate docet alia tempora nasci a presenti nec ideo dicit ipsa nasci ab eo quia uoces illorum nascentur ab ipso, quamuis et hoc uerum sit, sed in significatione attenditur hec natiuitas ex hoc quod res que modo designatur per presens mox designatur per preteritum imperfectum et eadem cum ad finem producta est designatur per preteritum perfectum. Nec mirum cum actionem cuius pars preterit et pars in instanti est conuenienter designamus per presens. Eandem autem actionem si fuerit incepta et imperfecta relicta conuenienter per preteritum imperfectum. Si uero incepta et in pro<ximo> ad finem perducta conuenienter per preteritum perfectum, et sic de aliis ad horum similitudinem, et hoc est: PRETERITUM IMPERFECTUM NASCI A PRESENTI id est rem quam prius significamus ut presentem per presens uerbum, cuius pars preterit, pars est in presenti, pars est futura, possumus imperfectam significare per uerbum preteriti temporis, cum eam inceperimus et non ad finem

⁶⁵² cum hoc] *lectio incerta*

⁶⁵³ preteriti] parti Ms

⁶⁵⁴ quod] quidem Ms

⁶⁵⁵ post aliis] obliquis *del*

perduxerimus, sed imperfectam reliquerimus, et hoc est: CUM ID QUOD CEPIMUS etc. UT IN EODEM EXEMPLO MANEAMUS prius posito SI INCIPIAM etc. et sic 'ut' est causalis coniunctio, nec aliquis legat pro 'quamuis' <ut> sic continetur: quamuis in predicto maneamus exemplo, hic ostenditur SI INCIPIAM IN PRETERITO. Hec iunctura incongrua⁶⁵⁶ est, cum 'incipiam' sit presens et hec oratio 'in preterito' significat tempus preteritum, sed Priscianus per alia uerba non potuit adeo plane exprimere quod uoluit ac per ista. Si enim hoc loco usus fuisset preterito imperfecto uel plusquamperfecto sic dicens "si inceperim" uel "si incepissem" in preterito designasset rem preteritam, sed eam uult designare ut imperfectam et ideo usus est presenti sic, et hoc est: SI INCIPIAM IN PRETERITO id est in tempore quod postea designem ut preteritum. Quidam autem corrigunt scribentes IN PRESENTI⁶⁵⁷ ubi est IN PRETERITO et est idem sensus, sed constructio competentior.

VIII.x.53, p.415.11 EX EODEM. Sicut ostendit preteritum imperfectum nasci a presenti, similiter et de preterito perfecto ostendit, quia illam accionem quam modo designamus ut presentem si perducta fuerit ad finem designamus ut preteritam designantes eam uerbo preteriti temporis. ET SCIENDUM QUOD [PLERUMQUE]. Docuit cognationem⁶⁵⁸ presentis et preteriti imperfecti et preteriti perfecti, ecce docet non tantam esse cognationem presentis cum preterito [im]perfecto quanta est cum preterito imperfecto et presenti, quia eorum cognatio cognoscitur et in temporis consignificatione et in uoce et in correptione et productione iuxta hanc regulam: Qualiscumque fuerit prima sillaba presentis indicatiui modi, siue corripitur siue producit, talis erit in omni presenti et in omni preterito imperfecto et in omni futuro tocus coniugationis excepto futuro subiunctiui modi +deteria+, si sillaba presentis indicatiui maneat in predictis temporibus, quia aliquando mutata uocali posita in presenti indicatiui mutantur etiam tempora ut in 'damus' corripitur prima, in futuro uero optatiui 'demus' producit.

Item regula: Qualiscumque fuerit persona in preterito siue corripitur siue producit, talis erit in quolibet preterito perfecto et plusquamperfecto et in futuro subiunctiui, quia sicut presens indicatiui format ex se modos et alia tempora similiter et preteritum indicatiui.

VIII.x.53, p.415.15 VEL PARES. Hic uidetur esse uicium quod dicitur perysologia, id est superfluitas orationis, quia scilicet uidetur dicere quod non erat opus dici, scilicet quod /87ra/ preteritum perfectum tot habet sillabas quot suum presens uel plures uel pauciores, sed tale est uicium. Non enim simpliciter hanc protulit uocem ad ostendendum preteritum esse tale uel tale, sed ut quandam uariacionem circa preteritum perfectum ostenderet, quod non poterat inueniri

⁶⁵⁶ incongrua] incommunis Ms

⁶⁵⁷ Cf. *Prisc.app crit.*

⁶⁵⁸ cognationem] cognitionem Ms

circa preteritum imperfectum, scilicet quoddam preteritum totidem sillabas habere quot habet suum presens, quoddam plures, quoddam pauciores. Alia etiam improprietas potest notari in hac locutione, scilicet quod dictiones designantes quantitates continuas ponuntur in designatione quantitatum discretarum. Paritas enim et minoritas et amplioritas proprie considerantur in quantitate continua, quandoque autem et in numero. Dicitur enim numerus par alii numero uel maior uel minor eo quod constat ex totidem partibus uel paucioribus uel pluribus. Improperie autem dicit pares sillabas quasi totidem, MINORES quasi pauciores VEL AMPLIORES quasi plures. Nec mirum hoc quia etiam quandoque ponitur 'par' in designatione similitudinis, <quod> quantitati proprie habet inesse pro⁶⁵⁹ quali<ate>, ut apud Lucanum uel Stac[h]ium

coeuntque pares sub casside uultus⁶⁶⁰

id est similes.

VIII.x.53, p.415.18 EX EO ITERUM. Ostendit cognacionem preteriti perfecti cum plusquamperfectum hanc quod res nuper perfecta que designatur per preteritum perfectum, si inueterata fuerit, designabitur per preteritum plusquamperfectum. Horum autem temporum cognacio in significatione et in uoce attenditur et in productione et correptione sillabarum. SI INVETERAVERIT. Nota ab⁶⁶¹ hoc intransitio 'inuetero,-ras' preteritum [transitium] participium nasci 'inueteratus'.

VIII.x.54, p.415.23 SCIENDUM TAMEN. Ostensum est quod preteritum imperfectum proprie designat rem ut nuper perfectam, preteritum plusquamperfectum ut dudum perfectam, hic ostendit apud Latinos auctores fieri quandam abusionem in preterito perfecto, scilicet quod quandoque in ui preteriti plusquamperfecti accipitur, scilicet ad designandam rem dudum perfectam, cum eius sit proprium designare rem nuper perfectam, sed hoc determinatur quandoque per aduerbium hoc 'nuper' prius dictum et similia, quandoque uero per nil adiunctum determinatur huius temporis confusa significatio, et propter hanc confusionem dicit nostrum preteritum perfectum habere uim illius quod Greci dicunt loriston. Greci enim preter preteritum imperfectum tria habent preterita: unum quod significat rem nuper perfectam et illud paraceimenon dicitur, quasi adiacens tempus, et illi proprie equipollet nostrum. Aliud quod significat rem pridem perfectam et illud uocant ypersentelicon⁶⁶² quasi supra perfectum et illi equipollet nostrum plusquamperfectum. Tercium est infinitum. Designat enim aliquando rem modo perfectam, aliquando pridem perfectam et utrum illarum designet determinatur per aduerbia ei adiuncta, et illud uocant loriston. Quando designat preteritum nuper perfectum determinatur hoc aduerbio

⁶⁵⁹ pro] per Ms

⁶⁶⁰ Stat. *Theb.* XI.408

⁶⁶¹ ab] ad Ms

⁶⁶² vide varias lectiones in *Prisc. app.crit.*

‘arti’ quod equipollet ‘nuper’; quando uero ypersentelicum, id est plusquamperfectum, determinatur hoc aduerbio ‘depalay’, id est ‘pridem’. Continuatio. Quamuis preteritum perfectum proprie significet rem nuper perfectum, TAMEN etc. QUEM, scilicet paraceimenon. Nota nomen illius preteriti masculinum esse ideoque dicit ‘quem’. QUOD TEMPUS id est loristos, APUD ILLOS scilicet Grecos. INFINITUM TEMPUS quod uocant ‘loristos’ SIGNIFICARE TOY id est hoc PARACEIMENON id est ADIACENS TEMPUS DE⁶⁶³ TOY ARTI id est ‘modo’ uel ‘nuper’, uel adiectione DEPALAY id est pridem significat YPERSINTELICON id est plusquamperfectum, SIC APUD NOS etc. et quod in designatione preteriti plusquamperfecti ponatur nostrum preteritum exemplis comprobatur.

VIII.x.55, p.416.15 HOC AUTEM DIFFERT. Ostensa cognatione quod preteritum perfectum ponitur pro plusquamperfecto, ostendit differentiam in hoc quod preteritum plusquamperfectum proprie sufficit ad significandum rem pridem perfectam sed preteritum perfectum non, sed eget adiunctione alicuius aduerbii quo eius significatio determinetur ut huius ‘dudum’ uel ‘pridem’. NATURALITER id est ex inuencione includit significationem huius aduerbii ‘pridem’ in sua significatione preter significationem preteriti perfecti. NISI SI VELIMUS addicione alicuius determinationis⁶⁶⁴ /87rb/ ANTE QUOT DIES etc. id est quantitatem temporis explanemus ex quo res illa perfecta est. Sed PRETERITUM PERFECTUM ad hoc uero ut significet rem nuper perfectam eget addicione huius aduerbii ‘modo’ uel ‘nuper’, ad significandum rem dudum preteritam huius aduerbii ‘dudum’, ‘pridem’ et similia.

VIII.x.55, p.416.21 FUTURUM EX. Ostendit affinitatem futuri cum presenti, sed non potuit eam similiter aliis assignare, quia non prius res est presens et postea futura, sed econuerso. Ideo assignat eam in hoc quod presens medium est inter preteritum et futurum. Est hoc presens finis quodammodo preteriti et principium futuri et ex hac cognatione ostendit uerbum futuri nasci a uerbo presentis, id est formari, et hoc est: QUIPPE. Quid mirum futurum nasci, id est formari a presenti, CUM PRESENS MEDIUM SIT PRETERITI ET FUTURI id est designet rem cuius pars preterit, pars futura est. ITAQUE CONSONANTES quasi dicat quia consonantes affines sunt, itaque est affinitas in uocibus quod uox futuri nascitur a uoce presentis et propter predictam affinitatem significationis et quia presens actus est imago futuri et representatiua ut presens lectio future. PRETERITI VERO PERFECTI. Ita preteritum imperfectum et futurum nascuntur a presenti secundum priorem regulam, sed secundum aliam regulam preteritum plusquamperfectum nascitur a preterito perfecto, SED TAMEN ostendit ex affinitate quam habet futurum cum presenti futurum nasci a presenti, nec hoc

⁶⁶³ de] ad Ms

⁶⁶⁴ determinationis] determinate Ms

putetur ***⁶⁶⁵ ostendit quod futurum nasci a preterito scilicet futurum subiunctiui, sicut supra notatum est, et hoc propter affinitatem quam habet futurum cum preterito. Habet enim affinitatem cum illo sicut cum presenti. Affinitas autem hec est quod sicut preteritum perfectum indeterminate significat rem id est non determinando utrum res sit dudum aut nuper perfectum, similiter futurum non determinat utrum res sit prope uel multo post futura et propter hanc affinitatem indeterminacionis, merito <***> quod futurum a presenti et quod a preterito formatur. NAM FUTURO QUOQUE. Sicut cum presenti et que sit continuatio explanat. QUANTUM AD INFINITATEM id est quia significat indeterminatum tempus.

VIII.x.56, p.417.4 NEC MIRUM. Docuit uerbum habere indeterminatam significationem, quod ne mirum uideatur, ostendit etiam aliis partibus conuenire hoc, ut nominibus comparatiuis que cum sint <***> positiui au<g>mentum significant, tamen non significant au<g>mentum determinatum. HABET IGITUR AFFINITATEM a parte infert, quia futurum habet predictas affinitates cum presenti et preterito, IGITUR CUM EIS et eas repetit. CUM IGITUR IN ALIIS quia futurum habet affinitatem cum presenti et preterito etc., in aliis igitur modis a subiunctiuo formetur futurum a presenti et eius consonantibus, tamen et merito in subiunctiuo saltem formatur a preterito ut in hoc ostendatur affinitatem habere non solum cum presenti sed etiam cum preterito IDQUE EX PARTICIPIIS. Dixit affinitatem esse futuri cum preterito in temporis indeterminacione, que ut manifestior <sit>, dicit ea maxime posse perpendi in participiis. Sicut enim preteriti participium indeterminate significa[n]t rem preteritam, similiter et futuri participium rem futuram, et sic propter huiusmodi affinitatem futuri cum presenti et preterito, cum sint a uerbis actiuis et communibus duo futura, alterum nascitur a presenti ut ‘amandus’ ab ‘amans’, reliquum a preterito ut ‘amaturus’ ab ‘amatus’, IDEOQUE⁶⁶⁶ participia preteriti IDEOQUE propter affinitatem futuri cum preterito. IN PLERISQUE quia plus ea determinat dicens propter uerba absoluta a quibus non descendit preteriti participium, ut a ‘loquens’ ‘loquendus’. Hic manifeste dicit ‘loquendus’ participium esse, ex quo apparet ‘loquor’ apud antiquos fuisse commune. Aliter enim participium esse non posset⁶⁶⁷, unde Ouidius passiuè protulit

et quid apud magnum potius loqueretur Achillem⁶⁶⁸

SED TAMEN SCIENDUM. Quamuis dixerim omnia ista esse participia, /87va/ tamen possunt etiam esse nomina cum accipiuntur sine temporis consignificatione.

⁶⁶⁵ *lac. 4 fere litt.*

⁶⁶⁶ *ideoque] est ratio que Ms*

⁶⁶⁷ *cf. Prisc. VIII.ix.47, GL II p.411.11*

⁶⁶⁸ *Ov. Met. XII.162-3: Quid enim loqueretur Achilles/ aut quid apud magnum potius loquerentur Achillem*

VIII.x.57, p.417.24 CONFIRMAT AUTEM dixit ex cognatione⁶⁶⁹ quam habet futurum cum presenti et preterito imperfecto, etiam habere similitudinem in uoce cum illis. Hoc idem ostendit per uerba anomala de quibus minus uidetur, quod futurum habet similem uocem cum predictis, et licet in quibusdam anomalis sint dissimiles uoces in predictis temporibus, manet tamen cognatio significationis, et similiter intellige de preterito perfecto et de his que ab ipso preterito perfecto formantur. FERREM. Non est mirum quod ‘ferrem’ similem habet uocem uoci presentis, cum illud a quo formatur scilicet ‘fers’⁶⁷⁰ irregulariter formetur a prima persona nec debet omne presens consimile esse prime persone sed alicuius persone⁶⁷¹ presentis indicatiui ut illi a quo habet formari.

VIII.x.57, p.417.28 IN PARTICIPIIS QUOQUE. Ostendit quod anomala similiter formant participia. SED TAMEN SIGNIFICATIO INTEGR MANET ET COGNATIO id est integra cognatio in significatione. NEC MIRUM. Ostendit in diuersis uocibus quandoque remanere cognationem et similem significationem ut in anomalis uerbis. Ostendit non esse mirum si hoc contingat in uerbis, cum hoc etiam in aliis partibus contingat quod in dissimilibus uocibus sit similitudo cognationis et significationis, quia ‘pater’ et ‘mater’ cum habeant uoces dissimiles, habent tamen significationes similes et non in alio differunt secundum significationem nisi quod hoc sexum masculinum discernit, illud femininum. Pater enim est qui habet filium uel filiam et mater similiter. Et dicitur ‘mater’ femininum huius masc<culini> ‘pater’ ut alibi dico, quia cum sit femininum non significat talem proprietatem qualem significat illud cum sit masculinum. BONUS EIUS COMPARATIVUM MELIOR. Nota quod in hac dictionum cognatione hoc nomen ‘bonus’ non est alicui dictioni alligatum secundum regulas artis grammaticae nec est ibi in aliqua parte orationis positum, si proprie dissolute profertur, nec propter aliud nisi ut locum habeat in constructione hoc subsequens relatiuum eius. Et simile etiam inuenitur in aliis ut “Hec uox ‘lego’ est uerbum”, hec est enim propositio quam profero “Hec uox est uerbum”, et ‘lego’ non est de illa propositione, sed ad hoc solum profertur ut certum sit quid demonstratur per hec.

VIII.x.58, p.418.9 ET E CONTRARIO sicut in dissimilibus uocibus eadem significatio, similiter in similibus dissimilis significatio, et hoc est: DIVERSA SIGNIFICATIO non recte ponit<r> ibi hoc nomen ‘diuersa’ in singulari nominatiuo sine alia dictione ad quam referatur. Nichil est enim si dicam “Homo diuersus currit” nisi determinem a quo diuersus, sed in plurali nominatiuo bene posset poni sine dictione ad quam referatur⁶⁷² ut “Diuersi homines currunt” que propositio uim habet huius accidentaliter hypothetice “unus homo et alius ab eo

⁶⁶⁹ cognatione] continuatione Ms

⁶⁷⁰ fers] fors Ms

⁶⁷¹ ante persone] temporis del

⁶⁷² referatur] referetur Ms

currunt". Aliquando tamen auctores singulari pro plurali utuntur in huiusmodi dictionibus que rerum pluralitatem exigunt ut Aristotelis in *Predicamentis*: "Commune est omni substantie"⁶⁷³. Quia enim hoc nomen 'omnis'⁶⁷⁴ pluralitatem rerum exigit⁶⁷⁵, idem est ac si diceretur "Commune est omnibus substantiis". Simile inuenitur in T[h]opicis Boecii⁶⁷⁶: "'Homo' enim et 'risibile'⁶⁷⁷ uterque sibi est equus terminus". Haberet enim hec locutio proprie significare quod iste terminus 'homo' sibi equalis esset et iste terminus 'risibile' sibi, sed hic ponitur ad significandum quod isti termini sunt sibi inuicem equales, et sic hoc nomen 'uterque', cum sit distributivum in singulari, ponitur pro plurali et collectione quia rerum exigit diuersitatem.

VIII.x.49, p.418.10 LIBER multas habet significationes, LIBRA qua libratur aliquid. FIBER idem est quod 'beuer', FIBRA nona. SED EX SE non tamen ab aliquo sunt deriuata sicut et appellatiua supraposita 'pater' et 'mater' et similia. ILLUD QUOQUE. Aliter probat cognationem temporum predictorum scilicet per futurum infiniti modi dicens rationem futuri infiniti modi nasci a preterito perfecto, quia supinum quod ponitur in ratione futuri⁶⁷⁸ nascitur a preterito et sic mediante supino dicitur ratio futuri a preterito nasci. FUTURI RATIONEM id est aliqua rationabiliter posita loco futuri. DIXISSE DICTUM IRE non ideo preponit 'dixisse' quod hoc supinum 'dictum' fiat, id est for/87vb/metur ab ipso. Formatur enim a preterito indicatiui 'dixi', sed quia 'dixisse[m]' in declinatione uerbi in preterito precedit hoc supinum 'dictum' positum cum alio loco futuri. SICUT ENIM PARTICIPIA. Dixi quod a 'dixi' formatur participium 'dictus' uel supinum 'dictum', sic a 'dictus' 'dicturus' cuius neutrum in ratione futuri ponitur; uel hoc dicit propter ipsum supinum 'dictum' quod in ratione futuri ponitur. Nota autem quod per hec aduerbia similitudinis 'sicut' 'sic' non in hoc loco designat eundem modum formandi sed simpliciter quod participium preteriti temporis nascitur a preterito perfecto indicatiui modi et ratio futuri infiniti a participio preteriti temporis. De hoc autem participio et supino diuerse erant sententie. Alii enim dicebant supinum a participio, alii participium a supino nasci.

VIII.x.58, p.418.18 INFINITA AUTEM. Quia de uerbis infinit[iu]is fecerat mencionem, hic causam nominis assignat quare infinita dicuntur, quia nec personam nec numerum diffiniunt. Verbum autem diffinire numerum est ipsum designare utrum per ipsum una prolatione de uno solo agatur aut de pluribus, quod uerbis infinit[iu]is non conuenit. Verbum uero determinare personam est ipsum manifestare utrum per ipsum agatur de loquente an de illo ad quem

⁶⁷³ Arist.*Cat.* 3a7, AL I.1-5 p.7

⁶⁷⁴ omnis] omnem Ms

⁶⁷⁵ post exigit] exigere del

⁶⁷⁶ Boeth. *De diff. Top.* I, PL 64:1175C

⁶⁷⁷ risibile] risibilis Boeth. *lectio incerta* a.c.Ms

⁶⁷⁸ futuri] peius Ms

dirigitur sermo an de alio a loquente et ad quem dirigitur sermo, quod nec conuenit uerbis infinit[iu]is. SICUT NEUTRA QUOQUE. Quasi dicat, sicut hoc nomen ‘neutrum’ quod est abnegatiuum, conuenit nominibus ad remouendum masculinum genus et femininum, sic et hoc nomen ‘infinita’, quod abnegatiuum est uel priuatiuum, conuenit uerbis quibusdam ad remouendum ab eis discrecionem numerorum et personarum.

VIII.xi.59, p.418.22 DEFECTIVA TEMPORIS. Quoniam in proximo assignata cognatione temporum dixerat uerba⁶⁷⁹ infinita deficere discrecione personarum et numerorum et in distinctione temporum \per/ diuersas terminaciones, inde accepta occasione ostendit generaliter huiusmodi defectus quorundam temporum in quibusdam speciebus uerborum, ut inchoatiuorum que deficiunt preterito perfecto et omnibus temporibus que ab eo nascuntur, et hoc maxime gratia defectus temporum, quem primum ostendit in modis quibusdam uerborum, nunc uero generaliter in speciebus uerborum. INCHOATIVA dicit propter ‘disco’ et ‘pasco’ et similia que non sunt inchoatiua. NEC MEDITATIVORUM quasi dicat, quamuis non dixi de aliis quam de inchoatiuis, que predictis temporibus careant, TAMEN NEC⁶⁸⁰ MEDITATIVORUM etc. Oblivioni fortasse dederat se in Euangelio legisse “Esuriui et non dedistis mihi manducare”⁶⁸¹. Et hec natura significationis⁶⁸² preterito carent quia inchoatiuo et meditatio perfectio[ni] repugna[n]t et ita preterito perfecto naturaliter carere debent. SUNT ALIA. Ostenso defectu qui⁶⁸³ fit natura significationis exigente ostendit in quibusdam uerbis defectu solo usu faciente.

VIII.xi.59, p.419.1 ERGO ALIORUM. Quia hec uerba solo usu et non natura significationis deficiunt preteritis QUIBUS PRO HIS preteritis deficientibus utimur PRETERITIS PERFECTIS aliorum, in quibus ALIIS uerbis INVENIMUS, quasi dicat in aliis uerbis que habent eandem significationem inuenimus preterita quibus utamur pro preteritis istorum. SISTO [STO VEL UBI QUID STO]. ‘Sisto’ duas habet significationes, unam in qua equipollet huic uerbo ‘statuo’ et tunc est transitium et mutuatur sibi preteritum a ‘statuo’, ut apud Ouidium:

et frugum genitrix immensos siste labores⁶⁸⁴

aliam significationem in qua equipollet huius uerbo ‘sto’ et est absolutum ut apud Ouidium

Quesitisque diu terris ubi sistere possit
in mare lassatis uolucris uaga decidit alis⁶⁸⁵

⁶⁷⁹ uerba] uerbi Ms

⁶⁸⁰ nec] non Ms

⁶⁸¹ Math. 25.35

⁶⁸² significationis] significationes Ms

⁶⁸³ qui] que a. c.

⁶⁸⁴ Ov. Met. V.490

et tunc habet preteritum a 'sto, steti'.

Nota quod in sequentibus dicet preteritum huius uerbi 'sisto' quando actiuam habet significationem deficere, quando uero pro 'sto' commune illud esse preteritum. Et sciendum quod si secundum se hoc dixisset, non potius dixisset preteritum deficere quando habet actiuam significationem quam quando absolutam, nec est ratio quare magis in actiua dicatur *id*/ deficere quam in absoluta.

PROSTITUI PRO 'PROSISTI' quasi dicat, quidam uolunt pro preterito huius uerbi 'sisto' deficente poni aliud preteritum quam 'steti' quasi non equipolleet /88ra/ alii uerbo quam 'sto', sed per exemplum Iuuenalis patet quod 'sisto' equipollet huic 'statuo', quia hoc infinitum passiuum compositum 'prostitui' posuit pro hoc infinito passiuo composito 'prosisti'. Quidam tamen dicunt Priscianum hic posuisse hoc infinitum passiuum 'prostitui' pro exemplo preteriti actiui quia 'prostituo' eandem habet uocem cum preterito actiui et infinitiuo passiuum. Hoc non ualet, nichil enim est 'prosisti' in ui preteriti acceptum.

VIII.xi.59, p.419.9 METO ETIAM. Non est mirum si que carent preterito aliunde assumant, quia etiam que habent preterita aliunde assumunt aliquid uel saltem rationem preteriti. Vel aliter, non est mirum si plura uerba idem habeant preteritum cum idem uerbum plura habeat tempora.

VIII.xi.60, p.419.11 SED IN USU NON EST 'MERUI' a 'mereo', sed a 'mereor' quare determinat dicens 'MEREOR' UNDE 'MEREOR' quia antiqui dixerunt 'mereo' pro quo dicimus nunc 'mereor'. IN PASSIVIS etiam est defectus preteriti et eorum que ab eo nascuntur. QUOD GRECI SOLENT FACERE scilicet supplere defectum preteriti per participium et uerbum substantiuum.

VIII.xi.61, p.420.4 SED CUM. Ostendit apud nos pauca esse uerba que deficiant in temporibus respectu Grecorum ubi quandoque propter consonanciam, quandoque propter regularum repugnanciam, quandoque usu deficiunt uerba, et hoc est: IMPEDIANTUR UT HABEANT DECLINATIONEM PLENAM PER OMNIA TEMPORA id est prohibentur habere, et in hac constructione non est 'ut' causalis coniunctio sed adiuncta equipollet hic huic "Impediuntur ne habeant", sed hic 'ne' est coniunctio causalis. Et nota quamuis hic equipolleant huiusmodi locutiones "Impediuntur ut habeant" et "Impediuntur ne habeant", tamen aliter habet resolui una et aliter alia. In hac enim "Impediuntur ut habeant" hec oratio "ut habeant" habet resolui in infinitum sic: "impediuntur habere", sed non in alia scilicet "Impediuntur ne habeant", quod patet ex sensu in quo huiusmodi locutione utimur; et in hac "Impediuntur ut habeant" hec oratio "ut habeant" significat rem uerbi, hec uero "ne habeant" significat causam finalem quia non habere est causa finalis impediendi. Et similiter in aliis uerbis ut "Timeo ut cadas" hic oratio "ut cadas" significat rem uerbi, hic uero "Timeo ne cadas"

⁶⁸⁵ Ov. *Met.* I.307-8

hec “ne cadas” causam finalem timoris. Et propter huiusmodi diuersitatem habent <quo>que quandoque huiusmodi orationes adiungi uerbis penitus contrariis, cum uno in designatione⁶⁸⁶ rei uerbi, cum alio in designatione cause finalis, ut “Timeo ne cadas”: “Spero ne cadas”, cum hoc uerbo ‘spero’ hec oratio “ne cadas” significat rem uerbi. Est enim sensus: spero te non cadere, cum ‘timeo’ significat causam finalem, cadere est causa finalis: aliquod⁶⁸⁷ infert mihi timorem. Ad hoc enim tendit timor meus ut caueamus tibi a casu.

VIII.xi.61, p.420.7 INVENIUNTUR TAMEN. Quamuis non dixerim nisi de desinentibus in -or quod habeant participium cum uerbo substantiuo loco preteriti deficientis, tamen hoc conuenit quibusdam in -o desinentibus, QUE NEUTROPASSIUA. Nota, in hac iunctura anteesse o et non a. Nulla enim uerba dicenda sint ‘neutropassiuia’, ut alibi dictum est⁶⁸⁸. SUNT AUTEM HEC SOLA. Nota, non dicit hec uerba ‘ceno’ et ‘prandeo’ esse neutropassiuia eo quod habeant preterita propria sicut et rationes preteritorum. FORES, -ET. Ex hoc patet ‘fore’ non esse infinitiuum huius uerbi ‘sum’ sed esse uerbum per se. CEDO ET INFIT similiter defectiua sunt. IMPERSONALIA QUE EX SE NASCUNTUR id est non ab aliis uerbis que modo <non> sint in usu ut ‘penitet’, ‘pudet’ que quamuis modo non sint in usu tamen fuerunt in usu et sic de aliis intellige. Ved ideo dicuntur nasci ex se, quia nascuntur a uerbis eiusdem⁶⁸⁹ uocis. Hoc enim uerbum impersonale ‘decet’ eadem uox est in tertia persona huius uerbi ‘deceo’, ideoque dicit quod ex se nasci ut excludat que nascuntur ex actiuis uel neutralibus alterius uocis, ut ‘amatur’, ‘legitur’⁶⁹⁰. Hec enim habent rationem futuri in infinitiuo, ut amatum ire etc.

VIII.xi.62, p.421.6 PLERAQUE dicit quod a quibusdam neutris secunde coniugationis potest inueniri ‘calitum ire’ a calore unde inuenitur calituras ignibus aras⁶⁹¹

PLERUMQUE dicit quia alibi dicit quod ‘disco’ facit ‘discitum ire’.

VIII.xii.63, p.521.17 MODI SUNT. Post tempus tractat de tertio accidente uerbi id est de modo et hoc ordine, primo definiendo, deinde diuidendo, id est quot sint modi ostendendo, postea quattuor ordine assignando et ordinis ratione<m>, ad ultimum nomina et causas nominum ipsorum modorum ponendo.**88rb/**

Nota quod hoc nomen ‘modus’ dupliciter accipitur. Dicitur enim modus proprietas modi determinandi circa actionem uel passionem aliquem⁶⁹² affectum, uel affectum indicandi uel imperandi uel aliquem aliorum, uel significandi rem

⁶⁸⁶ designatione] *lectio incerta*

⁶⁸⁷ aliquod] *autem Ms*

⁶⁸⁸ Cf. PH, ed. Reilly p.520.37

⁶⁸⁹ eiusdem] *esse a.c.*

⁶⁹⁰ legitur] *legt Ms*

⁶⁹¹ *Ov. Met. XIII.590*

⁶⁹² aliquem] *aliquantum Ms*

uerbi infinite, scilicet sine aliquo istorum affectuum, ut significa[n]tur per infinitium modum, et sic accipitur cum dicatur uerbum esse alicuius modi, uel modum uerbo accidere.

Dicitur etiam quandoque modus collectio uocum significantium circa rem uerbi aliquem animi affectum continens diuersa tempora, diuersos modos, diuersas personas, uel significantium rem uerbi infinite, et hoc etiam additur propter modum infinitium.

Primo ergo, ut diximus, ponit diffinitionem modi dicens MODI SUNT etc. Nota autem quosdam⁶⁹³ huiusmodi diuisiones⁶⁹⁴ modorum facere: Modorum alius realis⁶⁹⁵, alius uocalis, dicen<te>s modum realem esse huiusmodi uerbi proprietatem, modum uocalem collectionem illam uocum quam tegimus et dicunt Priscianum utriusque posuisse hoc loco diffinitionem, primo modi realis ubi dicit: Modi sunt diuerse inclinationes <animi>, deinde modi uocalis ubi dicit: uarios affectus demonstrantes, et sic exponunt litteram: MODI SUNT DIVERSE INCLINATIONES ANIMI id est⁶⁹⁶ diuerse affectiones animi, et hoc quantum ad modum realem; quantum ad modum uocalem subiungit VARIOS ANIMI AFFECTUS DEMONSTRANTES quasi dicat modi sunt uoces demonstrantes uarios animi affectus, scilicet uel⁶⁹⁷ affectum indicantis uel aliquem aliorum⁶⁹⁸. Nobis autem uidetur hanc esse descriptionem tantum proprietatis huiusmodi que modus dicitur, et secundum hoc littera sic est exponenda: MODI SUNT DIVERSE INCLINATIONES id est proprietates designandi inclinationes animi id est motus quibus inclinatur animus. Proprietates dico designandi inclinationes animi ad demonstrandum uarios eius affectus, id est ut intelligantur animi affectus; quasi dicat: modi sunt diuerse proprietates demonstrandi uarios affectus animi quibus inclinatur id est mouetur animus.

SUNT AUTEM QUINQUE. Ecce modorum ponit numerum, INDICATIVUS SIVE DIFFINITIVUS, 'sive' non est disiunctiuum sed subdisiunctiuum et ponet in sequentibus causas istorum nominum. Indicatiuus modus dicitur⁶⁹⁹ proprietas designandi circa actionem uel passionem affectum indicandi. Dicitur etiam indicatiuus modus collectio uocum indicandi affectum designantium circa actionem uel passionem continens diuersas personas, numeros et diuersa tempora et ad huiusmodi similitudinem poteris etiam aliorum assignare descriptiones modorum. QUO INDICAMUS. Causam assignat quare indicatiuus dicatur. QUID AGITUR scilicet per affirmationem ue<ritatis> quia etiam negatiue indicamus

⁶⁹³ quosdam] quasdam Ms

⁶⁹⁴ diuisiones] dicciones Ms

⁶⁹⁵ realis] rationalis Ms

⁶⁹⁶ id est] et a.c.

⁶⁹⁷ post uel] affecti del

⁶⁹⁸ Cf. PH, ed. Reilly p.523.17-20; Ralph, *Glose*, ed. Kneepkens p.30.2-10

⁶⁹⁹ modus dicitur] dicitur modus a.c.

accionem uel passionem saltem eam remouendo. QUI IDEO PRIMUS. Ecce causam ordinis, que talis est, quod ideo primus ponitur indicatiuus quia perfectus est tam personis quam temporibus; sed quia hoc totum conuenit subiunctiuo, alias subiungit causas, quarum licet singule non sufficiant, tamen omnes simul iuncte sufficiunt⁷⁰⁰ ut

que non possunt singula multa iuuant⁷⁰¹ ET QUIA EX IPSO. Alia est causa quare scilicet ab ipso omnes modi regulariter formantur et hoc est: EX IPSO OMNES MODI ACCIPIUNT REGULAM id est regularem considerationem siue in formatione siue in constructione, ut in productione uel correptione sillabarum.

VIII.xii.63, p.421.26 ET QUIA PRIMA POSITIO VERBI. Aliam ponit rationem quare indicatiuus primo ponatur inter modos uerbi, scilicet quia uerbi impositio facta est in hoc modo, et hoc est QUIA PRIMA POSITIO VERBI id est uox in qua uerbum primo imponitur EST IN HOC MODO; et assignat quandam proprietatem illius uocis in qua facta est impositio uerbi, dicens: QUE VIDETUR⁷⁰² id est uox in qua ipsum uerbum primo impositum est VIDETUR AB IPSA NATURA ESSE PROLATA et naturaliter esse prolata scilicet prius aliis uocibus eiusdem uerbi. Hec autem naturalis prioritas in tribus consideratur, scilicet in ratione temporis, persone⁷⁰³ et numeri.

In ratione temporis quia naturaliter prius consideramus presentia et ad similitudinem presentium futura et preterita, naturaliter profertur prius uox presentis quam preteriti uel futuri. In ratione persone quia naturaliter consideramus prius nobis actionem aliquam⁷⁰⁴ <uel> passionem inesse quam aliis rebus, scilicet uel rei ad quam dirigitur sermo uel rei de qua fit sermo /88va/ et ideo uox que significat actionem uel passionem inesse prime persone naturaliter prior est aliis. Item in ratione numeri, quia prius consideratur accio uni inesse quam pluribus, quia quanto aliquid est simplicius tanto naturaliter prius.

Et ita cum hec tria, scilicet presens tempus, prima persona, numerus singularis concurrant in uoce illa, in qua facta est impositio uerbi, bene dicitur naturaliter debere prius proferri uocibus aliarum personarum, aliorum temporum, aliorum numerorum. Et hoc est⁷⁰⁵: multum constat ad hoc ut illa proprietas⁷⁰⁶ uerbi, scilicet indicatiuus, prius sit, et indicatiuus prior aliis modis consignificet essentiam actus. Et ideo subiungit: ET QUIA SUBSTANTIAM significat ut indicans rem uerbi ut existentem, id est significat existere uel extitisse ut

⁷⁰⁰ ante sufficiunt] fu del

⁷⁰¹ Ov. Rem.am.420

⁷⁰² uidetur] ponitur Ms

⁷⁰³ persone] persona Ms

⁷⁰⁴ aliquam] lectio incerta

⁷⁰⁵ est] et Ms

⁷⁰⁶ proprietas] persona Ms

presentem⁷⁰⁷, preteritam⁷⁰⁸ uel futuram esse, ut per ‘fui’ intellige, uel afirmando uel negando. Quamuis enim in negatione remoueat actus uerbi, non tamen hoc est ex natura uerbi, sed negatiue particule uerbo adiuncte, si ideo minus uerbum dicitur significare essentiam actus uel passionis, quia ipsum uerbum, quantum in se est, significat rem uerbi ut existentem, quia scilicet significare rei essentiam non conuenit aliis modis, quia qui dubitat, id est qui dubitatiue loquitur ut in subiunctiuo, id est qui per subiunctiuum SUBSTANTIAM etc. DE RE CARENTE SUBSTANTIA id est de re non significata quasi existat, et hinc patet huiusmodi argumentum falsum esse: “Quicquid significat indicatiuus significat et imperatiuus, sed indicatiuus essentiam rei, ergo et imperatiuus”, sicut et hoc “Quicquid habes dedi tibi, sed habes acetum, ergo acetum dedi tibi”⁷⁰⁹. Quod⁷¹⁰ falsum est, quia fit mutatio de quid in quale. Quamuis enim hoc nomen ‘acetum’ sit fixum, tamen dicendo “me dedisti acetum” non⁷¹¹ simpliciter ostendo quid dederis, sed quale quid. Similiter⁷¹² licet hoc nomen ‘substantia’ sic sit, non tamen dicendo indicatiuum significare substantiam actus [non] ostendo simpliciter quid significet, sed qualiter rem uerbi significet, scilicet ostendendo causam esse. DEINDE HUNC⁷¹³. Ultimo loco ponit locum ab auctoritate.

VIII.xii.64, p.422.6 SCIENDUM TAMEN quod naturaliter deberet preponi indicatiuus et debere<n>t sequi alii⁷¹⁴, sed tamen quidam iudicauerunt infinitum debere preponi, sed male quia infinitus imperfectus est respectu indicatiui. Deficit enim in numeris et personis et in significando rem uerbi existere, que omnia indicatiuus habet. Et etiam infinitius circa rem suam non determinat⁷¹⁵ quem animi affectum, quare cum ita sit imperfectus, non erat dignum⁷¹⁶ ab ipso INCIPERE etc. quia infinitius dubius est. Infinitiuum autem uocat dubium non quia significet rem dubiam, sed quia dubium erat apud quosdam utrum esset uerbum an aduerbium. Putabant enim eum esse aduerbium quia uerbo coniungitur intransitiue quemadmodum aduerbium, et quia uerbum in omni persona in omni numero potest sibi asciscere⁷¹⁷ infinitiuum, sicut et aduerbium. Sicut enim bene dicitur “Bene lego”, “Bene legis” similiter “Volo legere”, “Vis legere” et hoc est: A RE IMPERFECTA et DUBIA. Et quare dicat dubia subiungit: QUIDAM ENIM etc. sed eorum rationes in sequentibus infirmabit.

⁷⁰⁷ presentem] per Ms

⁷⁰⁸ preteritam] preteritum Ms

⁷⁰⁹ Cf. Arist. *S E* XXII, 178b14-16, AL VI.1-3 p.45

⁷¹⁰ omni in marg. add

⁷¹¹ non] lectio incerta

⁷¹² similiter] simpliciter Ms

⁷¹³ deinde hunc] lemma non indicavit Ms

⁷¹⁴ alii] aliqui Ms

⁷¹⁵ post determinat] animi del

⁷¹⁶ dignum] dignus Ms

⁷¹⁷ asciscere] accisse Ms

VIII.xii.64, p.422.15 UT SIT INDICATIVUS ex quo patet ipsum digniorem esse aliis, quod est finalis causa aliarum, quia ad hoc imperamus ut postea illam rem quam fieri imperamus indicatio significare possimus et ita de aliis modis, et tunc quia notior est indicatio aliis modis. Nisi enim prius nota sit eius significatio, id est nisi aliquam habeamus noticiam de re tali que significatur per indicatium, non possumus imperare uel optare eam fieri, et hoc est: QUOD⁷¹⁸ NISI PRIUS NOTUM⁷¹⁹ SIT.

VIII.xii.64, p.422.16 SUBIUNCTIVUS VERO QUEM. Per hoc quod dicit⁷²⁰ dubitatum innuit indicatium esse preponendum. MANIFESTAM /88vb/ HABET INDICATIVI COGNITIONEM id est habet in se unde manifeste potest cognosci indicatium ipsi esse preponendum. Si habeatur in libro 'cognacionem'⁷²¹ sic expone: COGNACIONEM cum indicatio ex quo indicatius habet preponi. NAM SI TOLLAS DUBITATIONEM. Bene dicitur subiunctius dubitatio. Nam si non haberet dubitationem non esset opus subiunctio pro⁷²² indicatio.

VIII.xii.65, p.422.20 SICUT ETIAM IN NOMINE. Ostendit indicatium esse priorem aliis modis a simili per nominatium, qui prior est aliis casibus, et per presens tempus quod prius est aliis, et per primam personam et per numerum singularem. MULTO ANTE NOMINATIVUM COGNOVIT quasi dicat quod manifestum est, quia nominatius precedit alios casus tum inuencione tum officii dignitate, PENE EST RECTUS VERBI. 'Pene'⁷²³ ideo dicit quia non adeo proprie dicitur casus in uerbo ut in nomine uel alia casuali dictione, scilicet neque rectus neque obliquus, uel ideo dicit indicatium ***⁷²⁴ uerbi quia in eo sunt quedam uoces oblique, scilicet omnes preter primam personam presentis, in nominatio verum nulla uox est obliqua nisi que fit per discretionem generis feminini uel neutri, ideoque dicitur rectus quia ab ipso nascuntur alii modi. SICUT ET PRESENS. Similitudo est de presenti. QUOD IN IPSO SUMUS quia non possumus loqui de preterito uel futuro nisi sumus in presenti. ET QUIA AD PRESENS id est preteritum et futurum dicuntur respectu presentis sed non econuerso. FUTURI AUTEM VOX SINE SIGNIFICATIONE id est non haberet significationem nisi ad similitudinem presentis uel preteriti de futuro sumeremus notionem. DE FUTURO QUOQUE. Docet quod tripliciter su[m]mimus notionem futuri ex presenti uel ex preterito ex his que uidemus presentia, et hoc est: QUE NOBIS IN ORE VENIUNT, ut cum uideo aliquem scribere in presenti, cogito

⁷¹⁸ quod] qui Prisc.

⁷¹⁹ notum] notus Prisc.

⁷²⁰ post dicit] indic del

⁷²¹ cognacionem] cognicionem Ms

⁷²² pro] uel Ms

⁷²³ pene] pone Ms

⁷²⁴ lac. 10 fere litt.

aliquem scripturum, non tamen natura rerum cogente ut presentem scripcionem sequitur futura ex rei natura, quando scilicet ex naturali ordine rerum precogitamus futura, ut si uideam solem oriri in presenti cogito solis ortum esse futurum cras propter consuetum nature cursum. Ex cogitatione nostra \ut/ quando nec secundum sensum presenciarum nec per solitum nature <cursum> aliquid cogitamus futurum scilicet sine re sensui subiecta cogitamus aliquid esse presens et ad eius similitudinem aliquid esse futurum, ut⁷²⁵ si cogitemus diluuium esse presens et homines fluctuare et ad eius similitudinem cogitemus diluuium esse futurum et homines fluctuatuos; et similiter ex preterito possumus excogitare futura. SIMILITER⁷²⁶ PRIMA. Similitudo est de prima persona.

VIII.xii.66, p.423.8 NISI ENIM SIT⁷²⁷ PRIMA id est nisi aliquid sit prima non erit ad secundam uel tertiam⁷²⁸. Non enim aliquid loquitur neque ad aliquid neque de aliquo fiet sermo. A SINGULARI QUOQUE. Alia similitudo est de numero id est qui[d] DUPLICATUS quantum ad numerum quem Greci uocabant dualem VEL MULTIPLICATUS propter illum numerum quem Greci uocant pluralem. Diuidunt enim Greci numerum in tres species, singularem, dualem et pluralem. Nos uero accipimus numerum pluralem et pro duali et pro eorum plurali. Dualem enim non habemus, sed tantum pluralem et singularem. ET ACTIVA. Alia similitudo quod actiua precedunt passiuia, quia actus naturaliter ante passionem est. Actus enim est causa passionis et ex actu nascitur passio, quamuis non semper sit manifestum qualiter cum interuallo temporis actio precedat et passio sequatur. ET QUOD VERBUM ACTIVUM etc. id est simplicius quam passiuum. Breuiter igitur epylogat que dicta sunt ut commodius ad alia transeat et ponit descriptionem <eandem> huiusmodi quam prius dicens: MODI SUNT DIVERSE INCLINATIONES id est proprietates designantes inclinationes animi, QUAS VARIA CONSEQUITUR DECLINATIO VERBI propter quas uerbum uario modo declinatur.

VIII.xiii,68, p 424.12 QUARTUS EST SUBIUNCTIVUS etc.
reliqua desunt.

⁷²⁵ ut] et Ms

⁷²⁶ similiter] lemma non indicavit Ms

⁷²⁷ sit] cum Ms

⁷²⁸ tertiam] regula Ms

APPENDIX.

Pronunciation:

fol. 26ra *ad Prisc. I.6, p. 7.24:*

IN CONSONANTIBUS etc. Consonantes plures habent modos sonandi, transeuntes et non transeuntes, ut 'ti' transit in sonum 'c' ubicumque ponitur in medio dictionis ante 'i', nisi precedat 'x' ut 'mixtio' uel 's' ut 'iustior', ut 'ratus, -ti' \addita 'o' fit/ 'ratio'. Ibi 't'⁷²⁹ habet sonum 'c'. Et 'd' transit in sonum 't' in fine dictionis ut 'illud', uel 't' in sonum 'd' ut 'caput'. Unde sepius inuenitur scriptum per 'd',⁷³⁰ cf.. fol.30vb: 't' transit in 'c' dictum est de transitu accidentali.

fol.30vb *ad Prisc. I.19, p. 14.8:*

De prolatione harum dictionum 'eius', 'peius' et similium ambiguum est quomodo debeat proferri. Aliter enim Teutonici, aliter Franci solent proferre. Dicimus quod nec isti nec illi sunt culpandi, sed tamen commendabilius proferunt Franci quam Teutonici, quia ex eorum prolatione manifestius perpenditur 'i' esse consonans quam ex prolatione Teutonicorum.

fol.35va *ad Prisc. I.29, p. 22.23:*

'Cedo, cecidi', tamen Cluniacenses omnes dicunt 'cicidi' sed praue, quia numquam apud Latinos mutatur diptongus in 'i' correptam.

fol.46rb *ad Prisc. II.15, p. 53.30:*

QUE IN SPECIES. Quia Longobardis graue est pronuntiare 'c' ante 'i', ne uideretur per hoc nomen 'species' aliud dixisse, addit ID EST IN PARTES.

⁷²⁹ t] te a c

⁷³⁰ Cf. Summa s. Prisc. Mai. "Quoniam Opificen", Ms Leiden BPL 154 fol.50vb: "...sicut in hac dictione 'lectio' scribitur 't' sed non profertur, quia profertur 'c' sed non scribitur. Et in hoc uerbo 'it' et in omnibus uerbis tercie persone (pertis a c) singularis numeri profertur -d et scribitur -t"; fol. 52ra: "Sicut alia littera sonat in prolatione huius dictionis 'amat', scilicet -d, et alia scribitur, scilicet -t."

Similiter quidam Blesi pronuntiant 'intensio' pro 'intentio', quia graue est eis pronuntiare 't', et ideo fit error.

Orthography

fol.25rb *ad Prisc. I.5, p.7.6*:

. . (*nota abbreviationis*) uero et '&' non sunt litere, licet in fine abecedarii scribantur. Non enim representant unum elementum, sed dictionem uel sillabam uel duo elementa. . . (*nota abbreviationis*) quandoque significat -er-, quandoque -ur et similia.

fol.35vb *ad Prisc. I.30, p.23.19*:

'Hiems' 'i' interposita facit genitium 'hiemis', unde patet 'hiems' per 'm', non per 'p' scribendum,⁷³¹ cf. fol.38va *ad Prisc. I.39, p.30.8*: In 'DAMPNUM' non debet scribi 'p'.

fol.36rb *ad Prisc. I.32, p.25.1*:

Antiqui per 'y' representabant 'u' et 'i' uocales, quod adhuc faciunt <Greci>. Ad tollendam uero ambiguitatem scripserunt 'o' ante 'y'. Iterum ambiguum erat utrum 'oy' diptongus an 'u' representaretur. Statutum est quod 'y' quando representaret diptongum superponeretur notula, scilicet punctus.

fol.77vb *ad Prisc. VI.69, p.253.21*:

Nota quod melius est ut dicamus 'y' superposito puncto representare 'i', sine puncto poni pro 'u'. Propter enim concidentiam, que erat in 'oy' pro 'o' et 'y' diptongo sic est factum ut iam non prescriberetur 'o', sed 'y' pro 'i' punctum haberet, pro 'u' non.

French:

fol.20vb, *ad Prisc. Prol. 2, p.1.8*:

QUID ENIM POSSIT INUENIRI CERTIUS ARTIBUS HERODIANI....Calx⁷³²
et pro talo et pro 'la chaux' accipitur, cf. fol.69ra, *ad Prisc. V.35, GL II p.164.6*:
CALX pro 'la chaux' et pro talo femininum est.⁷³³

⁷³¹ viz. hiemps, ut saepissime in medio aevo scribitur

⁷³² calx] cals Ms

⁷³³ Cf. Tony Hunt, *Teaching and Learning Latin in Thirteenth-Century England I-III* (Cambridge, Brewer, 1991) (henceforth = T.H.), II 118 *hec calx*: chause

fol.21va, *ad Prisc. Prol. 2, p.2.7*:

ELEGANTIORA... et Greco uel Gallico more posuit comparatium scilicet elegantiora sine ablatiuo uel sine nominatiuo interposito 'quam'.

fol.25rb, *ad Prisc.I.5, p.7.6*:

Z ideo numerauit inter literas, quia licet sit barbara, tamen ea frequenter utimur, saltem in barbaris, ut 'Achaz'.

fol.26va *ad Prisc. I.7, p.8.11*:

SEMIVOCALES VERO...Omnis consonans plus soni habet in fine posita quam in principio, ut 'il' plus ibi 'l' sonat quam si diceretur 'li'.

fol.27vb *ad Prisc.I.9, p.9.11*:

SEMIVOCALES...dicitur etiam 'semus, -ma, mum', quod est non⁷³⁴ plenus, unde et in Gallico queritur: "Est cist tuneaus seins"⁷³⁵, id est semus.

fol.33ra *ad Prisc.I.23, p.18.10*:

Opponitur de hoc 'Eurardus'. Videtur enim \quod/ consonans societ in hac dictione -r-. Solutio. Dici potest quod debet dici 'Ebrardus' ut 'u' consonans transeat in 'b' consonantem, quod plerique obseruant. Vel potest dici quod uocalis, scilicet 'e' ponitur inter 'u' consonantem et 'r' sic: 'Euerardus'. Vel si placet poterit dici quod est contra regulam quia non est nomen Latinum sed barbarum, et de barbaris non curat regula Latina.

fol.36rb *ad Prisc.I.31, p.24.10*:

Hoc 'talassare' est pauimentum quod inuenit cantor Aurelianus qui fecit "Laudes crucis accolis". Iuit enim Romam et audiuit a quodam dicente seruo suo: "Maida le talassar" et quesito quid esset, dictum est ei quod esset pauimentum, et sic sciuit 'talassare, -ris' esse pauimentum.

fol.36va *ad Prisc.I.32, p.25.14*:

Quidam tamen 'REOR' idem esse quod alienari dicebant, quod Gallice dicitur 'refuser'.

fol.36va *ad Prisc.I.32, p.25.14*:

DILIGO. Diligere ad cognatos, amare ad amorem, unde bene dicitur "quid amarum quo nil amarius etc." Item: "Dilige sic alios etc.". Ponitur tamen unum pro altero, quia in Gallico est equiuocum.

⁷³⁴ quod est non] quod non est a c

⁷³⁵ seins] sem's Ms

fol.37va *ad Prisc. I.35, p.27.1:*

FUNTES PRO FONTES quod etiam Franci adhuc obseruant.

fol.43va-b *ad Prisc. II.7, p.47.26:*

ADMITTO...pro recipere,

Admisitque meas ad sua⁷³⁶ dona manus⁷³⁷

pro 'eslaisier'.⁷³⁸

fol.49rb *ad Prisc. II.24, p.58.4:*

Ad hoc dicit M<agister> quod prenomen in tali iunctura improprie ponitur, nec in ui nominis sed tantummodo ex materia uocis distinguit equiuocationem non per significationem uel consignificationem, sicut "nominatiuo hic magister", 'hic' non ibi significationem uel consignificationem aliquam habet, sed tantum ex materia uocis discernit genus et casum et numerum, et non in ui pronominis ponitur, sed improprie transfertur a sua significatione. Similiter in articulis Gallicis ubi dicitur puero: Ubi ponitur 'li' cuius casus? et r<espondetur> "nominatiuo!" Et ubi dicitur 'de'? et r<espondetur> "genitiui!". Sic casus distinguit articulus Gallicus ex sola uocis materia⁷³⁹.

fol.50va *ad Prisc. II.29, p.60.24:*

in Gallico⁷⁴⁰ "en uus a prodome" id est "uos estis probus homo".

fol.52vb *ad Prisc. II.46, p.71.9:*

GINNECEUM⁷⁴¹... unde Gallice dicitur "Hec mulier uadit 'in genes'" id est in officium mulierum.

fol.52vb *ad Prisc. II.47, p.73.3:*

ANTIOCHEA VEL -CHIA...Ab 'ocis' 'ocius' et 'ocilla', uel ab 'ob' et 'cilleo'⁷⁴² quod est 'moueo', unde 'cilium' et 'supercilium' Ysis querens Osirim, filiam suam, ocillas inuenit que Gallice dicuntur 'branles'. Cf. fol.58va Dicitur etenim 'oscillum' 'branle'.⁷⁴³

⁷³⁶ sua] suo Ms

⁷³⁷ Ov.Her.5.146

⁷³⁸ Cf. T.H. I 31 *admissi*: eslaisiés

⁷³⁹ Cf. Summa s. Prisc. Maior. "Quoniam opificen", Ms Leiden BPL 154 fol.103rb: "Sunt autem quidam articuli in Gallico, ut 'li' et 'la'. Et nota quod omnis dictio exposita per articulum ponitur antomasice, ut "Magister 'le mestre'", "rex 'li reis'" et omnis talis diccio ponitur in ui proprii nominis "regina 'la reine'"

⁷⁴⁰ Gallico] gallico *a c*

⁷⁴¹ viz. gynaeceum

⁷⁴² cilleo] celleo *a c*

⁷⁴³ Cf. T.H.II 61 *ocillum*: Gallice brandil

fol.58rb-va *ad Prisc. III.28, p.103.1*:

CAPELLA...ecclesia... monasteria...tamen in Gallico nullam facimus differentiam.

fol.58va *ad Prisc. III.28, p.103.1*:

‘Gracus’, ‘graculus’ et est auis que est bona ad edendum et lingua nostra dicitur cornix ‘faissie’. Cf fol.60ra *ad Prisc. III.41, p.113.12*: GRECUS. Alii libri habent ‘gracus’ et est auis optima ad com[m]edendum.

fol.58va *ad Prisc. III.28, p.103.8*:

Osculum et paruum os et ‘baisiers’,⁷⁴⁴ quia quando osculamur os contrahimus:
Basia coniugibus, sed et oscula dantur amicis,
suauia lasciuus miscentur grata labellis.

fol.59ra *ad Prisc. III.30, p.105.22*:

‘Fidicula’ diminutivum et est istud tractum est a Gallico, uel econuerso, quia Gallicus dicit ‘viele’, et maxima affinitas est inter ‘v’ et ‘f’.⁷⁴⁵

fol.59vb *ad Prisc. III.40, p.112.16*:

CAPREOLUS. Hic habes quod capreolus non dicitur a ‘caper’ sed a⁷⁴⁶ ‘capreus’ quod in usu non est, scilicet ‘chevol’.⁷⁴⁷

fol.59vb *ad Prisc. III.40, p.112.18*:

GLADIOLUS quasi gulam diuidens...gladiolus paruus gladius, et etiam quedam herba facta ad modum gladii, et est ‘glaiol’, unde in cantilenis:
Quant li lazeuoz chante an glai.

fol.60ra *ad Prisc. III.41, p.113.7*:

PALLIOLUM paruum pallium et ad quandam herbam et hoc propter quandam uersum Ouidii:

Palliolum nitidis imposuisse comis⁷⁴⁸

et dicunt quod est herba que facit hominem pallere. Alii dicunt quod palliolum est panniculus quo solent circumligare capita qui patiuntur in eo dolorem, et decet⁷⁴⁹

⁷⁴⁴ Cf. T.H. II 17 *osculor*: baise

⁷⁴⁵ Cf. T.H.I 146,148,229, II 148,149 *uidula*, -e: viel(e), uiyele

⁷⁴⁶ a] aut Ms

⁷⁴⁷ Cf.T.H.II 161 *caprea*: gallice cheverul

⁷⁴⁸ Ov. A.A.I.734

⁷⁴⁹ decet] docet Ms

iuuenes quatinus uideantur dolorem capitis pro nimio amore sustinere. Secundum alios pallium est 'pailles' quia de paliis fiunt pallia.

fol.60rb *ad Prisc. III.42, p.113.17:*

A lingua lingula a 'ligo,-as' ligula, 'la lasnere', ...et a lingula, ligula 'la bacle de la centure', .. SERRULA instrumentum ferreum, 'la serure'.⁷⁵⁰

fol.60rb *ad Prisc. III.44, p.115.15:*

PANUS 'l'espolette' textoris, GLANDIUM 'la glande'.

fol.61vb *ad Prisc. IV.7, p.121.7:*

MONILE quia monet castitatem et est proprie coniugatarum, quia dum puellae sunt habent spinter; uel MONILE monet nos ne ad sinum nuptarum accedamus; nebris quod est super pectus, 'les goles'.

fol.62ra *ad Prisc. IV.7, p.121.16:*

CAPITO.⁷⁵¹ Piscis qui totus est in capite, 'la chaisez' uel 'li cheuenz'.⁷⁵²

fol.62ra *ad Prisc. IV.8, p.122.1:*

ACTIO. Quidam habent ab 'augeo' et est idem quod augmentum, unde 'actionarius' qui res auget, 'li regratiers',⁷⁵³ unde
commissa quod autio uendit⁷⁵⁴ (Iuv.VI.10)

Iuuenalis:

Quale decus rerum si coniugis autio fiat⁷⁵⁵

fol.62va *ad Prisc. IV.12, p.123.26:*

MIRTETUM, ubi mirtus, cuius ramis sparguntur ecclesie, et Gallice dicuntur 'preimenz', et ponitur in potu confecto melle, quia parum amarum habet succum et temperat mellis dulcedinem unde

Dulcia non ferimus, succo recreamur amaro⁷⁵⁶

ESCULETUM ubi crescunt esculi⁷⁵⁷, 'li nefliers'.⁷⁵⁸

⁷⁵⁰ serure] seioire Ms, cf. T.H. II 146 *serra*: gallice serure

⁷⁵¹ capito] capitus a c

⁷⁵² Cf. T.H. I 21 *capito*: chevenne

⁷⁵³ Cf. T.H. I 149,150,159,160, II 107,131,146 *regrater, -teres, -ters, -tir, -tours*:
auctionarius, -ii, auctionator, auxionator

⁷⁵⁴ Iuv.VI.10

⁷⁵⁵ Iuv.VI.254

⁷⁵⁶ Ov.A.A.III.583

⁷⁵⁷ esculi] esculus Ms

⁷⁵⁸ Cf. T.H.II 153 *neflir*: mespila

fol.62va *ad Prisc. IV.12, p.124.2*:

AUSPICIUM ex uolatu, unde illud: “A destre li oiseax Saint Martin”.

fol.62va *ad Prisc. IV.12, p.124.4*:

REMEDIUM a⁷⁵⁹ ‘remedeor’ uel a ‘remedico’, ‘medico’ id est ‘charmiers’.

fol.62va *ad Prisc. IV.12, p.124.4*:

OFFICIUM ab ‘efficio’, ‘e’ mutata in ‘o’, uel ab ‘officio, -cis’ per contrarium quod non officit, unde Gallice: “Plus ualt mest[er]ers que esperiuers”,⁷⁶⁰

fol.62va *ad Prisc. IV.14, p.125.7*:

PROPUGNACULUM ‘bretesche.’ Murorum interstitia pinne sunt. Cf. fol.72vb *ad Prisc. V.58, p.178.17*: ‘PINNIRAPUS’...dicitur pinna ‘bretesche’ uel ‘crenel’.⁷⁶¹

fol.62vb *ad Prisc. IV.14, p.125.15*:

MONIMENTUM ‘amonestemenz’.⁷⁶² Monumentum sepultura, ALIMENTUM nutritura, unde altilia. INCREMENTUM augmentum. Antiquitus dicebatur: “Iste est incretus” qui prolixam habebat barbam uel capillos, sed modo non. Tamen Gallice dicitur: “Vos estes encreuz”.

fol.62vb *ad Prisc. IV.16, p.126.10*:

LUO pro ‘espenir’. Cf. fol.69ra *ad Prisc. V.27, p.159.14*: LUES, a luo quod est ‘epener’.⁷⁶³

fol.62vb *ad Prisc. IV.17, p.126.13*:

PECTEN⁷⁶⁴ pro pisce, masculinum

Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum⁷⁶⁵

‘plaiz’. Cf. fol 68ra: pecten ‘paiz’.⁷⁶⁶

fol.62vb *ad Prisc. IV.18, p.127.7*:

LUPANAR bordex⁷⁶⁷ ubi meretrices sunt, a lupa.

⁷⁵⁹ a] autem Ms

⁷⁶⁰ Cf. T.H.II 76, 78 *mester*: opus

⁷⁶¹ Cf. T.H.II 43,56,70,96 *bretaches*: pinnaculum, propugnacula

⁷⁶² Cf. T.H.II 6 *monumenta*: amonesteme[n]z

⁷⁶³ Cf. T.H.I 101 *luo*, -is: id est espenir peine

⁷⁶⁴ lemma non indicavit Ms

⁷⁶⁵ Hor. Sat. II.4.34

⁷⁶⁶ Cf. T.H.I 228 *pectines*: plaiz

fol.63va *ad Prisc. IV.23*, p. 131.10:

‘CENSUALIS’ quod ad censum pertinet. Secundum hanc regulam dici debet a ‘res’ ‘ralis’, unde M<agister> R<adulphus> Belv<uacensis> deridendo eos semper dicebat “hoc dicunt li rales”.⁷⁶⁸ Dicimus quod ‘e’ est interpositum causa euphonie.

fol.63vb *ad Prisc. IV.24*, p. 131.21:

EXILIS...Sed obicitur de sterilis...Similiter obicitur de scansile quod est ‘estriex’.⁷⁶⁹

fol.64va *ad Prisc. IV.31*, p. 135.24:

PIGNERATICIUS. Pignoro, -ras dare ‘en gage’ et pignero, -ras accipio ‘en gage’.⁷⁷⁰

Cuius et albiolos⁷⁷¹ et lenam pignerat Atreus⁷⁷²

et pignus, -noris idem quod traditur ‘en gages’, quod quidam assignant differentiam inter pignus, -neris et pignus, -noris, nichil est. Illud enim idem quod quis tradit ‘en gages’ illud idem accipitur...pignoro, -ras pro ‘fermer’.

fol.64va *ad Prisc. IV.31*, p. 136.1:

GALLINACIUS ‘chapuns’.⁷⁷³

fol.66vb *ad Prisc. V.3*, p. 142.8:

FIBER animal quod etiam ‘bever’ dicitur, de cuius testiculis fiunt castorea, -orum, que species est aromatica. ‘Fiber, -bri’ et ‘beuer, -uri’ declinatur. Cf. fol.87va *ad Prisc. VIII.49*, p. 418.10: FIBER idem est quod ‘beuer’.⁷⁷⁴

fol.67ra *ad Prisc. V.4*, p. 142.23:

TAYGETE proprium ciuitatis, que Gallice dicitur ‘Saiete’.

fol.67rb *ad Prisc. V.5*, p. 143.7:

Hec FIMBRIA est ‘la frenge’.⁷⁷⁵

⁷⁶⁷ Cf. T.H. II 84, 172 *lupanar*: (gallice) bordel

⁷⁶⁸ rales] ralet Ms

⁷⁶⁹ Cf. T.H.I 380 *scansile*: estrieu

⁷⁷⁰ Cf. T.H. I 149 *pignora*: gallice gage.

⁷⁷¹ albiolos] alueolos *Iuv.*

⁷⁷² *Iuv.* VII.73

⁷⁷³ Cf. T.H. II 72 *gallinacii*: chapouns

⁷⁷⁴ Cf. T.H. II 84 *fibro*: lutre, beber

fol.67rb *ad Prisc. V.6, p.144.1*:

COLLEGA quibus fiebat idem legatum, id est 'lais, a 'lego,-as' quod est 'laisiers'.

fol.67vb *ad Prisc. V.10, p.147.1*:

CERVICAL 'oreilliers'.⁷⁷⁶

fol.68ra *ad Prisc. V.14, p.150.10*:

COLUMBAR 'charchanz' uel 'pilloriz'.⁷⁷⁷

fol.68ra *ad Prisc. V.15, p.151.2*:

SILER 'grosilers' uel 'osiere'. Cf. fol.68rb *ad Prisc. V.19, p.154.17*: SILER secundum quosdam nomen leguminis. Nos dicimus quod est 'osiere' uel 'groseilers'.⁷⁷⁸

fol.68ra *ad Prisc. V.15, p.151.8*:

SPINTER est quiddam quod in collo ponitur, 'espingle'...VEL ARMILLA<M> 'espingle' quod prediximus.⁷⁷⁹

fol. 68rb *ad Prisc. V.19, p.154.16*:

EXCEPTO OLEASTRO. Hec est regula secundum Priscianum. Omnia propria arborum feminina sunt, excipitur oleaster. Tamen quidam excipiunt rubus 'eglentier' et dumus et siler, sed male.⁷⁸⁰

fol.68va *ad Prisc. V.23, p.156.5*:

Statera est bilans 'la balance'.⁷⁸¹

fol.69ra *ad Prisc. V.28, p.160.2*:

VECTIS... et est ferreum quiddam quo seratur hostium 'ueruiz'.⁷⁸²

⁷⁷⁵ Cf. T.H.I 37,160, II 101 *fimbria*, -is, -s: frenges

⁷⁷⁶ Cf. T.H.I 21,242,416,424, II 68,83,87,91,98,111 *cervical*: oreiler, oreiller, oreyler, oriler, orirel

⁷⁷⁷ Cf. T.H.II 72,79,88,93,101 *col(l)umbar(ia)*: pi(l)lori(s), pilleris

⁷⁷⁸ Cf. T.H.I 15,122,393, II 15 *siler*: osier

⁷⁷⁹ Cf. T.H.II 147 n.241 *spinter*: broche, erpin, espinel, pin

⁷⁸⁰ Cf. T.H. II 15,25 *arbutus*: eglenter

⁷⁸¹ Cf. T.H. II 25 *statera*: balance

⁷⁸² Cf. T.H.II 81,85,151 *vectes*: veruyls

fol.69ra *ad Prisc. V.28, p.160.4:*

BIPENNIS quasi duo habens acumina, a pinno[s] quod est acutum, unde pinna, ne 'crenel'.

fol.69ra *ad Prisc. V.29, p.160.11:*

CLUNIS est 'hanche'.⁷⁸³

fol.69vb *ad Prisc. V.36, p.164.20*

CAREX herba que manus incidit, 'lesche'.

fol.69vb *ad Prisc. V.37, p.165.12:*

CLASENDIX.⁷⁸⁴ Illud quo cooperiebantur sortes quando sortes mittebantur in galea<m>. Secundum M<agistrum> Menegaldum est uas in quo reliquie ponuntur, scilicet 'chasse' uel est illud quo crucifixus uel aliqua alia imago cooperitur.

fol.69vb *ad Prisc. V.37, p.166.1:*

OBSTETRIX quia obstat parientibus, scilicet 'baille'.

fol.70rb *ad Prisc. V.41, p.168.15:*

FORCEPS 'tenaille' quasi fornum capiens, quod est calidum, unde 'forma' et 'formosus'; calidi enim sunt formosi.⁷⁸⁵

fol.70rb *ad Prisc. V.41, p.168.17:*

PONDO est 'peis', ut "pondo lane" et indeclinabile est.

fol.70rb *ad Prisc. V.42, p.169.15:*

PAMPINUS est lacusce uitis, unde Gallicus appellat in suo Gallico folium uitis 'la panpam'.

fol.70rb *ad Prisc. V.42, p.169.17:*

SUPPARUS in plurali "hec suppara"

suppara nudatos cingunt angusta lacertos⁷⁸⁶

\uel manice/ 'graille camisie',⁷⁸⁷ uel est conlectio rugarum uel in manicis uel in aliis uestibus.

⁷⁸³ Cf. T.H.I 24 *clunis*: hancha

⁷⁸⁴ *vide app.crit. apud Prisc*

⁷⁸⁵ Cf. T.H.I 422, II 28 *forceps*, *forcipe*: tenail

⁷⁸⁶ Luc.II.364

⁷⁸⁷ Cf. T.H.II 149 *supara*: chemise

fol.72vb *ad Prisc. V.57, p.178.11:*

Offendo, unde offendiculum, pro inuenio uel pro 'hurter.'

fol.72vb *ad Prisc. V.58, p.178.16:*

Pinnirapus, id est gladiator, a pinno quod est acutum. Victor enim uicto summitatem galee auferebat, a pinno dicitur pinna 'bretesche' uel 'crenel' et pinnaculum.

fol.73vb *ad Prisc. V.65, p.182.8:*

ABORIGINUM FUT. Aborigines dicuntur uirgule que crescunt a radice arboris uel 'araches'.⁷⁸⁸

fol.74va-b *ad Prisc. V.70-71, p.184.23-26:*

IN HIS ERGO. Quia hec indeclinabilia habent omnia casuaria officia, ergo habent realem casum et non uocalem, quare dicuntur monoptota. Et hoc est: CASUS FIERI⁷⁸⁹ NON VOCIS. Vel secundum usum possumus dicere 'nequam' aptotum, id est nullius casus et relatiue monoptotum secundum quod casus /fol.74vb/ dicitur terminatio discretiua alicuius casualis officii. ITAQUE. Quia declinantur sensu et non uoce apponimus articulos ad distinguenda casuaria officia quibus Gallici habundant, sed Teutonici egent.

fol.75va *ad Prisc. V.81, p.191.7:*

GRECI AUTEM non solum in huiusmodi constructione⁷⁹⁰ solent ponere \participii/⁷⁹¹ genitiuum, sed etiam uerbum infinitiui modi loco participii, quia infinitiuus est <cum> genitiuo, quod in Gallico patet "causa legendi" 'de lire' est infinitiuus.

fol.75va *ad Prisc. VI.1, p.194.13:*

TRACTAVERO pro tractabo. Nota quod subiunctiuus habet consignificationem temporis compositam ex preterito et futuro quod patet in interpretatione Gallica "cum tractuero" cum "io auerai \futurum/ traitie \preteritum/.⁷⁹²

fol.76rb *ad Prisc. VI.14, p.206.5-8:*

⁷⁸⁸ Cf. T.H.I 146 *extirpo*: arache

⁷⁸⁹ fieri] significet Ms

⁷⁹⁰ viz *abl. absoluto*

⁷⁹¹ participii] Greci a c

⁷⁹² Cf. T.H.I 112,115

ALCEDO auis scilicet Manne...CASTULO, ciuitas est unde dicitur “Boni equi ‘de Castele’”

fol.76va *ad Prisc. VI.20, p.212.11*:

PULPA caro pinguis et deliciosa, unde pulpamentum pro oblectamento. Sed quidam dicunt quod pulpa est caro incisa cum pulte mixta, a pulte sic dicta quod Romane dicitur ‘farsure’.⁷⁹³

fol.77ra *ad Prisc. VI.39, p.229.7*:

ACCIPITER non solum illa auis quam uocamus ‘ostor’, sed illud quod proprie dicitur auis ‘austurco’, aues ‘coques’.⁷⁹⁴

fol.77rb *ad Prisc. VI.46, p.234.20*:

SALINATOR est ‘sauniers’ qui uendi<v> salem.

fol.77va *ad Prisc. VI.64, p.249.8*:

GLIS, GLIRIS est animal, ‘glisis’ terra, ‘glitis’ lappa ‘gletuns’, et omnia masculini sunt generis.⁷⁹⁵

fol.77vb *ad Prisc. VI.67, p.252.5*:

ADONIS. In hoc nomine ‘d’ litterari debet cum uocali sequente, cum non sit compositum. Quidam dicunt quod sic deriuatur ab ‘ado’ quod est canto. Unde uersus de Rolando sic incipiunt:

Adoi.

Haut sunt li mur etc.⁷⁹⁶

fol.77vb *ad Prisc. VI.71, p.256.8*:

SALTUS. Ferarum laude et saltus ‘sauz’.

fol.78ra *ad Prisc. VI.83, p.267.16*:

SURCULUS est illud quod inseritur, id est ‘graifes’.⁷⁹⁷

fol.78va *ad Prisc. VI.94, p.280.8*:

⁷⁹³ Cf. T.H.II 163 *farcimen*: farsure

⁷⁹⁴ Cf. T.H. II 83 *ostour*: an(ti)cipiter

⁷⁹⁵ Cf. T.H. I 22 *gletun*: glis, II 19 *gletun*: glitis, I 338 n.96 *gletune*: lappatus

⁷⁹⁶ Cf. La Chanson de Roland ed. G.Moignet (Paris,1985) vs.806 “Aoi”, vs 814, “Halt sunt li pui et li val tenebrus....p.80. CF. vs 1752 ..1755 (p.138)” Aoi...Halt sunt li Pui; vs 2271 (p.170) “Halt sunt li pui”, and vs 1830 (p.202) “Halt sunt li pui e tenebrus e grant,AOI)

⁷⁹⁷ Cf. T.H. II 62 *surculus*: Gallice graffe

EXLEX extra legem, unde pirate exleges dicuntur, scilicet 'ulage'.⁷⁹⁸

fol.79rb ad Prisc.VII.40, p.321.4:

CALIBS 'aciers'.⁷⁹⁹

fol.79va ad Prisc.VII.48, p.326.13:

LUCAR 'pasnages'⁸⁰⁰ quod de luco accipitur uel aliud debitum quod dant pro luco, et a luce 'lucar' dicitur, uel dicitur stella quedam a 'luceo,-ces', quasi lux prima diei, uel 'lampiers' in quo ponitur lampas.

fol.79va ad Prisc.VII.51, p.329.4:

RESTIS 'harz' unde ille uersus ***⁸⁰¹

fol.79va ad Prisc.VII.52, p.330.1:

<SIRPIS> Secundum quosdam scirpes dicuntur inutiles scirpes qui ad radices arboris nascuntur, secundum alios scirpis instrumentum dicitur quod uulgo dicitur 'saype'.⁸⁰²

fol.81ra ad Prisc.VIII.29, p.396.23:

Velites dicuntur 'cembeleor' et uelitari est 'cembeler'.

⁷⁹⁸ Cf. T.H. II 89 *piratorum*: ula de mer

⁷⁹⁹ Cf. T.H. I.379 *calibs*: acier

⁸⁰⁰ Cf. T.H.II 31 *lucar*: Gallice paunage

⁸⁰¹ *sequitur lacuna 24 fere litt.* Cf. T.H.II 77 *restim*: hard

⁸⁰² Cf. T.H.II 26 *abies*: saype